

3069
472

చెఱసాల

శ్రావణ శ్రీ

జనతా ప్రచురణాలయం
విజయవాడ.2

ప్రథమ ముద్రణ :
నవంబరు 1964

2

మూల్యం : 3-00

ముద్రణ :
“వెంకటరత్నా”
విజయవాడ-2

3

ਪੰਜ ਸ਼ੀਲ

4

5

శ్రీమద్భక్తవల్లభాచార్య
విద్వాన్మహాశయం

చెఱసాలి

1

“ప్రట్టుకోండి, పట్టుకోండి!”

రాజు వడివడిగా పరుగెత్తి పోతున్నాడు. అతని వెన్నంటి ఓ యిరవై - ముప్పైమంది మనోవేగంతో దూసుకు వస్తున్నారు. కేకలూ పెడబాబ్బలూ పెడుతూ అతనిమీద పడిపోడానికి మరింత దగ్గరగా వచ్చేస్తున్నారు.

రాజుకు కాళ్ళు తడబడ్డాయి. యింక ముందుకు పరుగెత్తడానికి అమితమైన ‘రొప్పు’ వచ్చేసింది. కాళ్ళు తిరిగి కాళ్ళు తేలిపోతున్నాయి. అట్లాని జాగరణ చేస్తే ఆ గుంపు తనమీదికొచ్చి పడిపోతుంది.

రాజు గబాలున ప్రక్కనేవున్న ఓ ప్రహరీ తలుపు తోసుకొని ఆవరణలో ప్రవేశించాడు. ఎదురుగా రెండం తస్తుల డాబ్బా వున్నది. గబుక్కున దక్షిణపు గోడను చాటు చేసుకొని - ప్రహరీకి, డాబ్బా గోడకి మధ్యగల సందుగుండా కొంత దూరం వెళ్ళేసరికి దారి బందై పోయింది.

రాజు వణికిపోయాడు. తా నింక పట్టుబడిపోతా నేమోనని తల్లడిలిపోయాడు. ఆ గుంపు ఎలాగో యిక్కడికి వచ్చేస్తుంది. తన్నింక ఎముకల్లోకి సున్నం లేకుండా చేయడం ఖరారు.

రాజు ప్రాణంమీద ఆశ వదలుకొన్నాడు. 'ఎలారా బేవుడా' అనుకొంటూండగానే ప్రహరీగోడ నాన్చి కట్టిన బాత్ రూమ్ ఒకటి తన ప్రక్కనే కనిపించింది. దాని తలుపు కొదిగా తెరచుకొని వుండేసరికి గుండెలు గుప్పెట్లో పెట్టుకొని గణాలున దాంట్లోకి చొరబడ్డాడు. హఠాత్తుగా స్నానం చేస్తున్న ఎవరో స్త్రీ కెవ్వమనబోయేసరికి చటుక్కున కండ్లు మూసుకొని ఆమె నోదుమూసి "క్షమించండి. నేను దొంగను కాదు. వ్యభిచారిని కాదు, సోదరునిగా భావించండి" అంటూ ఆమెను బ్రతిమాలాడు. ఆమె చప్పున గోడమీదనున్న చీర చుట్టుకొని "ఏయ్ ఎవరు నువ్వు" అంది గద్దరింపుగా.

రాజు కళ్ళు తెరిచి అరవకూడదన్న సూచనగా దీన దృక్కులు సారింది "ఇష్!" అన్నాడు. ఆమె ఇంకా చీర కట్టుకోనే లేదు. భుజాలనుండి క్రిందివరకూ దుప్పటిలా కప్పుకొని వుంది. బుగ్గలమీద, నొసటిమీద, నీటిబిందువు లింకా తారాడుతూనే ఉన్నాయి. ఆమె ముఖమంతా భయంతో కంపించిపోతూ వుంది. ఆమె వినీల నేత్రాలు బెదిరి బెదిరి చూస్తున్నాయి.

"ఏమండీ! మీరు నన్ను రక్షించాలి. నేను దొంగను కాదన్నాను గాని, చేసింది దొంగపనే. ఇదిగో

ఈ పర్వ, దారినే పోతూవున్న ఓ మనిషివద్ద బలవంతాన లాక్కొన్నాను. వందరూపాయలున్నాయి.”

“వందే! ఐతే యిప్పుడే వెళ్ళి చెప్పాస్తాను. నేను స్నానం చేస్తూవుంటే దొంగవై అదంతరంగా వచ్చిందిగాక యింకా రక్షించమంటావా? ఆగు బైటకెళ్ళి పిలుస్తా....”

“ఏమండి. మీరు నా పరిస్థితి కాస్త అర్థం చేసుకోండి - మా అమ్మకు ధనుర్వాత మొచ్చి ప్రమాద స్థితిలో పడివుంది. డాక్టరు యిరవై రూపాయల యింజక్షన్లు చ్రాసిచ్చి వెంటనే తెమ్మన్నాడు. డబ్బెక్కడా దొరక లేదు...”

“అంచేత దారేపోయే వ్యక్తివై” యిలా దౌర్జన్యం చేశానంటావ్”

గత్యంతరంలేక తలవూపాడు రాజు. అక్కడ తన తల్లి ప్రమాద స్థితిలో - యిక్కడ తన ప్రాణాపాయస్థితిలో తలచుకొని కన్నీరు పెట్టాడు—

“ఏమండి, నాకు కావలసింది ఇరవయ్యే. తతిమ్మా ఎనభై యీ పర్వతోసహా మీవద్ద వుంచుకోండి. ఎవరైనా యిటువస్తే నేనిక్కడ పారేసి పారిపోయినట్లు చెప్పి యివ్వండి” అంటూ చెయ్యి చాచి పర్వ అందించ బోయాడు. ఏమనుకుందో! వద్దనకుండా పర్వ అందుకొని అత న్నక్కడే వుండనున్నట్లు కళ్ళతో సంజ్ఞచేసి నెమ్మదిగా తలుపు తోసుకొని వెనుపల కొచ్చింది. తిరిగి తలుపు దగ్గరకులాగి బైట గొల్లెంపెట్టింది. అప్పుడే యిరవైముప్పై మంది జనం సందుపట్లకుండా యిటు వస్తున్నారు. వాళ్ళం

దగ్గరే ముందు నడుస్తూ ఆమె తండ్రి ఓంకారయ్య ఎగాదిగా శ్వాసలతో వస్తున్నాడు.

“లలితా ! యిటో దొంగవెధవొచ్చాడు, కనపడలేదటే ? అన్నాడు రొప్పు నాపుకొంటూ.

“లేదు నాన్నగారు. కాని ఇక్కడో పర్సుపడివుంది. మీదే ననుకొంటా ?”

“అయ్యో - నాదేకే. వెధవ వొర్తిపర్సు. పారేసి ఆ గోడమూకి పారిపోయిందేను.”

“ఏమో నాన్నా, దీంట్లో డబ్బుందే మరి ?”

ఓంకారయ్య చప్పునకు కూతురువద్దనుంచి పర్సు తీసుకొని అందులో వున్నడబ్బు - సెకన్డులో లెక్కపెట్టాడు.

“ఇంకో యిరవై వుండాలమ్మా—”

“ఏమో నాన్నగారూ - అందులో అంతేవుంది” అంది లలిత—

“పోనేమ్మ, మన సొమ్ము గనక ఇంతవరకైనా దొరికింది ... దొంగవెధవ. పట్టపగ సంతపనిచేశాడమ్మా. ఆ వెధవవడో జాడ తెలిస్తే దొక్క చీరేద్దును” అంటూ తన వెనకనున్న వాళ్ళందరికీ వెళ్ళిపోమ్మని సైగచేశాడు. వాళ్ళు కిక్కునకుండా తిరోగమించారు. ఆ వెనుక ఓంకారయ్య కూడా “మన సొమ్ముగనక మనకు దక్కింది” అనుకుంటూ దక్షిణ గుమ్మరుంచి మేడలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

అలా నాన్న లోన గదుల్లోకి వెళ్ళేవరకూ లలిత అక్కడే నిలబడి, ఆ పైన మెల్లగా బాత్ రూం తలుపుతీసి

లోనికి వచ్చింది. రాజు కుంచుకుపోయి ఓ మూలన ఒదిగి నిలబడి వున్నాడు. ఆమె లోనికి రావడంతో కొద్దిగా గైర్వం వచ్చినా మొత్తంమీద 'దడ' మట్టుకు యింకా తగ్గలేదు.

“మొత్తానికి మానాన్నకే ఎసరు పెట్టావు!” అంది.

రాజు నోరు విప్పలేకపోయాడు; ఇంక ఆమె అధికంగా మాట్లాడటానికి యిష్టపడనట్లు.

“వెళ్ళు” గొంతుమార్చి చేయెత్తి దారిచూపించింది. రాజు జంకుతూ గొంతుతూ నెంపాదిగా బాత్ రూం యివతల కొచ్చాడు. ఆమె అతనికన్నా ముందు వెళ్ళి దార్లన్నీ పారజూచి త్వరగా పొయ్యింది.

ఆ మాటతో అతని కెక్కడలేని సత్తువ వచ్చినట్టయింది. ఆమె వుపకారబుద్ధికి చేతులెత్తి నమస్కరించి చరచరా ఆవరణదాటి వీధిని పడ్డాడు. తను కొనవలసిన యింజక్షన్లన్నీ కొనేసి పరుగు పరుగున యింటి కొచ్చాడు.

ఇంతవరకూ తనకొరకు ఉపేక్షించివున్న డాక్టరు చిన్నబోయి, వాకిట్లో తలవాల్చి నిలబడివున్నాడు.

“ఏం డాక్టర్! అలా వున్నారు. అమ్మ కెలావుంది?” అన్నాడు ఆదుర్దాగా.

డాక్టరు చాలాసేపు మాట్లాడలేదు.

“నిన్ను తెమ్మన్న ఇంజక్షన్లు నేనే తెప్పించి చేశాను,” అంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

రాజు ఈ సందిగ్ధాన్ని భరించలేకపోయాడు. వెంటనే యింట్లోకి వెళ్ళి కొయ్యబారిపోయాడు. “అమ్మ” నిమిల నేత్రాంతో మంచంమీద వెల్లకిలా పడివున్న తల్లిపై కొరిగిపోయాడు. “అమ్మా; అమ్మా” అని ఎంత పిలిచినా, ఎంత కదిపినా అమ్మ మాట్లాడలేదు. కదలలేదు. అమ్మ శాశ్వత నిద్రలో మునిగిపోయింది. ఎన్నో ఆశలు పెట్టి కొన్న అమ్మ దక్కకుండా పోయింది. తన జీవన బాటల్లో కొంగ్రొత్త పొగులు విరజిమ్ముతూ దివ్యటీయే వెలిగిన తల్లి తరలిపోయింది.

రాజు జీవితం అంధకార బంధురమై పోయింది.

2

ఓంకారయ్య మేడపై వరండాలో పడకకుర్చీలో కూర్చుని విసనకర్రతో విసరుకొంటూ వున్నాడు. ప్రక్కనే వున్న మడతమంచంపై లలిత వెల్లకిలా పండుకొని మోకాళ్ళు పెకివుండేలా పెట్టి ఏదో వారప్రతిక చదువు కొంటూ వుంది. ఓంకారయ్య కెదురుగా అతని శార్య చంద్రమతి చిరుసోపాపై కూర్చుని భర్త విసుగుకోవడాన్ని చిరునగవుతో తిలకిస్తూవుంది. వాళ్ళకు కొంచెం పడంగా పనివాడైన కోటయ్య ఏంపని చెప్పతానో అన్న ‘యావ’తో తచ్చాడుతున్నాడు.

సరిగా అదే సమయానికి వో వ్యక్తి చరచరా అక్కడికి వచ్చి ఆగిపోయాడు. కోటయ్య మర్యాదగా నమస్కరించి కొంచెం ప్రక్కకు తప్పుకొన్నాడు. పడకమర్రిలో వాలబడివున్న ఓంకారయ్య రుసరుసలాడుతూ విసనకర్ర ప్రక్కకు గిరవాటుకొట్టి వున్నదై లేచాడు. అదేమిటా బోధపడక చంద్రమతి బిత్తరపోతూ చప్పన లేచి మేడ గదిలోకి వెళ్ళిపోయింది. యిదేమీ గమనించకుండా నేలలిత తన ఘోరణిలో తను మునిగివుంది.

“ఒరేయ్ కోటిగా, ఆ దొంగ వెధవను పట్టి కట్టేసి చావకొట్టండిరా!” అంటూ గర్జించి కోటయ్యకూ, అప్పడే పైకివచ్చిన వాతేరు పుల్లిగాడికీ కనుసన్న చేశాడు. కోటయ్య కదలేదుగాని, పుల్లిగాడు బుసకొడుతూ కలబడి వాటేసుకోబోయాడు. అతను వాణ్ణి దగ్గరకు చేరనీయకుండా చెలిగాడు.

“బాబుగోరు, ఆయన మంచోడు” అంటూ కోటయ్య ఆ వ్యక్తికేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

ఇంతకూ ఆ వ్యక్తి ఎవరో కాదు. రాజ ! తల్లి ప్రాణాలు నిలబెట్టుకోటానికి దౌర్జన్యంచేసి డబ్బు సంపాదించాడు. ఐనా, తన తల్లి ప్రాణాలు దక్కలేదు. ఆ డబ్బుతో కొన్న ఇంజక్షనులు తిరిగి మాపువాని కిచ్చేసి ఆ యిరవెరూపాయలూ ఎవరివద్ద దౌర్జన్యంగా లాక్కొన్నాడో వాళ్లకు తిరిగి యిచ్చివేయడానికొచ్చాడు.

“అయ్యా - నాకు మీ యిష్టమొచ్చిన శిక్ష విధించమనే తమ వద్ద కొచ్చాను. నా తల్లి ప్రాణాలు రక్షించు

కోడానికి మీ పర్శులని యిరవై రూపాయలు తీసు
కొన్నాను. నా తల్లి చచ్చిపోయింది. ఈ డబ్బుతో
యింక అవుసరం లేకపోయింది. ఇవిగో! తీసుకోండి”
అంటూ దగ్గర కెళ్ళబోతే, ఓంకారయ్య బెదురుతూ
వెనక్కి పోతూ “నాకొద్దు; పుల్లిగాడిచేతికిస్తే వాడేయిస్తాడు
నాకు” అంటూ వాణ్ణి చూపించాడు. రాజు ఆ డబ్బును
వాడిచేతి కిచ్చాడు. ఇంతవరకూ చదువుతూన్నట్లు నటిస్తూ
ఇదంతా వింటూవున్న లలిత చటుక్కున ప్రతిక అక్కడ
పడవేసి లేచింది. అతనివేపు కటువుగా దృష్టిని పోనిచ్చినా
ఆముఖంగా గూడుకట్టుకొని శాశ్వతంగా నిలిచిపోయినట్లున్న
విషాదరేఖలు ఆమె హృదయాన్ని కదిలించివేశాయి.
మాతృవియోగంతో అతను నఖశిఖపర్యంతం పడుతూన్న
సంక్షోభను గమనించి,

“పాపం మంచివాడిలాగున్నాడే!” అనుకొంది.

“ఎవరికై నా ఎప్పుడైనా ఆపదవస్తే అలాగే చేస్తూ
వుంటావా?” అంది. ఇది రాజుకు అర్థంకాని ప్రశ్నలా
తోచింది. ఏనా ఏదో ఒకటి చెప్పడం వుచిత మను
కొన్నాడు.

“సాధ్యమైనంతవరకు—”

“అంటే ఎలాంటి అఘాయిత్యమైనా చేస్తావన్న
మాటేగా.”

“పూర్తిగా కాదనలే ననుకోండి — నా తల్లిలాంటి
ప్రాణాపాయ పరిస్థితి ఎవరికన్నా కలిగితే సాయం చేయ
డానికి ప్రాణమైనా అర్పిస్తా.”

లలిత అతని మాటల ధోరణికి మెచ్చుకొంది. అతని పలుకులోని నిశ్చలత, గాంభీర్యం, ఆమెను ఉల్లాస పరిచింది. తోటి వ్యక్తిపై అతని కెంత విశ్వాసం, ప్రేమ అనేవి వున్నవో, యితరులపట్ల అతనెంత నిస్వార్థపరుడో వూహించుకొనగలిగింది.

“ఎదుట నుంచుని నిన్నేం చెయ్యకపోబట్టే హద్దు మీరి మాట్లాడుతున్నావ్? నిన్నసలు గుంజకు వేళ్ళాడ దీయవలసింది. నీరోజు మంచిదైంది. ఇంక మాట్లాడితే పాపం”

రాజు వెనక్కి తిరిగాడు - తన మనస్సులోని ఆవేదన వెళ్ళగ్రుక్కకోడానికి అవకాశం దొరుకుతుందేమోనని అనేకరీతుల ప్రయత్నించాడు గాని, యిది సమయం కాదనుకొన్నాడు. అదీగాక తను దౌర్జన్యంచేసి లాక్కున్న డబ్బును తిరిగియిచ్చివేయడమే ధ్యేయంగా పెట్టుకొన్నాడు.

కనుక, కిమ్మనకుండా చిన్నగా కదిలి క్రిందికి దిగిపోడానికి మెట్లవద్దకు చేరుకొని ఒక్కో మెట్ట దిగుతున్నాడు. చప్పున మెట్లు కెదురుగావున్న గది తెలుపులు తెరచుకొని వెనుకనుంచి స్త్రీ గొంతు పిలచినట్లు వినపడింది వెనక్కి తిరిగాడు. ముద్దుల మాటగట్టినట్లు నొప్పన తిలకపొద్ది, లలిత ప్రసన్నవదనంతో గుమ్మంలో నిలబడి రెండుచేతులూ చెరియొక వేపున దర్వాజాకమ్ముల కాన్చి, “వెళ్ళిపోతున్నారా?” అంది చిరునవ్వులోలికిస్తూ.

“ఔనండి..”

“పేరు తెలుసుకోవచ్చునా?”

“రాజు.”

“ఇదిగో రాజు. డబ్బు లేనప్పుడు ఎలాంటి అఘాయిత్యానికీ దిగవదు. మాలాంటివాళ్ళనుకూడా ఆలాంటి సమయాల్లో గుర్తు తెచ్చుకోడం మంచిది.”

తనేదో అనబోయాడు. అంతలోకి వాళ్ళమ్మ, ఏమిటే, అంటూ అక్కడికొచ్చేసరికి ఏమీలేదంటూ లోనికి వెళ్ళిపోయింది. ఇంకాసేపు ఆమె అక్కడేవుంటే సంభాషణ తీరెలాగుండేదోగాని, ఆమె వెళ్ళిపోవడంతో కాస్త నిరాశ పడి ఒక్కోమెట్టే నెమ్మదిగా దిగి కదిలిపోయాడు.

రాజు నిరుపేద కుటుంబంలో పుట్టినవాడు. తెలిసీ తెలిసి వయస్సులోనే తండ్రి గతించాడు. అప్పకప్పుడు పడి తల్లి తన్ని పెద్దవాణిచేసి ప్రతిపనికి సహాయంగా తీసుకు వెళ్ళేది. వాతశాలకు వెళ్ళి డిగ్రీలుపొందే అదృష్టం లేక పోయినా తల్లిపుణ్యమా అంటూ చదవనూ వ్రాయనూ కాగా వచ్చింది. భారత రామాయణంలాంటి యితీహాసగ్రంథాలను అనర్గళంగా చదివి వ్రాయగల ప్రతిభ ఏనాడో అబ్బింది. తనం బీరుపోకుండా ప్రతిరోజూ ఏదో కూలిపనికి తనను వెంటదీసుకు వెళ్ళడం; రాత్రిళ్ళు పదిన్నరవరకు తనకు విద్య గరపడం దైనందిన శృత్యమైపోయింది. అలా మూడేళ్ళు తనకైతాను తంటాలుపడి చక్కనివిద్యను చేకూర్చిపెట్టింది. ఇప్పుడు రాజుకు ఇరవయ్యోవేడు. యీ ఇరవైవండే జీవితంలో తల్లితోపాటు తీరుగుతూ-పనిచేస్తూ

ఎన్నో సంగతులు నేర్చుకొన్నాడు. ఎన్నో సంఘటనలు కళ్ళజూశాడు.

తల్లి, కూలీలమధ్య పనిచేస్తూ వళ్ళువిరుచుకొని పని చేసే తోటికూలీలనుచూచి తెగ జాలిపడేది. “ముచ్చావలా కూలితోసం రెక్కలు ముక్కలు చేసుకొంటున్నాం. ఆ యిచ్చేది చాలదని ఆసామినందుకడిగి పుచ్చుకో కూడదూ?” అని అందరినీ ఆవేశ పరిచేది. కూలీలలో సంచలనం లేవనెత్తేది కానీ, ఆసామికి ఎదురుచెప్పలేక, చెప్పితే రేపు తిరిగి పనిలోనికి పిలువడేమో నన్న భయంచేత అందరూ మూగగా వుండిపోయేవాళ్ళు. ఆ పైనింకి ఆవిడే తెగబడి అడిగేసేది. ఆసామి భగ్గునవండిపడి ఆమెనప్పుడే పనినుంచి వెళ్ళగొట్టేవాడు. ‘అందరికీ చాలంగాలేంది, నీ వొక్కరైవేనా అంతచాలక చచ్చేది! నువ్వు పడేసాటుకు అదికూడా దండుగే!’ అంటూ అరవళ్ళు పరవళ్ళు తోలే వాడు. ఆ మరునాటినుంచీ అమ్మ ఆ ఆసామి చేసులో అడుగెత్తడకాదు! మరొకళ్ళపనికెళ్ళినా ఇదే సమస్య లేవదీసి ఇలాగే ఇంటికొచ్చేసేది.

అమ్మ, కష్టఫలితాన్నెప్పుడూ సరిగా యింటికి తెచ్చుకోనేలేదు. అట్లని ఆమె చింతించేదికాదు. తనెప్పుడూ తన తోటి కూలీలనుగూర్చే ఆలోచిస్తూ దరిగాంచక సతమత మైపోతుండేది.

తల్లి యిలా ఎందుకు పాటుపడుతుండేదో, ఎవ్వరికి లేని కంఠశోష ఆమెకెందుకో అప్పటికింకా తనకు అంతగా అర్థమయ్యేదికాదు. తీరా తను పెద్దవాడైనకొద్దీ అమ్మ

వాంఛితాభిప్రాయం చెప్పకుండానే పసికట్టేశాడు. కూలి
రేట్ల నిర్ణయంకోసం ఆమె ఎంతగా సతమతమై చివాట్లూ,
చెప్పుదెబ్బలూ తినేదో తనకు తెలిసినచ్చింది. ఏనా ఆవిడేం
చేస్తుంది? ఒక్కరే. అందులోనూ, అన్నివిధాలా అబల!
ఆడది!!

కాని, తనని నిత్యం ఆవరిస్తున్న విచారమల్లా
ఒక్కటే! తల్లి చనిపోయింది; పుట్టటం గిట్టటం మానవ
సహజం. కానీ, మృత్యుశయ్యపై వున్నప్పుడు - ప్రాణం
పోయే తుదిక్షణాన దగ్గరేకపోయానే అన్నదే విచారం.
అది తనకేకాదు. మృత్యు గర్భావస్థలోకి అడుగుడుతున్న
వ్యక్తి తాలూకు బంధువరిచారం తుదివాఙ్మూలం వినడానికి
ఎలా తనాతనాపడుతారో, అలాంటి 'తనాతనే' రాజుకూ
వర్పడింది తనేగనక దగ్గరవుంటే అమ్మ ఏం చెప్పేదో!?

రాజు కెటూ నాలుపోవడంలేదు. నట్టింటకూర్చుని
వాకిట్లోకి చూస్తూవున్నాడు. అంతలోనే మెల్లమెల్లని అడుగు
లతో అరవేష్టాక్ష పైబడ్డ వయస్సుతోవున్న ఓ వ్యక్తి
లోనికివచ్చాడు. ఆ వ్యక్తి వయోభారంతో కొద్దిగా వంగ
బడివున్నాడు. తలవేష్టాక్షాలు జొత్తిగా నెరసిపోయినా,
అక్కడక్కడా కొన్నినల్లనివి కొట్టవచ్చినట్లు కానవస్తు
న్నాయి

“బాబు! ఆట్టా కూసుండావే!” అన్నాడా వ్యక్తి
తన వీపుతట్టి-

రాజు కొద్దిగా వులిక్కిపడి ఆ వ్యక్తిని చూచి “అ!!

మిరప వగైరా అన్నీ కొని, యిద్దరు కడుపారా భోంచేయ గలుగుతారా ? ఇదేనా మానవ పురోగతి !

రాజు ఆ రాత్రి కోటయ్య తాతతో సహా హరిజన వాడ, కుమ్మరిపేట, యాదవ, రజక, నా యీ బ్రాహ్మణ పేట అన్నీ తిరిగి ఓ బహిరంగ స్థలంలో మీటింగు ఏర్పాటు చేశాడు. మీటింగుకు జనం బాగా వచ్చారు

రాజు వేదికమీద నిలబడి యిలా చెప్పాడు: “మీ రందరూ రెక్కాడితేనే డొక్కలాడించుకొనేవాళ్ళు. ఏదో ఒక పనిచెయ్యందే మీ పొట్టగడవదు. కనీసం మీమీ వృత్తిపన్నెనా చేయందే ఏరోజూ వుండలేరు. ఆ రోజు ఆపని చెయ్యకపోతే ఏమిటా జెరులు ప్రాకినట్లుంటుంది.

“ఐతే, ఆ చేసే వృత్తి పనితోనే మీ భుక్తిగడు స్తుందా అంటే అదీ లేదు. మీ ఆడంగులో, మీ పిల్లలో, పొలం కూలిపని కెళ్ళి తీరవలసిందే. ఇందులో కేవలం కూలిపనిమీదనే ఆధారపడి జీవించేవారు చాలా మంది వున్నారు. అలాంటప్పుడు మీరు ఆసామినుండి పొందే ప్రతిఫలం పూరికష్టానికి సరిపోతుందేమో అంచనా వేసుకోండి? ప్రతిదానికి ధరలు పెరిగిపోయి జీవనసమస్య దుర్భరమౌతున్న యీ నాడు ఆ యిచ్చేకూలి ఎంతమంది ఆకలి తీరుస్తోందో చెప్పండి....” కాసేపు ఆగి వాళ్ళందరినీ తిలకించాడు. అందరూ మాననముద్రితులైన ముఖాలతో శ్రద్ధగా వింటున్నారు. -

రాజుమళ్ళీ ప్రారంభించాడు.

“అంచేత మీకు పదే పదే చెప్పేదేమిటంటే,

ముచ్చావలా కూలికోసం మీ రెవ్వరూ పరుగులెత్త
వొద్దు. మొగనునిపికి రెండున్నర - ఆడమనిపికి రెండు
రూపాయలూ యిస్తేనే పనికివెళ్ళండి. అందాకా ఎవరు
పిలిచినా ఒక్క పట్టకదలవద్దు - ఏం జరుగుతుందో చూద్దాం-!!"
అంటూ తన వుపన్యాసం ఆపేసి వాళ్ళజవాబుకై ఆత్రంగా
చూశాడు. అందరూ బెలబెలమంటూ వుత్సాహంగా
తేచారు—చేతులు హుమారుగా గాలిలో ఆడిస్తూ "రాజు
కాబు గోర్కీ- జై!" అన్నారు ఒకే గొంతుతో - ఆ నినాదం
దిగంతాలను చుట్టివచ్చిందా అన్నంత భయంకరంగా విని
పించింది.

3

ఆ వ్యాఖ్య వుదయంనుంచి ఓంకారయ్యగారి మేడ
క్రింది అంశస్థులో ఆయన అధ్వర్యాన పెద్దసభ జరుగు
తోంది. ఆ గ్రామంలోని బడాబడా ఆసాములంతా అందులో
పాల్గొన్నారు. అందరిలోనూ ఏదో ఉద్దేశం వుట్టిపడుతూంది.
వాళ్ళకంతదూరంలో గడ్డంకింద కర్రబెట్టుకోసి, గోడకు
జార్లబడి పుల్లిగాడు నిలబడివున్నాడు. వాడికింకొంచం
ఎడంగా కోటయ్య నిలబడివున్నాడు—వాడి ముఖంలో
నెత్తురుచుక్క తేదు. బంధించి బలవంతంగా తెచ్చినట్టుంది
వాడిముఖం.

“ఒరే పుల్లిగా! రాత్రి కోటిగాడు మీటింగులో వుండటం నువ్వు చూశావా?” అని అడిగాడు ఓంకారయ్య.

“చూసినానండి-”

ఓంకారయ్య కోటయ్యకేసి తిరిగి “ఉన్నది నిజమే నట్రా” అన్నాడు.

“నే నెరుగను దొరా. అట్టాటాటీతో నాకేటి సంబంధీకం?”

“ఒరేయ్. పుల్లిగా అబద్ధమాడకు. నిజమొప్పుకో. లేకపోతే వీళ్ళంతా నీ మీదపడి తోలు వొలుస్తారు. అంత వరకూ రానీయకు-”

“చంపండి దొరా, నేనబద్ధమాడేదిలేదు.”

ఆ మాటతో అందరూ వాడిమీదికి విరుచుకుపడి కొట్టబోయారుగాని, ఓంకారయ్య అందరినీ సర్ది కూర్చో బెట్టాడు.

“సరే. ఇంక నువ్వెళ్ళి నీ పని చూచుకో.”

కోటయ్య వెలుపల కొచ్చేశాడు-పుల్లి తలుపులు దగ్గర కేసి వచ్చేశాడు, ఓంకారయ్య ఆదేశంతో-

“మనం ముప్పానలా కూలికన్నా ఎక్కువవివ్వదు. వాళ్ళెన్ని నిర్ణయాలుచేసినా, మన్ని చేసేడమీలేదు. వాళ్ళు కాకపోతే, తాతల్లాంటివాళ్లను రప్పించి చేయించుకోవచ్చు. మన పనులు ఆగిపోతయ్యేనన్న బెంగ మీరేం పెట్టుకోవదు” అన్నాడు ఓంకారయ్య. హఠాత్తుగా అందులోంచి ఒకవ్యక్తి

లేచి “అసలింతకూ యీ సంచలనాన్ని తీసుకొచ్చిందెవరు?” అన్నాడు.

“ఒకడున్నాడులే. దొంగ వెధవ. వాడి పేరు రాజు. అతగాడు రాత్రి మీటింగుపెట్టి రెండు, రెండున్నర యిస్తేనే పని కెల్లండని రెచ్చగొట్టాడట.”

“అసలు వీడి భరణం పడితేనే బాగుంటుందేమో.”

“సరే, అలాంటి మాటలు ఈ సంగర్భంలో అనవసరం. నేను చివరికి చెప్పి దొకే ఒక్క మాట. మీ రా ముప్పావలా కూలి కంటే పైసా పెచ్చివ్వద్దు. ఏం జరుగుతుందో చూద్దాం ”

సరేనంటే సరేనని అందరూ లేచి వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళ చేతలు కనిపెడుతుండమని పుల్లిగాడికి చెప్పి పైకొచ్చాడు. అక్కడ కోటయ్య కాలు గాలిన పిల్లిలా తిరుగుతున్నాడు. ఓంకారయ్యకు కోపం వచ్చింది.

“ఏంరా ? నీకు పనేం లేదా ? యీ యింట్లో నిన్ను పెట్టుకున్న దెందుకురా దండుగ ! పో ! వెళ్ళి ఏదన్నా పని తగలబెట్టు !” అని కసిరాడు. కోటయ్య బాట బాటా కారుతున్న కన్నీళ్ళు కళ్ళల్లోనే కుక్కుకొని క్రిందికి వచ్చాడు. అప్పుడే పైకెళ్ళిపోతున్న లలిత ఎదురై “ఏమిటి కోటయ్య అలాగున్నావ్ ?” అనడిగింది. కోటయ్యకు మాల రాలేదు.

“గూం లేదమ్మ” అన్నాడు అతి బలవంతాన నోరు విప్పి, “అలా వొప్పుకోను. ఏదైనా కారణ మంటేనే నువ్వు అలా ‘మాడు’ ముఖం పెడతావు. లేకపోతే నీ ముఖం ఎప్పుడూ సవ్యతూంటుంది. ఏం జరిగిందో చెప్పు” అంది లలిత.

“నా మాట నమ్మండమ్మా ఏమీ లేదన్నానుగా?”

చెప్పందే కదలనన్నట్టు, లలిత అక్కడే నిలబడి పోయింది. ఇక లాభం లేదనుకుని కోటయ్య చెప్పడానికే వ్యధ్యుక్తుడయ్యాడు.

“రాత్రి రాజు బాబు పనీ పాటా చేసుకునే వాళ్లందరినీ పిల్చి ఓమీటింగెట్టాడమ్మా. ముప్పావలా కూలిసాలమా! రెండూ, రెండున్నర యిస్తేనే పని కెళ్ళమని చెప్పేడు. ఆ సంగతి అయ్యగారికి తెలిసి అక్కడ నేనూ వున్నానని దండెత్తుతుండారు. పాపం రాజు బాబును కొట్టాలని కూడా ఆలోచన చేతుండారమ్మా” అన్నాడు.

కూలి రేట్ల నిరయం సంగతిలాగున్న రాజును కొట్టిం చడమన్న ప్రస్తావనవచ్చేసరికే లలిత వళ్ళు కంపించిపోయింది. ఆమె ఇంక అక్కడ ఆగలేకపోయింది. చరచరా మెట్లెక్కి హుక్కా పీలుస్తూవున్న తండ్రిచంతకొచ్చి ఏదో అడగాలని అడగలేక నిలబడిపోయింది. ఓంకారయ్య హుక్కా ఆర్పి, వాలబడికూర్చున్న పేముకుర్చీనుంచి లేచి కూతుర్ని కూర్చోమని ప్రక్కనేవున్న మడత మంచంమీదకెళ్ళి తను కూర్చున్నాడు. ఈ అతిమర్యాదకు-లోలోన ఒళ్ళుమండినా పెరి ఏమీ ఎరుగనట్లు “నాకు దాంట్లో కూర్చోడం అంతగా అలవాటులేదు. మీరే కూర్చోండి నాన్నా - నేనా సోఫా మీద కూర్చుంటాను” అంటూ అక్కడే వున్న సోఫా మీద పొండిగ్గా కూర్చుంది.

“నాన్నా?” ఏమిటిందాక క్రింద మీరు పెట్టిన మీటింగు” అడిగింది.

“అదా! మొన్న మధ్య యిక్కడికొచ్చాడు చూశావ్, ఆ బడుదాయి; మనమిచ్చే ముప్పావలాకూలి తీసుకోవడని కూలివాళ్ళందరినీ కూడగడుపున్నాట్ట; అంచేత మేమంత కన్నా పైసా ఎక్కువిచ్చేది లేదని మీటింగు బెట్టి నిర్ణయించు కొన్నాం.”

ఇంత కలిగివుండికూడా నాన్న అంత పిసినిగొట్టు మాటంటున్నాడంటే ఆమె కెలాగో వుంది. చాలీ చాలని కూలితో ఎంతమంది సతమతమవుతున్నారు? వాళ్ళకు సరైన తిండి, బట్టి వుందా? రోగం రొప్పులొస్తే వాళ్ళను చూచే నాధుడున్నాడా? పగలల్లా రెక్కలు ముక్కలు చేసుకొని ముప్పావలా డబ్బులతో వాళ్ళ జీవనోపాధి జరుగుతుందా?

ఇలాంటి అతని కృష్ణానిస్థితినిగూర్చి యోచన చేయక ముప్పావలాకంటే ఎక్కువిచ్చేది లేదని నాన్నవాళ్ళ పట్ల ఎంత కఠినంగా ప్రవర్తిస్తున్నాడు!

లలిత యింక తనమనసులోనిది ఆపుకోలేకపోయింది. తండ్రి నిర్ణయాన్ని తను ఖచ్చితంగా ఖండించాలను కొంది.

“మీ నిర్ణయం నాకేం సచ్చలేదు నాన్నా! మన యిష్ట మొచ్చినట్లు పనిచేయించుకొంటున్నప్పుడు మనిషికి రెండున్నర కాదు; మూడిస్తే మట్టుకు దండగేమిటి?” హఠాత్తుగా ఓంకారయ్య వులిక్కిపడ్డాడు. అతనిదృష్టి కూతురి ఆ పాదమస్త కాన్ని ఆవరించి, ఏమిటో వెదుకుతున్నట్లుని పించింది.

“నీకేం తెలీదు. నువ్వింకా పసిదానవు. మా నిరయం తప్పదు” అన్నాడు, కళ్ళెరజేసి-ఆమెకూ-అంతకన్న మిన్నగానేఆవేశమొచ్చింది. తానేంచిన్నదాచితకదా! పద్దెనిమిదేళ్ళు దాటుతుంటే ఇంకా పసిదానిలా చూడటమేమిటి? అనుకొంది.

ఐనా తమాయించుకొని “నేను పసిదాన్నిగానే చెపుతున్నాను నాన్నా. మీ నిర్ణయాన్ని మార్చుకోవాలి. వాళ్ళడిగిన కూలియివ్వడమే న్యాయం” అంది.

“నేర్చుకొన్నావ్, కొంపకూల్చే నీతులు? చాల్తే యింక నోరుముయ్య్.”

“ఏమిటండీ అమ్మాయిని నోర్చుయ్య్మంటున్నారు-” అంటూ చతాలున చంద్రమతివచ్చి నిలబడింది.

“అనకేం జేస్తాను. ఆ మాల, మాదిగ, చాకలి మంగలి పెధవలంతా రోజుకూలి ముప్పావలా చాలదనుకున్నారట! రెండున్నర ఖరా ఖండిగా యిస్తేనే పనికెళ్ళాలని నిర్ణయించు కొన్నారట - ఆ పెధవలకు యిదేమీసంపలుకుతూంది.”

“ఐతే అమ్మాయి అంత యివ్వమనేనా అంటోంది?”

“మరేమనుకొన్నావ్? తిన్న కాణ్ణుంచి ఏమీ తొయ్యడంలా.”

“ఐతే నాకూ, ఏదో ఒక పని అప్పజెప్పండి నాన్నా! చేస్తాను. మీతో ఆ మాటెందుకనిపించుకోవాలి-”

“ఊరోండి-ఊళ్ళోవాటిని గురించి తండ్రీకూతుళ్ళ మధ్య జగడం ఎందుకు? ఏం తల్లీ, నాన్నలాచేస్తే

నీ కెందుకు? వాళ్ళకి రెండున్నర కూలిస్తే యింక మన మాటింటారా!”

“చాలేమ్మా, నువ్వు నాన్నను వెనకేసుకొస్తూ నాన్-ఇంకా వాళ్ళను మాడిచావమనేగానవ్వేది? అంతా మనలాంటి మనఃస్వరే అనుకోవాలి” అంటూ లేచి క్రిందకు దిగిపోయింది.

ఆమె అలా నిసురుగా వెళ్ళడంచూచి తల్లి చంద్రమతి “ఒత్తిపిచ్చిపిల్ల! దానికేం తెలుసులెండి” అంది.

“నీకూ ఏం తెలీదు. నిన్న మున్ననే పుట్టిన పసి పిల్లలు” అంటూ కసిరాడు.

ఆ మాటతో ఆమె నోటికి కూడా తాళం పడింది.

4

రాజు శన వృద్ధేశాలను వ్యక్తపరుస్తూ సలహాలకోసం మిత్రులకు ఉత్తరాలు వ్రాసుకుంటున్నాడు. ఇంగ్లండ్ తలుపు తోసుకొని పొరుగింటి రాందాసు చడి చప్పుడు లేకుండా వచ్చి తన వ్రాతకు భంగం కలిగించకుండా మానంగా నిలబడి వున్నాడు.

“ఏం రాందాసు పనిమీద వచ్చావ్ ?” అన్నాడు రాజు, అతను వచ్చి నిలబడ్డం చూచి.

“యూం చెప్పను కాబూ, కూటికి బరగటంలా,

తవురు చెప్పిన కండిమను మీద ఎవరూ పిలవటంలా. చానా మంది ఆ ముచ్చావలాకే ఎల్లాత్తుండారు.”

“వాటి మూరులు. చెప్పినా వినని వాళ్ళకు ఎవరేం జేస్తారు. అడపా దడపా నీలా నీతికి నిలబడ్డవాళ్ళ పరిస్థితి గడ్డుగానే వుంటుంది మరి. అంగరికీ కనువిప్పులు నిజస్థితి కళ్ళకు కట్టినట్లు బయల్పడే రోజొక టుందని వాళ్ళే గ్రహిస్తారు ఒకసాటికి—” అంటూ వుత్తరాలు వ్రాయడం ముగించి వాటిని జేబులో పెట్టుకొంటూండగా హరిజనవాడ నుంచి ఏసోబు వచ్చాడు. ఇతనే హరిజనవాడలో కాస్త తెలగలవాడు. ఇతను చెప్పింది వేదమన్నట్లు తు. చ. లెప్పుకోండా వాళ్ళందరూ పాటిస్తారు. ఇతని చేతిలో ఎప్పుడూ అరవై, డెబ్బై మంది కూలీలను బెట్టుకొని ఏదో ఒక పని చేయిస్తూ వుంటాడు. వాళ్ళు వేలుపెట్టని పనంటూ ఏదీ లేదు.

“ఏం ఏ సోబు ? ఏమిటి సంగతులు. ఎలా ఎలా వుంటున్నారు ?”

“తవురుదయవల్ల బాగానే వుంటుందాం శాబయ్య”

“మీరు పని పాటలకు బాగా వెళుతున్నారా?”

“ఎక్కడ శాబయ్య. యాసాకాలం యాం పన్నుం డయ్ ? వుండా అడిగిన కూలి కెవురూ అచ్చుకోలా. ఇయ్యాల ఇంతకుముందే ఓంకారయ్య పాతీరు పుల్లిగా డొచ్చి ‘ఆళ్ళ దొరోరి పడెకరాల పొలంలో మెరక పన్నుం డయ్ ! వొత్తారా’ అని అడిగాడు— కూలి రేటడిగితే ముచ్చావలా, పద్దాలగగా లిత్తామని శెప్పేడు...”

“మరి మీ రేమన్నారు ?” వృత్తి-ంతలో అడిగాడు రాజు

“రెండూ, రెండున్నర యిత్రేనేవొత్తాం - అదైనా పొద్దున్న ఆరున్నరనుంచి మద్దేనం వొంటిగంటకన్నా ఎక్కువ సేపు శేయ్యం అని శేప్పేను. కనుక్కొత్తానని ఎల్లి యంకా రావేదు-”

“సరే. ఇంకావొచ్చేది నిజమే!” అంటూ రాందా సెళ్ళబోతే కాసేపు తాళివెళ్ళమని రాజు ఆపుజేశాడు. అంతలో వెలుపలనుంచి ఏసోబునుద్దేశించి ఎవరో కేకవేస్తే వాడు వెలుపలకెళ్ళి మరుక్షణంలోనే పుల్లిగాణ్ణి వెంటబెట్టు కొని లోనికొచ్చాడత. రాజు నాడివేపు ఉరిమి చూశాడు గాని తన ఇంటికొచ్చినవాడిపై అలాంటిచూపులు పిసరడం సమంజసం కాదని వూరుకొన్నాడు. వాడూ తన చూపుతో వంటినిండా తేళ్ళూ జెరులూ ప్రాకినట్లయి లోనికెందు కొచ్చానా అన్నట్లు తచ్చాడుతున్నాడు.

“ఏమైంది ఏ సోబు ?” అన్నాడు రాజు.

“అచ్చు కొన్నాడంట బాబూ, ఇంక మనం పనిలో కెల్తమే ఆలసిం.”

“ఇంకేం రాందాసు నువుకూడా రేవెంత మందిని తీసుకొస్తావో తీసుకురా. ఏసోబు- నీ ముతా ఎంతమంది ?”

“డై బై”

“సరే. అండర్నీ తీసుకురండి. ఒక్క రీక్ష మిగల్పొద్దు. వచ్చిమట్టుకేన వస్తుంది. నేనూ మీతో పాటే వుంటా- ఇదుగో.... పుల్లీ! వెళ్ళి మీ దొరకు చెప్పు.... రేపు పని

లోకి వస్తామని—” పుల్లిగాడు సందు దొరకనే దొరికిందని తుర్రున జారుకొన్నాడు. ఆ వెనుక రాందాసూ, ఏసోబులు కూడా సెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయారు....

మర్నాటి వుదయం ఐదున్నర, ఆరింటి కల్లా ఓంకారయ్య తూరుప్పొలంలో కూలీలు కిటకిట లాడుతున్నారు. అంతా కలసి ఓ వందంబాతిక మందుంటారని రాజు అంచనా వేసుకొన్నాడు. అందులో మూడొంతులు మొగా, రెండొంతులు ఆడా వున్నారు. పీళ్ళందర్నీ ఏసోబు, రాందాసులు పేరు పేరునా లెక్కించి ఎంతమందో చెప్పారు. ఇద్దరి లెక్కకూ సరిపోయింది.

అందరూ పనిలోకి మళ్ళారు. ఆడా మగా జట్టీలు జట్టీలుగా పట్టి హుమారుగా చేస్తున్నారు. మొగవాళ్ళు గడ్డ విరుస్తుంటే, ఆడవాళ్ళు తట్టలో కెత్తుకొని మోస్తున్నారు. ఆఖరికి రాందాసూ, ఏసోబులూ కూడా ముఠా మేస్త్రీల మనుకోకుండా, నడుంవంచి పని చేస్తున్నారు.

తను పూరికే వుండటం దేనికని వాళ్ళకు మంచి నీళ్ళందిస్తూ, హుమారుగా పని చేయమని ఆదేశిస్తున్నాడు రాజు. అంతకు ముందెప్పుడో చాచాడో ఓంకారయ్య తెలీదుగాని “అలా చెయ్యం డిలా చెయ్యండని” ఓ ప్రక్కనుంచి అందర్నీ హడావుడి పెట్టుకొంటూ వస్తున్నాడు.

రాజు దగ్గరదాకావచ్చి తక్కువ వెనక్కి తిరిగాడు. రాజును చూడగానే నిప్పులమీద అడుగేసి నట్లయి చర

చరా యింకోవేపు కెళ్ళిపోతూ మరింత విసురుగా కేకలు
బాబ్బలు పెడుతున్నాడు.

“మీ రెంత అగచినా అంతకన్నా వేగంగా వాళ్ళు
చెయ్యలేరు సుమండి? వొత్తి కంఠశోష. కాస్త తాపీగా
గట్టుమీద కూర్చోండి” అన్నాడు రాజు ఆయన దగ్గరగా
వెళ్ళి.

ఓంకారయ్యకు అరికాలిమంట నెత్తి కెక్కినట్లు
య్యింది. “వీడెందు కొచ్చా డిక్కడికి?” అనుకున్నాడు.
అంతకన్నా మిక్కిలంగా పైకి ఏమీ అనలేక చిందలు
తొక్కి రుసబుసలతో వెళ్ళిపోయాడు. ఆ వెంటనే పిల్ల
పెత్తందారలే పుల్లిగా డొచ్చాడు. వాణ్ణెవరు లెక్క
చేస్తారు గనుక? కూర్చోమన్న చోట కిక్కురు మన
కుండా కూర్చున్నాడు.

వాడు నెత్తిమీద కొచ్చింది. ఆకలి సంగతలా
వుంచి దాహంతో నోళ్ళు పిడచగట్టి పోతున్నాయి.
యిలా వుంటే లాభం లేదని రాజు ఓ ఫర్లాంగు దూరంలో
వున్న మాతాకి వెళ్ళి కావిడివేసుకొని నీళ్ళు తేవడం మొద
లెట్టాడు. ఒక్కొక్కళ్ళే రెండేసి చెంబు లెగరేస్తున్నారు.
అలా విదారునాల్గు తిరగేసరికి రాజుపని విపోయింది. కాళ్ళు
జారేసి కావిడి క్రిందపెట్టి కూర్చున్నాడు. అంతలోనే చెమట
గ్రుక్కుతున్న ముఖంతో, బరువుపడి అణగివున్న శిలతో,
పమటచెంగు నడుంతిప్పి బిగువుగా బొడ్డులోదోపి,
మోకాళ్ళ పైవరకూ చీర ఎగగట్టి కుచ్చిల్లను తొడల
మధ్యనుంచి పోనిచ్చి వెనక బిళ్ళగోచీ కెట్టి పదిహేడు,

పదెనిమిదేండ్ల వయస్సులోవున్న రాందాసు కూతురు రమణమ్మ రొప్పుతూవచ్చి మంచి నీళ్ళడిగింది.

“లేవు. ఇప్పుడే అయిపోయినై” అన్నాడు రాజు.

ఆమె పెదవి విరిచింది. కళ్ళు పరిహాసంగా త్రిప్పింది.

“అబ్బో మొగోళ్ళు మొగోళ్ళకే యిత్రారు గాని అరిచ్చచ్చినా ఆడోళ్ళ కియ్యరుగా! ఆడోళ్ళంటే అంత టీసి పోయేరు” అంది ముఖం మాడ్చి.

నిజమే! తానింతనరకూ మొగోళ్ళకే నీళ్ళందించాడు గాని, ఒక్క ఆడమ్మాయికూడ గుక్కెడు నీళ్ళు త్రాగ మని యివ్వలేదు. అదే ఇప్పుడు దెప్పి పొడుస్తోంది రమణమ్మ.

రాజుకు జాలివేసింది. ముందామె ముఖంలో ఎంత పరిహాస ఛాయలు చిందులు త్రొక్కాయో అంతకు వెయ్యి రెట్లు దైన్యత్వం ముప్పిరి గొన్నది. అగీగాక రమణమ్మ తనకు బాగా తెలుసు. ఏనా ఎదుటపడినా మున్నెన్నడూ తనతో మెట్టి పరిస్థితిలోనూ మాట్లాడి ఎరుగను అలాంటి దిప్పుడు బిడియ పడకుండా వచ్చి మంచి నీళ్ళడుగు తుందంటే, ఎంత దాహమై వుంటుందో?

లేవని చెప్పినందుకు రాజుకు చాలా అభిమాన మేసింది. ఇంక ఆమె ముందు కళ్ళప్పజెప్పి నిలబడే కంటే వెళ్ళి తీసుక రావడమే వుత్తమమని చప్పున కావి దేసుకుని నూతివద్ద కొచ్చి ఓ కడన తోడి కావిట్లో పెట్టబోతుంటే “ముందు మంచీలు పోయ్యండి తీసుకెళ్లుకుగాని” అంటూ రమణమ్మ మందు కొచ్చింది. రాజు ఆశ్చర్యపోయాడు.

“అరే ! నువ్వెప్పుడొచ్చావ్ ?” అన్నాడు.

“మీ యెనకాడితే వొచ్చా. దాహా మట్లాంటిది. నే తాగి మా ఆడోళ్ళకి ఎత్తికెల్తా. మీతో పెట్టుకొంటే నోరు పిడసకట్టి సావోల్సిందే” అంటూ వంగి దోసిలి పట్టింది.

రాజు కిమ్మనకుండా కడవెత్తి ఒదని సైగ చేసి వరకూ పోసి ఆగిపోయాడు. మిగిలిన నీళ్ళు పారబోయ బోతుంటే, అడక్కుండానే కడవ లాక్కొని కాళ్ళూ, చేతులూ, ముఖం కడిగి పరిటచెంగు విప్పి తుడుచుకొని “ఎంత చల్లగా వుండాది ?” అని - అలాగన్నది కేవలం తానేమన్నా ప్రతి మాట్లాడతాడనే వుద్దేశంతో అనవచ్చు గానీ నోరు మెదపకుండా వెళ్ళి రాజు రెండు కడవలూ తోడుకొని కాపిట్లో పెట్టుకొన్నాడు.

“నేనో కడవ తెత్తాను మీరోటి ఎత్తికెల్లుండి” అంటూ కిట్ట కడవ తీసుకోబోయింది. రాజు అటకా యించి “వొద్దు. కావిడికి రెండూ లేందే కుదరదు” అన్నాడు.

ఆమె కాసేపటిదాకా కడవ వదలేదు. ఆఖరి కెలాగో విడిచిపెట్టి “మొగోళ్ళు పట్టిన పట్టిడవరు” అంటూ వెళ్ళిపోయింది. ఇంకాసేపు నిలిపి అలాంటి మాటలనిపించు కొంటూ వినాలనిపించింది గానీ, అతిగా పోవడం అంత మంచిది కాదని వోచెంపా, ఇప్పటికే మంచిసీళ్ళకై కొట్టుకు చస్తుంటారని మరో చెంపా నీకులాటపడి దబ్బున కావిడెత్తుకొని పనిచేస్తున్న వాళ్ళవద్ద కొచ్చాడు రాజు.

శను కావిడి దించేసరికే అందరూ బెలబెలమంటూ
పని వదిలి - కావిడిపై ఎగబడి ఒక్కచుక్క లేకుండా
* పీల్చేశారు.

“ఇయ్యాలింక శెయ్యలేము బాబు. యిప్పుడికే
• రెండయ్యుండేను” అంటూ ఏసోబూ రాందాసూ దగ్గర
కొచ్చారు.

“ఉ! నడవండి? నే ననబోయింది మీరే అనేశారు”
అన్నాడు రాజు. ఆ మాటలతో అందరూ పలుగూ -
పారా, తట్టా - బుట్టా సర్దుకొని ఒక్క మృడిగా యింటి
ముహం పట్టారు.

5

“బాబో, అంతా మాసం చేశాడు నాయాలు”
రాజూ, రాందాసూ యింటి వసారాలో కూర్చుని
మాట్లాడు కొంటూండగా ఏసోబు గొడవ చేసుకొంటూ
వచ్చి పడ్డాడు.

ఇద్దరూ ఆశ్చర్యపోయారు. సంభాషణ లాపి అతని
వేపు తిరిగారు.

“ఏం జరిగింది ఏసోబు?” అన్నాడు రాజు.

“ఆ నాయాలు, పద్దాలుగణాలు; ముప్పావలా
కాడికే యిచ్చేడు కూలి.”

“ఏమిటి?” ఇద్దరూ తెల్లమొగం వేశారు.

“నువ్వెట్లా వొప్పుకుండావురా ఏసోబు?” అన్నాడు రాందాసు.

“యాం జెయిన రాందాసు, ఆరిని.... ఎంత బతికూలినా వొప్పుకోండే— సత్తే కాండా, రెండున్నర యియ్యవన్నాడే! యింకేం జెయ్యును. ఆట్లే గొడవెడితే, అదికూడా యియ్యడేమో నని అంత వొరకే తెచ్చా—”

“అప్పుంటి నయింది. పుల్లిగాడు కనిపించలా?” అడిగాడు రాజు మళ్ళీ. “అగపడ్డాడు” ఆ సన్నాసి నాయాలు మాటాడండే!” రాజుకు శివాలెత్తి పోయింది ఇంచు మించు రాందాసుకూ అలాగే వుంది. మండు పెండో నురగలు కక్కుతూ శ్రమ చేశారు. తనం ‘అలసట’ చెందక ఎత్తిన తట్ట దించకుండా ‘గడ్డ’ మోశారు. రెక్కలు, పోతున్నా రెక్కచేయక పలుగుతో భూజేవిని చేదించి చెనుటలు చిందించారు. కానీ ఫలితం?

“ఏసోబు! చాలా కక్కుర్తిపని చేశావోయ్. మీ కష్టానికి తగ్గ ప్రతిఫలం లేనప్పుడు - అది ముట్టుకు గేం జేసుకొంటారు—”

“ఇప్పుడేం చెయ్యమంటారు చెప్పండి ”

“ఏది, ఆ డబ్బిటివ్వు.” ఏసోబు కిమ్మనకుండా ఆ డబ్బంతా రాజు చేతి కిచ్చివేశాడు. ఇక ఆలశ్యం చెయ్యక రాందాసునూ, ఏసోబునూ కూడా తీసుకొని ఓంకారయ్య గారింటికి బయలుదేరారు. దారిలో మొన్న పనిచేసిన కూలీ

లందరూ కలసి, ఒక్కొక్కడిగా ఓంకారయ్యగా రింటి
ఆవరణలో ప్రవేశించారు. ఈ చోడ్యం చూట్టానికి వచ్చిన
వాళ్ళతో సహా ఆవరణ కిటకిట లాడిపోయింది

ఈ మహా జనాంగాన్ని చూచి మేడ క్రింది
వరండాలో పుల్లిగాడితో మంతనాలు జరుపుతున్న
ఓంకారయ్య అనిరి బెదిరి నిశ్చేష్టుడుగా నిలబడి పోయాడు.

“ఏమిటి మీరంతా యిలా దండెత్తి వచ్చారు?”.
అంటూ ఎలాగో మాట పెకలించాడు ఓంకారయ్య.

“ఏమిటా? మీరు చేసిన అన్యాయాన్ని, మోసాన్నీ
ఖండించడాని కొచ్చాం—” అంటూ అందరికన్నా ముందు
నిలబడివున్న రాజు గట్టిగా మాట్లాడాడు. ఓంకారయ్యకు
కారణం అర్థమైనా కాకపోయినా రాజు గొంతు వినబడే
సరికి ఆపాదమస్తకం ఆవేశంతో పూగిపోతున్నాడు—

“ఏమిటా మోసం, అన్యాయం?”

“రెండూ, రెండున్నర యిస్తామని పని చేయించు
కొని, యివ్వొచ్చేసరికి ముప్పావలా, పద్నాలుగణాలా
మా ముఖాన కొట్టేది? - దీన్నే మంటారు. అన్యాయ
మంటారా? మోస మంటారా?”

“ఏదీ కాదంటారు. నేను మమ్మల్ని ముప్పావలా,
పద్నాలుగణాల రేటునేగా పరివమని చెప్పింది—”

“అబద్ధం. పుల్లిగా డొచ్చి ఏమన్నాడో అడగండి -
రెండూ, రెండున్నర యిస్తేనే వొస్తామంటే వెంటనే -
మమ్మల్ని కనుకొట్టి - అంత కిష్టపడ్డారు - వొచ్చి
పని మొదల బెట్టమంటేనే మీ చేలో అడుగెట్టాం. ఏంరా

పుల్లి ?” అని కల్లెరజేసి వాడికేసి తిరిగాడు రాజు. వాడు నంగి నంగి, ఎటూ మాట్లాడకుండా ఉండిపోయాడు.

“ఔన్న. వాడెందుకు మాట్లాడతాడు? దొరకటే వాడొక టాతాడా?” అంటూండగా ఓంకారయ్య మధ్యలోనే అందుకొన్నాడు. “అక్కడే పొర బడుతున్నావ్ రాజు. నేను ముప్పావలా, పద్నాలుగణాలకు మాట్లాడి రమ్మంటే వెళ్ళి అంతకు వొప్పకోలేదనీ, రెండూ, రెండున్నర యిస్తేనే చేస్తామన్నారనీ, తిరిగొచ్చి, నాకు చెప్పితే “అంతకే” రమ్మన్నాను. ‘అంతకే’ అంటే నా వుద్దేశం ఆ ముప్పావలా పద్నాలుగణాలే గానీ, మీ రడిగిన రెండూ, రెండున్నరని అర్థం కాదు. వాడర్థం చేసుకోడం సరిలేక మీ కట్లా చెప్పింటాడు.”

అందరూ వుడికిపోయారు. ‘అంతకే’ అన్నమాటలో ఎంత మోసాన్ని దాచి పెట్టాడో తెలుసుకొని వ్రాగిసలాడి పోయారు. వందలు వేలు గడిచటానికి మోసకారులు ఎంతటి సుఖవైన పథకాలను వేయగలరో దీన్నిబట్టి తేట పడింది.

“అంతకే- అన్న మీ మాట మమ్మల్ని పూర్తిగా ముంచేసింది - గజాలెక్కన చేసుకొన్నా మనిషికి సరా సరికి రూపాయిన్నర తక్కువ కాకుండా పడేదే? అట్లాంటిది మీరు స్పష్టంగా చెప్పి వున్నట్లయితే ఆ ముప్పావలా పద్నాలు గణాలకు మోమోచివచ్చే వాళ్ళమా?”

“ఎవరికి తెలుసు? వచ్చినా రాకపోయినా అంతకు మించి యిచ్చేది లేదు,”

“ఇవ్వరూ? ఒక్కసారి ఈ ఊద్యాధిత హృదయా
లను పరీక్షించండి—వాళ్ళ ఆకారాలు ఎలా గున్నాయో
మీ కండ్లతో స్వయంగా చూడండి — కండలు వుడిగి
శుష్కించిన శరీరాలపై జానడు గుడ్డలెక వటవటలాడుతూ
వెన్నుకంటిన పొట్టులుపట్టుకొని ఆకటికి అలమటిస్తున్న ఆ
అస్థిపంజరాలను తిలకించండి - ఆ తర్వాత మిమ్మల్ని
పరీక్షించుకోండి - ఇద్దరూ మానవులే-ఇద్దరిలో కనిపిస్తున్న
తారతమ్యాన్ని ఒక్కసారి చెప్పండి - ఒకరలా ఒకరిలా
వుండడానికి భేదాన్ని వివరించండి.”

“ఆపు యింక నీ ఉపోద్ఘాతం. అదంతా మాకు
బాగా తెలుసు -”

“బాగానే తెలుసు. వాళ్ళ కష్టాల్ని, శక్తిని దోచు
కొని మేడలూ, మిద్దెలూ కట్టిన సంగతి బాగానే తెలుసు..
ఓంకారయ్యగారూ! మేమంత సునాయాసంగా వెళ్ళిపో
డానిక్కాదు యిక్కడికొచ్చింది— మా కూలి మా కిచ్చే
వరకూ కదిలేది లేదు—”

“కదలకపోతే అక్కడేతివ్వ వేసుకూర్చోండి. దమ్ముడి
యిచ్చేది లేదు—”

“సరే అంత యివ్వనని మొండికే సీవాళ్ళతో మం
పోటీపడ్డం మాదే బుద్ధితక్కువ. యిదిగో ఖూరిచ్చిన యీ
మొత్తాన్నికూడా తీసుకోండి” అంటూ అమాంతంగా
ఓంకారయ్యమీదికి, తన చేతిలోవున్న డబ్బును విసరాడు
రాజు. హఠాత్తుగా మేడమీదనుంచి ఎవరో స్త్రీ రాజు

నుద్దేశించి పిలిచినట్లయింది. అతను అటు తలెత్తకముందే మెట్లు దిగి లలిత రానేవచ్చింది. రాజు విసరగా చెల్లా చెదరై పడివున్న రూపాయల కాగితాలన్నీ హడావిడిగా వరుతూవుంటే, తండ్రి గద్దించి, తీయబోకన్నాడు.

“జౌను నాన్నా ? వాళ్ళడిగింది యివ్వడానికేం ? వాళ్ళు కష్టపడి చేసినప్పుడు మన స్తోమతనుబట్టి రెండు కాదు మూడిచ్చినా ఫర్వాలేదు. వాళ్ళు బాగుంటేనే మన బాగని తలచాలి...” అంటూ అన్నీ వరి చేత్తో పట్టుకొని నిలబడింది.

“లలితా! నిన్ను స లిక్కడి కేవల్రమ్మన్నారూ? వెళ్ళు లోనికి...” అంటూ చెయ్యి పట్టుకొని విదిలించాడు - ఆమె ఆ విసురు నాపుకొనలేక అంత దూరం వెళ్ళి పడబోతుంటే తల్లి ఆ ప్రక్కన గదిలోంచి పరుగెత్తుకొచ్చి పట్టుకొంది.

“ఎవరిమీదకోపమో కూతురిమీద చూపుకుంటా రుటండి !” అంటూ మండిపడింది. రాజును చూచేసరికి అది మరీ ఎక్కువైంది.

“చాల్లే కోరుమూసి లోనికెళ్ళండి !”

“మేమూ వెళ్తున్నాం. కానీ ఒకటి గుర్తుంచుకోండి- మా కష్టం ఏనాటికైనా వడ్డీతోసహా వసూలు చేస్తాం. అణిగి మణిగివున్న మా శక్తిని బయల్పరచి ప్రపంచాన్నే తారుమారుచేస్తాం. గుర్తుంచుకోండి !” అంటూ రాజు చప్పున వెనక్కి తీరిగాడు. తమ తట్టుపలికిన లలితను కళ్ళారా ఒక్కసారి చూద్దామనుకొన్నాడు. గాని, యీ

గందరగోళంలో ఆ అవకాశం చిక్కకపోయింది. వాళ్ళం దరినీ వెనక్కి మళ్ళించుకొని బెలబెలమంటూ ఆవరణదాటి వీధిని పడ్డాడు.

6

అన్నిటికీ కోటయ్యతాత పోకచెక్కలా నలిగిపోతున్నాడు. అందరినీ అలా తనే వుసుకొలుపుతున్నాడని ఓంకారయ్య ధూంధాంలు చేస్తున్నాడు. తన కిచ్చే జీతం కూడా కత్తిరిస్తున్నాడు. ఇదంతా ఎవరు భరించగలరు? అదేమనంటే యీ ఊరిలోనే పెళ్ళిచామ్మంటున్నాడు. పెళ్ళగలడు. కానీ, పెళ్ళే వెనక చేసిందానికి స్వస్తివాచకం చెప్పి మరీ కదలాలి. కంపమీద గుడ్డేసి చెక్కుమని లాగే కంటే నెమ్మదిగా లాక్కోడమే మంచిదని, ఎన్ని అంటున్నా మాట్లాడకుండా వుంటున్నాడు.

అలా వుంటున్నా త న్నే పనీ చెయ్యనివ్వడంలేదు. పాలేరు పుల్లిగాడు పేకాడి తిరిగొస్తుంటే తనింటివద్ద నుండి గొడ్డా—గోదా, నీళ్ళూ పాలు చూచుకొంటూంటాడు. ఆఖరికి పాచిపనీ, అంట్లుపని తనే చూచుకొనేవాడు. తను అంట్లు తోముతుండటం మాచి లలిత జాలిపడి తన్నా పని నుండి తొలగించి ఆమె పురమాయించుకొనేది. ఇప్పుడైతే యినేమీ లేకుండా గోళ్ళు గిల్లుకొంటూ వుండవలసి

వచ్చింది. తన స్థానమేమో, మరింకెవరిస్థానమేమో తెలియదు గాని అంటున్నా, పాచిపనీ నిర్వర్తించడానికి పుల్లిగాడి ద్వారా 'లచ్చువమ్మ' అనేదాన్ని పెట్టుకొన్నా డోంకారయ్య. అందుకు తనకు సంతృప్తిరంగానే వుంది. ఏదో రూపేణ మనో కొత్తవ్యక్తి పోషింపబడటానికి తన మనస్సన్నివిధాలా వొప్పందపడిందిగానీ, పెండ్లి పెటాకులేని వయస్సులోవున్న యీలాంటి పిల్లని యింట్లో పనికి పెట్టుకోడం తన కేంట్లో యిదిగానే వుంది. ఆవిడొచ్చి చేరాక ఓంకారయ్యసలు జాత్రిగా యింట్లోకే అడుగు పెట్టనీయడం లేదు.

తన యిబ్బందులన్నీ చెప్పకొందామంటే ఎవరు వింటారు? కానీ తనకో విశ్వాసముంది. లలితమ్మ తనేది చెప్పినా సావధానంగా విని తగిన సలహా లివ్వడమేగాక సాధ్యమైనంత సహాయపడుతుంది.

కోటయ్య గొడ్డముందు నాల్గు ఎండుపరక లిదిల్చి మేడ పై భాగంలో నిలబడి దిక్కులు చూస్తున్న లలితవగ్గర కొచ్చాడు.

“ఏమిటి కోటయ్యా, గొడ్డవసారాలో తలబట్టుకొని కూర్చున్నావ్. ఒకటిరెండుసార్లు పిలచానే. వినబడలేదా!”

“కాదమ్మా” అంటూ కోటయ్య తన ముఖాన్ని ఆమె వేపుకు మరల్చాడు. ఆమె చకితురాలైంది. మున్నెన్నడూ? లేని విషాద రేఖలు అతని ముఖమంతటినీ క్రమ్ముకొని వున్నాయి.

“కోటయ్యా, ఏమిటలాగున్నావ్, ఏం జరిగింది?”
ఆత్మత గొంతుతో అడిగింది.

“గూం చెప్పనమ్మా - నేనీ యింట్లో ఏపనీ చెయ్య
కుండా పూరికే ఎట్టాగుండను? యేదన్నా శేదామసి శెయ్య
బోతే మీ నాయనగారు పూరుకోరయ్యె” - ఎటూ పాలు
పోక కోటయ్య కండ్లలో గిరున నీళ్ళు తిరిగాయి. అనుకో
కుండానే రెండు కన్నీటి చుక్కలు చెక్కిళ్ళమీదుగా జారి
పోయాయి. అయినా లలిత విచారం వ్యక్తపర్చలేదు.
పేలవంగా నవ్వింది.

“అందుకని వెళ్ళిపోవా మనుకొంటున్నావా
కోటయ్యా! పిచ్చితనం! నీతో పని చేయించుకోకపోవడం
మా అవివేకం! నీకిచ్చే జీతం తప్పడంలేదుగా?”

“పని చేయించుకోనప్పుడు జీతమెట్టా యిత్రార్హ్మా.
యిచ్చినా నాకు తృప్తి ఉండొద్దూ.”

“ఉన్నా వుండకపోయినా నీజీతం నీకు రావడం
ఖరారు. అంతమట్టుకు నేను చూచుకుంటాను.”

కోటయ్య వెళ్ళిపోదామని వెనక్కి తిరిగాడు. లలిత
పిలిచింది.

“ఏటమ్మగోరు” అంటూ కోటయ్య ఇటు తిరిగాడు.

ఆమె మాట్లాడలేదు. ఏదో మాట్లాలనుకుంటుంది
గాని సంశయపడిపోతుంది. మనస్సులో వున్నది మర్మం
విడిచి చెప్పడానికి సిగ్గుపడుతున్నదానిలా ఆమె పెదాలు
వణుకున్నాయి. చెక్కిళ్ళు, ఏదో బయల్పర్చని సిగ్గు,

విడియం, భయంతో ఎర్రబడ్డాయి. నొసటిపై అక్కడక్కడ స్వేద బిందువులు పొటమరించాయి.

“కోటయ్యా, నాకో చిన్నపని చేసిపెట్టగలవా?” వుగ్గ పట్టివుంచిన గొంతు నలాగో విప్పింది.

“శేస్తాను శెప్పండమ్మా....” మళ్ళీ నోరాడలేదు. ఈ చెప్పదల్చుకొన్నదానికొరకే క్రితం చావట్లోవున్న కోటయ్యను రెండుమూడుసార్లు పిలిచింది. “రాజుతో ఓసారి మాట్లాడాలనివుంది. మరి వాళ్ళింటికి తీసుకెళ్ళగలవా?” ధైర్యంగా చెప్పి అంతలోనే సిగ్గుతో కుంచుకుపోయింది. ఆమె అడిగినదానికి కోటయ్య కొంచెం నివ్వెగపాటు చెందినా మొత్తంమీద కోర్కెను తీర్చడానికే తలపడ్డాడు.

“అట్లాగేనమ్మ, బయలుదేరుండి...” లలిత క్షణంగా వెళ్ళి ముస్తాబైవచ్చింది. తానింతవరకు యిల్లు విడిచి బైట కెళ్ళి ఎరుగదు. అట్లాంటప్పుడు ఎలా బయలుదేరాలన్న సంశయపడింది. అమ్మకు చిబితే వెళ్ళనివ్వదు. నాన్నకు చెప్పాలన్నా తనతో అంతగా మాట్లాడాలేదు. ఒక వేళ తను వెళ్తుంటే కలిపించుకొని అడుగుతాడేమో ననుకోడానికి యింట్లోకూడా లేదు.

లలిత కోటయ్యతోపాటు బయలుదేరింది. వీరా మేడ మెట్లు దిగి క్రింద కొచ్చేసరికి పనిగత్తె లచ్చువమ్మ ఎదురై “ఎక్కడికండీ అమ్మగారు” అంది.

“ని కెందుకే” అని కసిరింది లలిత.

“అమ్మగారు తానానికి రమ్మంటోంది.”

“యిప్పుడొద్దనిచెప్పు.” ఇంక మారాడక అదిగోనికి వెళ్ళిపోయింది.

లలిత, గోటయ్య రాజగారింటికొచ్చారు. అప్పుడే పొద్దుకూకుతూ కూకుతూవుంది. రాజు యింటివద్దే వుండి, వంట చేసుకొంటున్నాడు. వంటిని చొక్కా అయినా తేకుండా మొలకో తుండు చుట్టుకొని ఒళ్ళంతా చెమటలు కక్కుతుండగా, వూదినా పొయ్యి మండక కళ్ళనిండా ‘పొగ’ కొట్టుకొంటూంటే వుక్కిరిబిక్కిరైపోతున్నాడు. వీళ్ళనుచూచి గబగబా దణ్ణంమీదవున్న టుంగీ చుట్టుకొని, చిరుచాప పర్చి లలితను కూర్చోమన్నట్లు కనుసంజచేసి “ఏంతాత! వేళగాని వేళలో వచ్చారు.” అంటూ గోటయ్యను పలకరించి తిరిగి పొయ్యిముందుకెళ్ళి “నూదుడు గొట్టం పట్టుకొని “వుఫ్” అని వూదటం మొదలెట్టాడు.

రాజు అలా చేతగాని పనితో సతమత మాతుండటం లలిత చూడలేకపోయింది. స్త్రీ పుట్టి పెరగడంతోటే విధిగా అలవద్దుకొనే యిలాంటి పని తనకు బాగా తెలిసే, చేతనైయ్యండి, ఆ పంచలకేపోని ఒకానొక పురుషవ్యక్తి కళ్ళు పోగొట్టుకొని అవస్థ పడుతూంటే ఆమె మనస్సు ఆగలేకపోయింది. తనకు చాతనై నపని చెయ్యడమే తన కర్తవ్యం.

“ఐనా యిప్పుడేం ముంచుకుపోయిందిలేదు లే ! మీరు తొలగండి” అంటూ ఎంతో స్వతంత్రమన్న దాని లాగే వెళ్ళి అతని చేతిలోని గొట్టం తీసుకొని అతను

ప్రక్కకు తొలక్కుండా వొంగి వూదింది. బగ్గున పొయ్యి మండ నారంభించింది. యింక ఆవిడ బలవంతానైనా అక్కడే తిప్ప వేసేట్టున్నదని మెల్లిగా లేచి ఓ ప్రక్కకు సర్దుకొన్నాడు రాజు.

“చాలా అవస్థపడుతున్నారు అంది లలిత. రాజు ఆమె అన్నది విననట్లు “పనిమీదొచ్చా రేమిటి తాతా ?” అని అడిగాడు.

“అమ్మాయిగోరు నీతో మాట్లాడాలని నన్నంట పెట్టుకొచ్చింది. మాటాడుకోండి! నేనెట్లా ఎలవలుంటాను” అని రాజు పిలుస్తూన్నా నిలవకుండా వెలువలకు వెళ్ళాడు. కోటయ్యతాత.

రాజు కెటూ పాలుపోక, ఆమె నేమని పలుకరించేదీ తెలిక అక్కడక్కడే కాలుగాలిన పిల్లిలా తిరుగుతున్నాడు.

“మీరు చాలా తప్పుపని చేస్తున్నారు రాజూ! ఓ వంటమనిషిని పెట్టుకోకూడదూ!” అంది లలిత కలిపించుకొని.

“అంతవరకూ తాహతులేకనే” అని రాజు అనేసరికి, నోటికి తాళంపడింది. అంతలోనే మళ్ళీ అందుకొంది.

“అదెలా నమ్మడం! తాహతులేనివాళ్ళు అలా డబ్బును ముఖానకొట్టి వచ్చేస్తారా ?

“ఫర్వాలేదు. మాకు రెక్కలే ఆధారంగనక, ఒకటి రెండు రోజుల కష్టం పోయిందనుకొంటాం.”

“అదే వెర్రితనమంటాను. ఇచ్చింది తీసుకొని రావలసినదాన్ని గూర్చి ప్రయత్నించాలిగానీ, ఆవేశపడి

అలా వద్దని విసిరివేస్తే నష్టపడేదే కు ? అకొచ్చి ముల్లుపె బడినా, ముల్లొచ్చి అశుపైబడినా నష్టం దేనితో గుర్తించాలి. అంటూ ఆమె హితబోధ చేస్తున్నట్టు మాట్లాడుతూంది. రాజు నోరు మెదపక పెడ ముఖంపెట్టి వింటూ వున్నాడు.

“ఇదిగో తీసుకోండి - మీ రడిగిన మేకకు నేను పూర్తిచేసి తెచ్చాను.” అంటూ అతని దగ్గరగా వెళ్ళి చేతిలో వున్న పద్మంలోంచి డబ్బు తీసి అందించబోతే, అతనికి తీసుకో మనస్కరించక వద్దన్నాడు. ఆమె బల వంశాన అతని చేతిని పట్టుకొని ఆ డబ్బు అతను తీసుకోనే వరకూ చెయ్యి వదిలిపెట్టలేదు. అతను ఆ డబ్బు చేతిలో పెట్టుకుని ఆమెతో ఏమో అనబోతుండగా “వంటయ్యిందా రాజు - యాం కూర” అంటూ రాందాసు కూతురు రమణమ్మ లోని కొచ్చింది. వీళ్ళిద్దరినీ ఏకాంతంగా వుంటం చూచి లజ్జపడి కోపంతో తెచ్చిన కూరను అక్కడే పెట్టేసి “అందులో కూరుంది తీసుకో” అంటూ గిరుక్కున తిరిగి వెళ్ళిపోయింది. అలంకరణలు లేకపోయినా సామన్య దుస్తుల్లో తిరుక్కున మెరసిన ఆమె అందానికి అసూయపడి “ఎంత బాగుంది” అనుకొంది లలిత.

“ఎవరు రాజు ఆ అమ్మాయి?” అన్నది.

“మా పక్కంటి రాందాసుగారి అమ్మాయి—”

“ఓహో !”

ఆ తర్వాత చాలా సేపటి దాకా యిద్దరూ మానంగా వుండిపోయారు. లలిత పెళ్ళి పొయ్యిమీద వుడికి వున్న అన్నం దించి “రాజూ! పేదల కొరకు పని చెయ్యాలని నాకు మక్కువగా వుంది. నన్నుకూడా మీలో కలుపుకో గలరా?” అంది.

“తప్పకుండా. మీలాంటి వారి సలహా సహకారాలను మేమెప్పుడూ పొందుతాము.”

“నాకూ కావలసిందే - ఈ విషయం మిమ్మల్ని స్వయంగా కనుక్కుందామనే వచ్చింది. ఇంక సెలవా?” అన్నదే గాని వెళ్ళడానికి తటపటాయించింది. ఇంకేదో చెప్పకూడని రహస్యాన్ని చెప్పడానికి పులకించింది గాని, అంతలోనే ఏమీ లేనట్లు శిరఃకంపన చేస్తూ బయలుదేర బోతుండగా, కోటయ్య తాత లోనికివచ్చి ‘వాకిట్టో పుల్లి గోడు నీ కోసం ఎదురు సూత్తూండమ్మ’ అణ్ణి అయ్యగోరు నీ కోసం పంపించేడంట” అన్నాడు. “సరే పద. కోటయ్యను ముందు నడిపిస్తూ, వెళ్తున్నట్లు ఆ చూపుల తోనే రాజువద్ద అనుమతిని పొంది మందగమనంకో వెలుపలకు నడిచింది.

7

ఆ యిచ్చిన డబ్బు పంచేయాలని రాందాసుకూ, ఏ సోబుకూ కబురు చేశాడు రాజు. రాందాసు వచ్చాడు

గాని యేసోబు యింకా రాశేదా. అసలు వాడు పల్లెలో
శేడని కబురొచ్చింది. ఆ డబ్బు విషయమే రాందాసుని
ప్రస్తావించేసరికి విస్తుబోయి “అంత తేగం చేసిందా?”
అన్నాడు.

“చేసింది. లేని వాళ్ళపట్ల ఆమెకు వుదారబుద్ధి
మోండు - ఉన్నవాళ్ళలో అలాంటి వుదారులు అరుదుగా
వుంటారు.”

“కామోసు!”

ఇంతలో యేసోబు విదారుగురు హరిజనులలో
వచ్చాడు—

“కబురందిందీ యేసోబు!”

“లేదు పంచాయితీ ఆఫీసు దగ్గర కలెక్షన్లుండాలి.”

“దేనికి?”

“పెసిడెంటుగారు మనూర్నుంచి రాంపల్లి వరకూ
మట్టి రోడ్డెయ్యాలని కబురుశేస్తే ఎల్లి సూసాత్తుండా. రోడ్డు
రెండునర్ర మెల్లుదాకా పోయ్యాల్సింటుంది. బాగా గిట్టే
దట్టే వుండింది. గాని, ఓంకారయ్య కంటరాట్టు తీసుకొనే
ట్టుండాడు. ఆయనగారి కడ మనం పని చెయ్యాలంటే
హాల్కిహాల్కి సున్నకు సున్న ”

“సరే. ఇప్పుడే పెసిడెంటుగారిలో మాట్లాడుదాం.
ఆయన ఎక్కడ వున్నాడు?”

“అందరూ పంచాయితీ ఆఫీసు దగ్గర ఉండాలి”

బయలురేర పంచాయితీ ఆఫీసు దగ్గర కొచ్చారు.
అక్కడ పంచాయితీ సమితివాళ్ళ జీపులో పెసిడెంటు పరం

ధామయ్య ఓంకారయ్య వెనుక స్టేబులో కూర్చోన్నారు. ముందు పంచాయతీ సమితి అధికారి బి. డి. ఓ. కూర్చోన్నారు.

రాజు బీ. డి. వోగారి ఎదుట కెళ్ళి రెండు చేతులూ మోడ్చి సమస్కరించాడు. ఆయన ప్రతి సమస్కరించి రాజు వేపు ప్రశ్నార్థకంగా దృష్టి సారించాడు.

“శా.బు తమ రథకార్లు. మాబోటి కేదోళ్ళకు పకేమన్నా వుంటే సూపిద్దురూ. చచ్చిపోతున్నాం తిండి?” అన్నాడు.

“ఇందాక నే అణిసి చెప్పారు ప్రెసిడెంటుగారు, ఈ వూరినుంచి రాంపల్లికి రోడ్డు పోయ్యాలి. ఏం! చెప్ప లేదటయ్యా” అంటూ ఏసోబు వేపు చూశాడు అధికారి.

“చెప్పబట్టే వచ్చామండి - అదేలా చెయ్యాలో ఏమిటో మా క్లాస్త వివరంగా చెప్పండి”

“ఇంకా వివరమేముంది రాజూ! దాన్ని ఓంకారయ్య గారికి ఏడువేల మూడొందలకి కంట్రాక్ట్ చేస్తాం - ఆయన్నడిగి రేపే పనిలో దిగండి.”

ఆయన కంట్రాక్టుక్రిందే మేం చెయ్యాలంటే కష్టమండి - ఆయన అణా, బేడా యిస్తానంటే తలవగ్గ వలసిందేనా?”

“తప్పకు” అన్నాడు ఓంకారయ్య. దాన్ని ప్రెసిడెంటు పరింధామయ్య కూడా బలపర్చాడు. గత్యంతరం లేక అధికారికి మొరబెట్టుకొన్నారు వీళ్ళందరూ.

“మీరు చేసుకోవాలనుకొంటే మరో షడృతి కూడా వుంది. ఇప్పుడు డప్పుడే ఓంకారయ్యగారి కింకా కాంట్రాకు యివ్వలేదు. ఓ ఐదొందలు రూపాయలు షేరధనంక్రింద కట్టి లేబరు సంఘం యేర్పాటు చేసుకోండి. వెంటనే ఆ రోడ్డు మీకు ఆర్డరు వేస్తా” అన్నాడు బి. డి. వో వాళ్ళ పరిస్థితికి జాలిపడి—

వెంటనే రాజు తన జేబులోంచి ఐదొందలు తీసి అధికారి చేతి కిచ్చాడు.

“సరే. మీకో ఎస్టిమేటు కాపీ పంపిస్తా, మీరిలా ముందుకు రావాలే గాని, అన్నిసార్లు మీకే అప్పగిస్తాను.”

“ఎన్ని సార్లు లిచ్చినా యీ పని మళ్ళీ ఓంకారయ్య గారికే యివ్వాలండి. అతను అంతో ఇంతో తంటాలు పడుతున్నాడు” అని అడిగాడు పరంధామయ్య.

“నో. నో. ఇలాంటి పనులన్నీ లేబరు సంఘాల ద్వారానే చేయించమని కలెక్టరుగారి హుక్. అలాంటి సంఘాలు లేనిచోట బయట వాళ్ళ కెలాగూ యివ్వక తప్పదు.”

చప్పున ఓంకారయ్య జేపుదిగి, చెప్పా పెట్టకుండానే యింటిదారి పట్టాడు. ఆ వెనుక పరంధామయ్య కూడా దిగి. ప్రెసిడెంటువటం వల్ల తప్పనిసరై అధికారివద్ద సెలవు తీసుకొని క్షణంలో మాయమయ్యాడు.

“పేదలు బ్రతకడం కొందరికి గిట్టదోయ్” అని అధికారి రాజుతో అంటూండగా జేపు కదిలిపోయింది ఆ

మహానుభావుని నోటాగా స్తుతించడం చేతగాక పోయినా, లోలోన సహస్రాధిక నమస్కారాలతో స్తోత్రించి వెనక్కి మళ్ళారు.

“ఆ డబ్బేడది రాజుబాబు?” అని అడిగాడు ఏసోబు అమాయకంగా.

“మీదే - మనం తిప్పికొట్టిన డబ్బు తిరిగి వడ్డీతో సహా వచ్చేసింది.” ఏసోబు ఆశ్చర్యపడినా, వివరాలకోసం పోలేడు. అలాగే దారివెంట నడుస్తూ ఎటువాళ్ళటు చీలి పోయారు. రాజుకూడా యింటికి చేరుకున్నాడు, అతని తల చిట చిట లాడుతోంది. కణతలు అదిరిపోతున్నై. కొద్దిగా ఒళ్ళు వెచ్చగా కూడా వుంది, ఇంకా అన్నం పండుకొనే ఓపికా లేదు. మంచం వాల్చుకొని పండుకొన్నాడు - కడుపులో ఆకలిమంట మట్టుకు పైకి తన్నుతోంది. ఈ క్షణంలో ఎవరైనా కాసిని పొంగు నీళ్ళు కాచిస్తే హాయిగా తాగుదును గదా అని ఆలోచించ నాగాడు - అంత మాత్రమే వుంటే యికనేం అనుకొని నిస్తబ్దుగా ముసుగు తన్ని పండుకొన్నాడు. చప్పున తన ముసుగెవరో లాగి వేసినట్లయి కళ్ళు విప్పిచూశాడు తన మంచం పట్టి కానుకొని రమణమ్మ నిలబడి వుంది.

“పదిగంట పొద్దయినా ఎక్కలా. అప్పుడే యాం ముసుగు రాజూ?” అని అడిగింది.

“వంట్లో బాగాలేదు. నీకు వున్న ముంటుంది కాస్తేపు పండుకొన్నీ!”

“అంత కాగులేక పోవటానికి యాంటో జబ్బు?”

“నేరే యేం లేదు. తల నొప్పిగా వుంది. పగిలి పోతోంది తల కాస్త అమృతాంజనం రాస్తావు తెచ్చి, ఆ సారుగులో వుంది.”

“ఆ!” రమణమ్మ సారుగులో వున్న అమృతాంజనం డబ్బా తెచ్చి కొద్దిగా వ్రేలికి రాసుకొని బిడియపడకుండా వొంగి అతని నొసల్పినా, కణతలపైనా అంటించి చెమటలు పట్టేలా మర్దన జేసింది—

“ఇంత యిదిగా వుంకప్పుడు మొన్నొచ్చి నమ్మాయికి కబురు చేయక పోయేరు!” అది చిలిపిగా కళ్ళారీచి-

రాజుకు చటుక్కున కాలింది గాని, యేమన్నా అంటే ఆ చేసే పరిచర్య దక్కకుండా పోతుంటే మానని మెదల కున్నాడు.

“ఆవిడేదో పనుంటి వచ్చిందిగాని, నీలాగా నేవ చెయ్యడానికి రాలా?”

“నొద్ది అబద్ధం. నాకు తెలుస్తానే వుండాలే. ఆ అమ్మాయికీ, నీకూ మనసు కుదిరిందంటగా! పెళ్ళి చేసుకొంటారా?” ముసిముసిగా నవ్వి అమృతాంజనం డబ్బా యథాస్థానం వుంచొచ్చింది.

“భీ!” రాజు ఆమె ముఖం చూడలేక కళ్ళు రెండు చేతుల మూసుకొన్నాడు.

“రమణీ! నువ్విట్లాగంటే ఇంట్లోకి రావద్దు! నేనెవర్ని పెండ్లి చేసుకోవా లన్న ఆలోచనే లేదంత వరకూ....”

“ఇప్పుడు చెప్పేనుగా,”

అల్లాంటివే చెప్పవొద్దని బతిమాలుతున్నా—”

“పోనీ, అంత నోపంగా వుంటే ఆ మాటెత్తను.... ఇంతకూ వంటపని అయిందా?” అంది సంభాషణలు మార్చి.

“ఇంకా లేదు - చేసుకోవాలన్నా యిప్పుడో ఓపిక లేదు.”

“అ మాట నే నుండబట్టేగా అన్నది” అంటూ చప్పున బియ్యం డేక్యాగో పోసుకొని కడగబోయింది—

“రమణీ! నువ్వెంత చేశావో - అంత దెప్పుతూనే వుంటావు - అన్నం వొద్దుగానీ, కాసిన్ని పొంగు నీళ్ళు పొంగించి యివ్వు—”

చప్పున కాసిన్ని బియ్యంతో రెండు మూడు గ్లాసుల పొంగునీళ్ళు కాచి రాజు చేతి కిచ్చింది--

ఆ పుడుకూ మడుకూ ఆరకుండానే రెండు గ్లాసుల తగరేసి త్రేన్చాడు--

“ఇప్పుడు చాలా హాయిగా వుంది.”

“వుండొచ్చు. అదంతా ‘ఆకలి’ తల నొప్పని నా కెప్పుడో తెలుసు” రమణమ్మ తన తల నొప్పిని యింత సుఖవుగా తీసి వారేసినందుకు రాజుకు నవ్వా చ్చింది - పైకి నవ్వలేదు గాని నవ్వు మొఖం పెట్టి రమణమ్మ కేసి రెప్పవాలచ్చకుండా చూస్తూ,

“తెలిసే సమయాని కిలా వచ్చి సాయపడుతున్నావ్ రమణీ! నీ సహాయము మరువలేను. ఏ బహుమతివ్వాలో కోరుకో గలవా?”

“ఇప్పు డిప్పుడే కోరుకోనే - కోరుకొన్నప్పుడు తప్పకుండా యిత్రావు కదూ!”

“తప్పకుండా” తక్కున రమణమ్మ రాజు బుగ్గపె పొడిచి లేడిపిల్లలా చెంగు చెంగున బైటి కెళ్ళిపోయింది - ఆమె అలా బుగ్గమీద ఎందుకు పొడిచిందో; నృత్య భంగిమలో చలాకీగా ఎగుగుతో పోయిన ఆ నడకలోని అంతర్ధృ మేమిటో తెలియక చాలాసేపు తికమక పడి పోయాడు రాజు.

8

ఓంకారయ్య హాల్లో పిచ్చెత్తినట్లు పచార్లు చేస్తుంటే చంద్రమతి వచ్చి ఆపుచేసింది.

“ఏమిటండీ ఆ తిరుగుడు - విసుగూ, విరామం లేకుండా; ఏ మొద్దిపడిం దేమిటి?” అంది.

“ఏం లేదు; వున్నా నువ్వారే దానివా - తీర్చే దానివా!”

“నేను ఏదీ చెయ్యక పోయినా, భార్యను గనక అడిగి తెలుసుకోడం సంభావికం కదండీ?” అప్పుడే కరణం కఠోగ శాస్త్రి, మునసబు ముకుందరావు సకిలించుకొంటూ హాల్లో ప్రవేశించారు. వాళ్ళను చూచి చంద్రమతి లోనిక

వెళ్ళిపోయింది. ఓంకారయ్య కోటయ్యను పిలిచి రెండు కుర్చీలు తెప్పించి యిద్దరికీ వేయించాడు.

“కూర్చోండి” అంటూ వాళ్ళిద్దరినీ కుర్చీలపై ఆసీనులను చేశాడు.

తానుకూడా ఓ కుర్చీలో కూర్చొని కాఫీకోసం లోనికి కోటయ్యతో కబురు చేశాడు.

“ఏంటో రాకరాక వచ్చారు. ఊరిక రారు మహానుభావులు” అన్నాడు.

“ఊరిక నే ఎలాగొస్తావండి? మీరింకా నూటపదై రూపాయలు శిస్తు లాకీ వున్నారు. అది కట్టేస్తే మీ వద్ద కొచ్చే పనే వుండదు—” అన్నాడు మునసబు.

“అదెంతపని లెండి - రీపో మాపో వసూలు పెడతాను - ఇంతవరకు నాకు చెప్పలేదుగా మీరు మరి?”

“చెప్పాలంటే, ఏటా కట్టేవాళ్ళకు తెలిసే వుంటుందిగా” అన్నాడు కరణం కఠోరశాస్త్రి అందుకుని -

“ఎలా తెలుస్తుందండీ - ఇయ్యేడు ఎకరాకి పది కడితే, వచ్చేఏడు పదిహేనంటారు. మీ సొమ్మేం పోయింది. నలిగి చచ్చేది మేము.”

“అదీ నిజమేలెండి, తెలియ జెయ్యటం కూడా మా విధే” అన్నాడు మునసబు ముకుందరా వందుకొని.

“సరేండి, ఏదో అన్నాను గాని మనలో మనకేమిటి. రేపిచ్చేస్తాను లెండి” అంటూండగా లచ్చవమ్మ ప్రేలో మూడు కాఫీలు తెచ్చి ముగ్గురికీ అందించింది

“ఇప్పు డెందుకండీ ఈ కాఫీ, ఇవి త్రాగలేక చచ్చి పోతున్నాం. ఏమిటో అనుకొంటాం గాని, దీనిబదులు మజ్జిగ త్రాగినంత ఉత్తమం మరోటి లేదు.” అంటూనే ఎందరూ త్రాగటం మొదలెట్టారు.

కావలిస్తే అవీ తెప్పిస్తా, ముందు కాఫీ సేవించండి” అన్నాడు ఓంకారయ్య గ్లాసు ఖాళీ చేసి లచ్చువమ్మ కందిస్తూ.

“అబ్బే వొద్దులెండీ, ఇది చాలు” అన్నాడు ముకుంద రావు. కాని కఠోరశాస్త్రీ యీ లోకంలోనే వున్నట్టు లేదు, అశగి దృష్టంతా లచ్చువమ్మ మీదనే నిల్చి, అది చూడకపోయినా తదేకంగా దానివేషే చూస్తున్నాడు.

“ఏమే లచ్చీ యిక్క డెప్పుణ్ణం చుంటున్నావ్” అన్నాడు హఠాత్తుగా - వులిక్కిపడి ఇటు తిరిగింది.

“ఓ పది రోజుల్నించుండి శాత్రిగోరు.”

“ఉంటావా; వూడతావా?”

“హా య్యో” అంటూ గ్లాసు అందుకొవనిగిరుక్కున తిరిగి లోనికి వెళ్ళిపోతుంటే ఆ చలాకీ చూసి “హవ్వా” అనుకొన్నాడు కఠోరశాస్త్రీ.

“ఏమిటి కరణంగావు; తమరీ లోకంలో వున్నట్లు లేరు. అది నీకేమైనా తెలుసా?” అన్నాడు ఓంకారయ్య.

“తెలీకేమండీ. దానమ్మ మా ఇంట్లో పనిచేసేది. అప్పుడప్పుడు యిదీ వచ్చి చేసేది.”

“అలాగా! ఇంకేం బాగా పరిగే వుండురు.”

“మీరున్నారని జడిసింది గానీ, లేకుంటే అదే నన్ను పలుకరించేదండి!”

“పాపం సిగ్గు పడుండేను.”

“కామూల్ను-”

ఆపైన చాలసేపు పరిసర వాతావరణం చీమ చిటుక్కుమంటే వినబడేంతటి నిశ్శబ్దంగా తయారయింది.

“కరణంగారూ, మీ రిద్దరూ నాతో సహాయం చేసి పెట్టండి. కొంతమంది కొక్కిరాయి వెధవలు నా కన్ని విధాలా అడ్డం వస్తున్నారు” అన్నాడు నిశ్శబ్దాన్ని భంగ పరుస్తూ ఓంకారయ్య.

“ఎవరండి వాళ్ళు-” ఇద్దరూ వుత్కంఠతో అడిగారు.

“ఆ రాజుగా ఉన్నాడు చూశారా? వాడూ, ఏసోబూ, దాసుగాళ్ళు.”

ఓమ్! వాళ్ళు - మీ కెండు కడ్డు వస్తున్నట్లు.”

“ప్రతి చిన్న విషయానికీ అడ్డంవచ్చి పడుతున్నారండి” కూలీ లేట్లు నిర్ణయం చెయ్యాలంట - అలా చేస్తేనే మా పనుల్లోకి వస్తారట.

“రాకపోతే పోనీ, మీకు పనిచేసేవాళ్ళు లేకుండావా?”

“కాదనుకో - ‘కో’ అంటే కోటివేల మంది - అదీ గాక మొన్న రాంపల్లి వరకూ మట్టిగోడ్డు వెయ్యాలని ఆర్డర్ పోస్తే అది కాస్తా వాళ్ళు అడ్డుపడేసరికి నాళ్ళపరమయ్యింది - లేకుంటే నాకే కంట్రాక్టు కిచ్చేవాళ్ళు.”

“సరే, ఇంతకూ నేను చేయవలసిన సహాయ మేమిటి?”

“మీకు తెలిందేమీ వుండదు. వాళ్ళ నేనో రూపిగా యిరకాటంలో పెట్టాలి. నానా యిబ్బందులు పెట్టి చెట్టు కొకళ్ళు, పుట్ట కొకళ్ళు కిరిగేట్లు చెయ్యాలి”

“సరే - మా శాయశక్తులా పని చేస్తాం” అంటూ యిద్దరూ లేచారు - కరణం బయలుదేర బోనూ కొంచెం తటపటాయించాడు. అతనలా ఎందుకు తటపటాయిస్తున్నాడో ఓంకారయ్య కనిపెట్టేడు. లచ్చవమ్మ తలుపు చాటునుండి వారికేసి నిక్కి చూస్తూవుంది.

“సరే! ఇంకాసేపు కూర్చోండి కరణంగారూ. ఇప్పుడేమంత ముంచుకు పోయింది యింటివద్ద” అన్నాడు ఓంకారయ్య.

“మీ రలాగే అంటారు - గానోమ్ పనుంది” అంటూ ముకుందరావు బలవంతాన కఠోరశాస్త్రిని లాక్కు పోయాడు.

వీరుషల్లి - రాంషల్లి మధ్య రెండున్నర మైళ్ళ రోడ్డు నిర్మాణం జోరుగా సాగిపోతోంది. ఎవరికి వారు పోటీపడి పని చేసుకుపోతున్నారు. రాందాసు గడ్డ విరచి తటలోకి ఎత్తుతూవుంటే రమణమ్మ అమాంతం నెత్తికెత్తుకొని దూకులు దూకుతూ మోసుకొని వెళ్తుంది అలాగే అందరూ వీదో ఒక పాటతో, ఆటతో పరిహాసాలాడుతూ చైతన్య

వంతంగా పని చేసుకు పోతున్నారు. వీళ్ళందరిపైనా రాజు అజమాయిషీ చేస్తూ వాళ్ళు చేస్తున్న పని విలువ ఎప్పటి కప్పుడు లెక్క తీసుకుంటున్నాడు.

రమణీ! పడిపోతావ్. జాగ్రత్తగా మొయ్” అన్నాడు రాజు. కిన్నా మిన్నా కానకుండా తనపక్కన రెవట్లాడుతూ నడిచిపోతున్న రమణమ్మను చూచి.

“పడేవోళ్ళని పట్టుకొంటాకే నిన్ను పైకాడెట్టింది” అని కుదుపుకుంటూ శులుక్కుంటూ వెళ్ళిపోయింది.

“ఓరి దీని... ..” అనుకొంటూండ గానే ఎగ రొప్పుతూ కోలయ్య తాత పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చాడు.

కాబో - కరణం మొనసబులు యింటింటికీ ఎల్లి మీ గొడ్డును ఎట్టోళ్ళతో దొడ్డో తోలించేరు..”

“అంతపనే! ... ఆ గొడ్డెవరివో గుర్తు పట్టావా?”

“అఁ. అన్నీ మియ్యే. రాందాసు ఆవుదూడ కూడా అందులో వుంది ”

చప్పన రాందాసు పలుగు భుజాన పెట్టి ఒక్క అడుగులో అక్కడి కొచ్చాడు.

“రాందాసు— మన గొడ్డన్నీ తోలింది కెళ్ళి బందుల్లోడ్డో పెట్టించారట మునసబు, కరణాలు.”

“ఎందుకో?” అందరూ పలుగులు, పారలూ చేతుల్తో పట్టుకొని నరికేద్దా మన్నంత రోషంతో వానర సైన్యంలా బందిలిదొడ్డి ముందుకొచ్చి పడ్డారు. దొడ్డివిండా గొడ్డు త్రొక్కిన లాడుతున్నాయి. దొడ్డికి లావుపాటి తాళం వేసి

వుంది. దాని కిరు చెంతలా సిసాయిల్లా పొడుగాటి కర్రలు బట్టుకొని యిద్దరు పెటివాళ్ళు కావలా కాస్తున్నారు.

“ఎవర్రా వాటిని దొడ్లో పెట్టింది” గద్దరించి అడిగాడు రాజు.

“మేమే —”

“ఎందుకు —?”

“ఆ సంగతి కరణం మునసబుగ్గోర నడుగూండి—” వెంటనే రాజు కరణం మునసబుల కొరకు ఏసోబును పెంప నుద్యక్తు డవుతుండగా వాళ్ళిద్దరే అక్కడి కొచ్చారు.

“ఏం కఠోరశాస్త్రీగారు - ఎందుకు నోరులేని జీవాలను తెచ్చి యిక్కడ బంధించింది?” అని అడిగాడు.

ఆ గొడ్డు కలవాళ్ళందరూ మాకు శిస్తు చెల్లించాలి. అంచేత జప్తుచేసి వాటిని తోలుకొచ్చాం.”

“ఆ పని ఎవరూ లేకుండా చేశారేం. మాకు చెప్పకుండా ఆ పని చెయ్యవచ్చా.”

“చెప్పడానికి మీ రెవ్వరూ యింటివద్ద లేరు. మీ రెక్కడో వున్నారంటే అంతవరకూ వచ్చి చెప్పవలసిన అవసరం మాకులేదు.”

“చెప్పకుండా గొడ్డను జప్తు చేసే అధికారం మీ కుందా?”

“శిస్తు చెల్లించ నప్పుడు తప్పకుండా జప్తు చేసే అధికారం మాకుంది. ఇప్పటికీ కట్టకపోతే వాటన్నిటినీ వేలం వేయించి మరీ కట్టుకొంటాం.”

“హా. ఐతే యింత కట్టాలని వాళ్ళకు చెప్పవద్దా? కనీసం జప్తు నోటీసన్నా వాళ్ళ కందించ వద్దా?”

“వాళ్ళ తెలుపుల కంటించాం. వెళ్ళి చూచుకో మనండి—”

“వాళ్ళకు చదువురాదు. ఆ విషయం స్వయంగా చెప్పవలసిన బాధ్యత మీ మీదవుంది.—”

“బాధ్యత లేమిటో మాకు తెలుసు. మీ కనవసరం—”

“ఐతే మా బాధ్యత లేమిటో మేమూ నిర్వృత్తిస్తాం... చూస్తారేం ఏసోబు! మీ శక్తి సామర్థ్యా లుపయోగించి మీ గొడ్లను మీరు వెలికి తోలుకోచుకోండి.” అనడమే తరువాయిగా రాందాసూ, ఏసోబులు - తమ పరివారంతో సహా ఒక్కసారిగా దొడ్డి గేటుపై విరుచుకుపడి తాళంతో సహా గేటును విరగలాగి లోనికి చొరబడ్డారు. అందులోని పశువు లన్నిటినీ గుబగుబ మంటూ బైటికి తోలారు - ఈ ఛాటికి తట్టుకోలేక గేటువద్ద వున్న పెట్టివాళ్ళు కాళ్ళకు బుద్ధి చెప్పారు. మునసబు కరణాలు బిత్తరబోయి - ఇంకా అక్కడే వుంటే తమ భరతం పట్టడం ఖరారని చెరివొక వేపుకు వుడాయించారు.

“ఒరేయ్ ఏసోబు! పిగికి పందలు పారిపోతున్నారు. ఇప్పుడు వాళ్ళ బాధ్యతలూ, అధికారాలూ యేమయ్యాయో? జప్తులట - వీళ్ళముఖం త్వరగా తోలుకు పొండి -” అంటూ ఆ వేశంతో వురకలు వేశారు. ఏసోబూ, రాందాసూ. తదనుయాయు లందరూ వీరావేశంతో పశువుల్ని మళ్ళీసుకొని వెళ్ళేరు.

9

రోడ్డు పుణ్యమా అంటూ పదిహేను రోజులు తిండికి కొరతి లేకుండా బ్రతికారు. మరో పదిహేను రోజులు తాళితే ఎలాగూ వూడ్పు లొచ్చేస్తాయి. అంతవరకూ ఇలాగే ఏదో పని చేసుకుంటూ జీవనోపాధి జరుపుకో గలిగినా, వూడ్పుల ఎద్దడిలో తమ పని ఎలాగంటుందో సన్న భవిష్యదాలోచనలో మునిగిపోయాడు రాజు.

నారుతీతకు 'మగతా' వెళ్ళిచా మొగవాడికి మూడు రూపాయలు టకాయించి పలుకుతాయి. ఊడుపులప్పుడు కూడా గిరాకీ తగిలితే కూలి బాగా పలుకుతుంది. పైగా బతిమాలి తీసుకొని వెళతారు. ఈ రేల్లు ఊడ్పులన్నాళ్ళే వుంటాయి. ఆపైన మళ్ళీ "రెడ్డొచ్చే మొదలాడమ"న్నట్లు ముప్పావలాకుకూడా టికెటా ఉండదు. క్షణికమైన ఆ కూలిరేట్లు పెరుగుదలనుగూర్చి ఆలోచించడంలేదు రాజు. తాము కోరే కూలి నియమబద్ధమై శాశ్వతంగా నిలిచిపోవా లని అతని వూహ. అగనీ యదనీ అనేక చట్టాలు తెస్తారు గాని, పొట్టకొరకు నిత్యం పాటుపడే కార్మికునికి న్యాయ మైన కూలి నిర్ణయిస్తూ సరైన చట్టం తేరేందుకనో! అలాంటిదేమైనా వుంటే అంతకూలిస్తావా, యింతకూ లిస్తావా అని ఒకళ్ళని దేబెరించవలసినపని ఉండగుగదా! స్టేషన్ లో ప్లాట్ ఫారం కూలీని చూడండి. మనిషి మోయట్ట గల మణుగు బరువుకి పాతిక సయ్యపైసలని" రేలు స్టే

యమై వుంటుంది. అలా వ్యవసాయంలో పనిచేసే కార్మికులందరికీ ఎందుకు ఏర్పాటుచేయరు ?

రాజు ఈ విషయమై ఓసారి లలితతో ఆలోచించటం మంచిదనుకొన్నాడు. ఆమెతో మాట్లాడాలంటే వారింటికి వెళ్ళాలి. అది ఓంకారయ్య పసిగడితే, అగ్గిమీద ఆజ్యం పోసినట్లవుతుంది. అంతమాత్రానే జడిసి ఆగిపోతే ఆమెతో మాట్లాడమంటూ పడదు.

రాజు ఏది ఏమైనా శిశుదానికే నిశ్చయించుకొన్నాడు. అలా వీధిలోకి వచ్చేసరికి రమణమ్మ తన యింటివేపు వస్తూ ఎదురయింది.

“ఎందాక రాజూ వెల్తున్నావ్”

“అలా వెల్తున్నారే”

“అలా అంటే ఏడకో”

“చెప్పను.”

“చెప్పాలి చెప్పందే పోనీను” అంటూ హాథం చేసింది.

వీధిలో పదిమందీ వచ్చేపోయేచోట ఇలా నిలవేయించు కోవడం ఏమటని ఆతనికి అభిమానంవేసి కసిరెనా, యీ సమయంలో అంత సుఖవుగా దారి యిస్తుందన్న సమ్మకంలేదు. ఇంక చెప్పడం తప్పదనుకొన్నాడు.

“ఓంకారయ్యగా రమ్మాయితో మాట్లాడవలసిన పనుండి.”

“శి త్తం వొంటయ్యిందామరి?”

“ఇంకా లేదు. వచ్చాక చేసుకొంటాను- ఆలస్యమైతే కాస్త చేసిపెట్టు.”

“ఆలిసిమే-? బానే, ఆలిసిమే అవుద్ది. అమ్మనుతో మాట్లాట్టంకదా మరి?” రమణమ్మ యీ ఎత్తిపొడుపు మాటకు సుర్రుమన్నదిగాని తమాయించుకొన్నాడు.

“నువ్వనుకునే “ఆలస్య” మేంకాదు. ఆమెతో అతి ముఖ్యమైన విషయాలు కొన్ని మాట్లాడాలి.”

“అంత రాసిమా! ఐతే ఎల్లి మాట్లాడుకాబూ - నువ్వొచ్చేతలకి వంట సిద్ధంగా జేసిపెడతాలే! లేక అక్కడే తినొత్తవేమో చెప్పు, నాకీ పని తప్పద్ది.”

రాజు, ఆమెవేసే కొంటి ప్రశ్నలకు వుక్కిరి చిక్కి రైపోతున్నాడు. ఆమె నేరో అనాలను కొన్నాడు గానీ, తమకు సమీపంలో ఓ కొయ్యలా నిలబడి వుండటం గమనించి అటు తిరిగాడు. ఆమె ఎవరో గుర్తించి, ఏమిటనబోతుండగా రమణమ్మ తనకన్న ముందే కలిపించుకొని “యావిఁటేలచ్చీ యిటొచ్చావ్-నాతో యానున్నావనా?” అంది.

“కాదు రమణమ్మ - రాజుగోర్ని చిన్నమ్మగోరు పిలుచుకు రమ్మంది-” అంది చటుక్కున. రాజు వళ్ళు పులకరించింది. వెదకబోయిన స్వర్గం అరచేతిలోకొచ్చి వాలిపట్లయింది. తనకుగా తాను వెళ్ళడంకంటే, ఆమె పిలుపుపై వెళ్ళడం ఎంత గౌరవం! ఎంత మర్యాద!

“ఇంకేం, నీకన్నాముందే అమ్మగారు కబురంపింది. తొరగా తొరగా ఎల్లు. కళ్ళు లొట్టబోయేట్టు ఎదురు సూత్తుండేను” అంటూ రమణమ్మ వెళ్ళిపోయింది. రాజు ఆమె వెళ్ళినవేళే మిరి మిరి చూచి లచ్చవమ్మను ముందు పంపించి వెనకాతలే తనూ ఓంకారయ్యగారింటికొచ్చాడు. ఇంటివద్ద ఓంకారయ్యవున్న అలికిడి లేదు. పొలమెళ్ళినట్లు లచ్చవమ్మద్వారా తెలిసింది.

రాజు దక్షిణపువేపు గొంది దారిన మేడలో ప్రవేశించాడు. తన కోసమే ఎదురు చూస్తున్నట్లు లలిత అక్కడ ప్రత్యక్షమైంది. ప్రసన్నమైన ఎత్తని ముఖంలో వన్నెలు చిన్నలొలికించు కుంకుమబొట్టు పెట్టింది. వంకెల తల నున్నగా దువ్వి రెండు జెడలువేసి చాలినన్ని సన్నజాజులు. వాటి పొడవునా పొదిగి, అందొకటి కుడిచేతపట్టి కమ్మని సువాసనలు ఆస్వాదిస్తోంది. సింగారించుకొన్న గులాబీరంగు సిల్క్ చీర గాలికి రెడరెడలాడుతూంది. అప్పుడప్పుడు పరధ్యాసవల్ల తొలగిన పయ్యదను వులికిపడి సవరించుకొంటూంది.

“నేను రాచాలనుకొన్నాను. అంతలోకి మీరే కబురుచేశారు.”

“బాను దాన్ని పంపించి చాలాసేపయ్యింది. మీ రెవరితోనో మాట్లాడుతూంటే పిలవడం భావ్యం కాదని అక్కడే నిలబడిందట.”

“అంత అర్థంకా ?”

“లేదనుకోండి - నిలబడ్డా రేం నచ్చి కూర్చోండి” అంటూ అంతక్రితమే సిద్ధంగా వేసివుంచిన పేముకుర్చీ చూపించింది. రాజు నిస్సంగోచంగా వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. ఆమె లోనికి వెళ్ళి రెండు నిమిషాలలో ఫలహారం తెచ్చి అతని కందించింది. అతను అదేమని అడక్కుండానే ఆర గించి, కాఫీగ్లాసు అందుకొని కాస్త కాస్త గుటక వేస్తు న్నాడు.

“మరిలాంటివి అలవాటుచేస్తే మానుకోలేక చచ్చి పోతాం” అన్నాడు ఆమెవైపు దృష్టి సారించకుండానే.

అది ఆమెకు వినిపించినా మారు మాట్లాడలేదు. ఆమె ఆలోచనలన్నీ లచ్చి చెప్పిన చాటిమీదికే పోతు న్నాయి. ఎవరో రమణమ్మట! ఆవిడతో యితనికింత సన్నిహితం వుండటానికి కారణమేమిటో? ఒకవేళ ఆవిణ్ణి యితగాడేమైనా ప్రేమించాడా? తనను కాదని ఇంకొకరికి మనసివ్వగలడా? తానతనిలో అన్నివిధాలా ఐక్యమైపోదా మనుకున్నదే! పానకంలో పుడకలా ఇదేం పనీ! ఇంతకూ తన మనస్సు విడమర్చి చెప్పక పోవటం వచ్చింది! లేకుంటే ఆమెతో పల్లెత్తి మాట్లాడగలడా? కన్నెత్తి చూడగలడా? చీచి ఏమిటీ వెర్రి అహంకారం. అతను ఎవరితో మాట్లా డినా అదేమనుకోడాని కతనిపై తన కేమిటి వాక్కు? నిజమే! కానీ, ఏదో అమోఘమైన శక్తి అతనిపై తనకీ అధికారమున్నట్లుగా ప్రేరేపించింది. ఐనా తానీ విష యంలో త్వరపడక అన్నీ మనస్సుగానే పుచ్చుకోడం మంచిదనుకొంది.

“ఇవ్వాలనా పుట్టినరోజు పండుగ రాజా ! అందు కనే కబురంపా. ఈ సమయంలో మీకో బహుమానం మివ్వాలనివుంది. స్వీకరిస్తారా ?”

“ఓ, యివ్వాలేగాని స్వీకరించడానికేం” చప్పున లలిత దగ్గరవున్న తన రూపబింబాన్ని రాజుకు చూపించి “ఇదే మీకివ్వదలచిన బహుమానం తీసుకోండి !” అంది. రాజు దాన్ని కళ్ళముందుంచుకొని తదేకంగా చూస్తూ చాలా బాగుంది. నాదగ్గరే వుంచుకుంటాను” అంటూ జేబులో పెట్టుకొని ఆమెవంక దృష్టి సారించాడు. ఆశ్చర్యపోయాడు. ఆమె ముఖాన్ని ఏమో తెలియని సిగ్గుతెరలు క్రమ్ముకొన్నాయి. చిక్కిళ్ళు కంది ఎర్రబడినట్లయినాయి. ఇంక ఆ ముఖాన్ని ఎందుకో తనకు చూపించడానికి జంకుతున్నట్లు రెండుచేతులా కప్పుకొని ప్రేళ్ళకు మధ్యగా మందదృక్కులు సారిస్తోంది.

“లలితా! ఏమిటిది? నన్ను చూట్టం భయంగా వుందా?” అంటూ రాజు అమాయకంగా లేచి ఆమె చేతుల్ని ముఖంమీదనుంచి తొలగించడానికి ప్రయత్నించాడు. కాని ఆమె అందకుండా ఎదురుగా వున్న గదిలోనికి పరిగెత్తింది. రాజు ఆమెను వెంబడిస్తూ “లలితా! నాకేమీ అర్థం కావడంలా! ఏమిటిది?” అని దగ్గరకెళ్ళి అప్రయత్నంగానే ఆమె చేయి పట్టుకొన్నాడు

లలిత ఆతని చేతుల్లోకి తూలి పడింది. రాజు హృదయానికి హత్తుకొన్నాడు. ఆమె కోమల హస్తాలు అతని

మెడను తామర తూండలా మెలివేసుకొన్నాయి. కాసేపలా మాటా - పలుకూ లేకుండా మానంగా గడిచిపోయింది.

“లలితా ! యిలా అయితే నాకర్తవ్యాన్నే మరిచేట్టున్నాను.” అన్నాడు రాజు.

“అంత బాధపడుతున్నారా అంది లలిత.

“లేదు” అని అంటూండేసరికి హఠాత్తుగా చంద్రమతి ప్రత్యక్షమయింది. కూతుర్ని - కొయ్యలావున్న రాజునీ చూచి వుడికిపోయింది.

“ఒసేవ్ - ఏమిటే ఇది ! ఏమయ్యా నువ్విక్కడి కెందుకొచ్చావ్ ?” అని అడుగుతూండగానే రాజు చరచరా బయటకొచ్చాడు.

బయట కొచ్చేసరికి యమదూతల్లా కోటయ్యను గుద్దుకొంటూ, తోసుకొంటూ ఓంకారయ్య, కరణం, మునసబు, యింకా-పుల్లిగాడు వెట్టివాళ్ళు అంతా ప్రవాహంలా వచ్చిపడ్డారు. ఓంకారయ్య తన చేతిలోవున్న కొరడాతిప్పి చెళ్ళుమనిపిస్తూంటే “బాబో అంటూ దిమ్మర పోతున్నాడు కోటయ్య.

ఈ వెధవ, వాళ్ళకా వార్త అందించబట్టే ఆనాడు గొడ్డను తోలుకెళ్ళారు. పీడి చర్మం వలవండి” అంటూ కరణం, మునసబులు పెంకులు లేచిపోయేట్లు అరచారు.

ఇంక రాజు నిలువలేక పోయాడు. ఆ దృశ్యాన్ని కండ్లారా చూస్తూ తాల్మి పట్టలేకపోయాడు.

“ఒరేయ్ పుల్లిగా ! ఎందుకురా అలా గొడ్డలా కొడతారు” అంటూ సింహంలా గర్జించాడు.

“ఒరే పెట్టి, ఒరే పుల్లిగా వాణ్ణికూడా పెట్టి కట్టె
య్యండి!” అని కరణం, మున్నబులూ “చూస్తారేంరా, ఆ
వెధవకూడా యిక్కడే దొరికాడు” అని ఓంకారయ్యా అనే
సరికి పుల్లిగాడు రాజమీదకి దూకి ముట్టుకోబోయాడు.
రాజు వచ్చినవా డొచ్చినట్టు గడ్డంక్రింద ఒక్క పోటు
పొడిచాడు. వాడు గింగిరాలు తీరుగుతూ అల్లంత దూరం
వెళ్ళి పడ్డాడు. ఈదఫా అందరూ ఒక్కమ్మడిగా మీదికి
వెళ్ళారు. శాయశక్తులా రాజు అందరినీ చెలుగుతూనే
వున్నాడు. అంతలోనే ముందు దెబ్బలుతీన్న పుల్లిగాడు
వెనకపీటినివచ్చి రాజు రెండు చేతులూ విరచిపట్టాడు.
దాంతో అందరూ మీదపడి ఇష్టమొచ్చినట్టు బాదబో
తూంటే, అప్పుడే యీ కబురువిన్న లలిత పరుగులమీద
వచ్చి రాజును విడదీసింది.

నాన్నా - ఇత న్నెవరూ కొట్టపద్దు-కొడితే ముందు
నన్ను కొట్టండి-” అని అడుపడింది.

“ఎంత దయగల సంగనాచివే? పుల్లిగా! ముందు
దాన్నిటు లాక్కురారా’ అంది. అంత దూరంలో నిప్పులు
చెరుగుతూ నిల్చున్న చంద్రమతి.

“నన్నెవరూ ముట్టుకోవద్దు. ముందు రాజును
బయట కెళ్ళనివ్వండి.”

“హూ, చూస్తారేం! దాన్ని లాక్కునివెళ్ళి ఓ
గదిలోపెట్టి తాళం వేయండి.”

పుల్లిగాడు ఆమె రెక్కబట్టి బలంతాన లోనికి
లాక్కునిపోయాడు.

ఆ తర్వాత రాజునీ, కోటయ్యనీ సిమెంటు గుంజకు కట్టి ఓంకారయ్యతో సహా అందరూ చావమోదారు. వంటిమీద తోళ్ళులేచి, నెత్తురు కారుతున్నా వదిలి పెట్టడంలేదు.

ఇంతలో అకస్మాత్తుగా వెనుక నుంచీ ఒక పొలికేక వినిపించింది. యేసోబూ, రాందాసూ - మరో వందమంది బెలబెలా హల్లోకి తోసుకు వచ్చి, అక్కడ వున్న వాళ్ళందరినీ తలొకటి లంకించుకొనే సరికి, వాళ్ళు ఎలా గోలా తప్పించుకొని ప్రక్కగదుల్లోకి పరిగెత్తి తలుపులు బిడాయించు కొన్నారు.

వెళ్ళి తలుపు గుద్దుతూ పగల గొట్టాలని మాస్తురచే రాజు మూల్గుతూ చేయెత్తి వద్దని సైగ చేశాడు.

వాళ్ళు గబగబా ఆ యిద్దరి కట్టూ విప్పారు. ఇద్దరూ 'సోయి' దప్పి క్రింద పడబోతుంటే, రాందాసూ, ఏసోబూ చెరొకరినీ భుజంమీద వేసుకొని వెళ్ళిపోయారు.

10

హారం రోజులు మంచం మీదనుండి లేవ లేక పోయారు రాజూ, కోటయ్యలు. ఇద్దరికీ రాజు ఇంట్లోనే శుశ్రూషలు జరిగాయి. కొరడా దెబ్బలు మానిపోయినా

చర్మం మాత్రం అంతవరకూ పూడిపోయింది. వీరిద్దరికీ చాకిరి చేయలేక రమణమ్మ చచ్చిపోయింది. కాపులకు ఉడుకునీళ్ళు కాయటం వద్దనుంచి గంజినీళ్ళ వరకూ తానే స్వయంగా చూచుకునేది. రాందాసూ, ఏసోబులసలు మంచంవద్దనే పడిగాపులుపడి వుంటున్నారు. ప్రతిపూటా పల్లెనుంచి, పేటలనుంచి చీమలబారులా జనం వచ్చి చూచి పోతూనే వున్నారు. అందరిలోనూ ఆవేశం వుట్టి పడుతోంది. దీనికితగ్గ ప్రతీకారం చేయాలని పెద్ద సంచలనం బయలుదేరింది. దేనికైనా ఓ సమయమూ, సందర్భమూ వుండాలని రాజు అందరికీ సర్దిచెప్పాడు. అంతే మాత్రానే కోపాగ్ని చల్లారుతుందా? ఏనా రాజు చెప్పింది శిరసావహించి కోపం దిగమింగారు.

కానీ రమణమ్మ కోపమూ, మాటలతీర్మాచిత్రంగా వుంది. ఆమె సూటీపోటీ విసురులు అందరికీ అర్థం కాక పోయినా రాజుకుమట్టుకు శూలాలై తాకుతున్నాయి.

“అమ్మగార్ని సూడాలనెల్లేవ్ — అయ్యింది పని” అంది. ఈ మాటలు అంటున్నప్పుడు రామదాసూ, ఏసోబులక్కడే వున్నారు. అంచేత రాజు మాట్లాడలేకపోయాడు.

“సూసేదాకా కాలు నిలవనిస్తేగా — మోజల్లాంటిది.

ఈసారి రాజు ఊరుకోలేకపోయాడు — ఊరుకొంటే ఆమె మాటలకు హద్దుండదనుకున్నాడు.

“రమణీ! ఒక వ్యక్తిని పరీక్షించాలంటే కొన్ని పనులూ, సమయాలూ వుంటాయి. ఊరికే అపార్థం చేసుకొని దెప్పిపొడిస్తే లాభంలేదు.”

“ఇంతకూ మా అమ్మాయనేదేమిటి రాజుబాబు” అని తికమకపడుతూ రాందాసడిగాడు. దీనికి జనాబేమొస్తుందో విందామని ఏసోబు చెవులు నిక్కించి కూర్చున్నాడు.

“ఏంలేదు. తెలిసీ తెలీనిమాటలు” అంటూ రాజు సంభాషణ మార్చదలచి “రమణీ! యివ్వాలి కాస్త గుడ్డలు తిక్కిపెద్దూ. ఈ చారంచుంచీ గుడ్డలూగే పడునై - చాకలికూడా రావటంలేదెందుకనో-” అన్నాడు.

“నేనే రావద్దన్నాను-” అంది రమణమ్మ.

“అన్నావూ? ఎందుకని?”

“చాకలెందుకులే - మనాటితో చాలు ఆటనికూడా ఓ దెబ్బేసి పెట్టమని నాన్న చెప్పాడు-సరేనన్నాను.”

రాజు రాందాసేకేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు.

“బ్రానాజుబాబూ అమ్మ యెట్టాగో సనువుగా ఆపనీ యీపనీ చేసి పెడుతుండాదిగనక్క - ఈ పనికూడా శేసిపెట్టమని నేనే చెప్పా-”

రాజు ఏమీ మాట్లాడలేదు. రమణమ్మ వెళ్ళి గుట్టగా పడివున్న గుడ్డలన్నీ తీసి విడిలించి ఒక్కోటే మడిచి ఓలుంగీపంచెలో వేస్తూ లెక్క బెట్టుకొంటూ వుంది. గబుక్కున ఓ చొక్కా జోబులోంచి విడిలిస్తుండగా ఫోటో ఒకటి క్రింద పడింది. రమణమ్మ దాన్ని అందుకొని ఈర్ష్యగా అటూ యిటూ పరీక్షించింది.

అది ఒక స్త్రీ ఫోటో. ఆవిణ్ణి ఎక్కడో ఎప్పుడో బాగా చూచివుట్ట గుర్తు. కానీ ఎక్కడైందీమాత్రం సరిగా

గురుకు రావడంలా. ఏనా యీ ఫాటో యితని జేబులో
కెందు కొచ్చింది - బహుశా యితనికీ - ఆమెకూ.....

ఔను! లేకపోతే యీ ఫాటో జేబులో వుండదు.
పాపం ఆదమరపున దాన్ని తీసి భద్రపర్చుకోడం మరిచాడు.
ఖర్చుంకాలి అది తన చేతికి చిక్కింది. అదేమైనాసగే,
అతనడగందే యివ్వకూడదు. ఊరించి, ఊరించి ఏపుకు
తినాలి.

ఆమె గుడ్డలన్నీ టుంగ్‌లో మూటగట్టుకొని భుజం
మీద కెత్తుకొంది. అంతలోనే లచ్చవమ్మ లోనికొచ్చింది.

ఏమొచ్చావని అడక్కముందే “తవుగి పిలుపికి బైట
శిన్నమ్మగోరు ఎదురుచూస్తుండారు. రమ్మనమంటారా?”
అంది.

రావచ్చు నన్నట్లు రాజు తల అడ్డంగా తిప్పాడు.
ఆమె బైటకు అడుగు పెట్టగానే లలిత అక్కడకు రానే
వచ్చింది. చుట్టూ ఓసారి పరికించి తనవేపు తడేక దీక్షతో
రెప్ప వాల్చకుండా చూస్తున్న రమణమ్మను చూచి చకితు
రాలైంది.

“ఏమిటాచూపు?” అందామనుకొని అంతలోనే
నాలుక కొరుక్కుంది. గననుకొన్న రమణి యీవిడే!
ఎంత రమణీయంగా వుంది. వెనకోసారి తాను యీవిణ్ణి
చూసిందిగాని, ఫలానా ఆవిడ అని రమణి గ్రహించ లేదు!
రాజు ఎంత అదృష్టవంతుడు.

లలిత అతని దగ్గరకు వెళ్ళింది. అలా వెళ్ళడం
రమణమ్మకు చికాకు కలిగించింది. ఫాటోలోవున్న వ్యక్తిని

చూచుకొనే ఆస్కారం లేకుండా రాజును పూరిద్దా మను
కొంది. చివర కావిడే యిక్కడికొచ్చింది. ఎంతివయ్యారం!
ఎంత నాజూకూ !! ఈ చిలకల కొలికిని చూట్టానికెళ్ళే
నా రాజు తిన్నలు తిండి.

రమణమ్మకు పుడుమోతన మొచ్చింది. యింకా
ఆ ఫోటో తనదగ్గర వుంచుకోడం అదోదండుగ చేటనుకుంది.
“ఈ అందాలాణి ఎవరో జేబులోవుంది తీసుకో” అంటూ
అతని రొమ్ముమీద పడేసి మూటతో చరాలున వెళ్ళిపో
యింది. ఆ పడివున్న ఫోటోను లలిత చేతికందుకొని “నీని
మీద నీకు తేనెటుంది” అని తనలో తాననుకొని దాన్ని
ప్రక్కనే మంచంపై పడవేసి “ఎలావుంది రాజూ - అప్ప
టుంచీ రావాలని ఎంతప్రయత్నించినా రా తేకపోయాను.”

“ఫర్వాలేదు, ఇప్పుడైనా వచ్చావుగా. మీ చలవ
వల్ల యిప్పటికీ చల్లగానే వున్నాను.”

“ఏం కోటయ్యా ! మరి నీ కెట్లాగుందీ ?”

“నాకూ ఫర్వాలేదండమ్మ.”

“మరి మా యింటికి రావూ ?”

“ఇంకానా ? ఈ దెబ్బలు సాలకనా అమ్మ !”

“మిమ్మల్ని చూడంటే నే నెట్లా వుండగలను
కోటయ్యా - నన్నుకూడా మీలో కలుపుకో కూడదూ ”

“అది చెల్లదుండమ్మోయ్. ఎప్పటికైనా పంజ
రంలో పిట్టలే బుర్రున ఎగిరిపోతావ్” అన్నాడు. ఇంత సీప
టుంది నోరు మెదపని ఏసోబు.

“నిజమే ఏగూట్లో పట్ట ఆగూట్లోనే ఉండాలి!”
అన్నాడు వంతులు పలుకుతూ రాందాసు.

“నే నన్నిటికీ తెగించే వచ్చాను. మీరేమీ అనుకో
వద్దు రాజా! నన్ను మీతో పాటు ఉండనియ్యండి—మీతో
కలిసి పనిచెయ్యాలని చాలా కుతూహలంగా వుంది” అంది
లలిత.

రాజు చిన్నగా నవ్వాడు. ఆ నవ్వులో ఏదో పెకిలి
తనం వెల్లడయ్యింది.

“ఏం రాజా అలా నవ్వావ్ - నేను పని చేస్తానంటే
నమ్మకంలేదా ?”

“లేదని నే ననను - నీ మాటల్నిబట్టి చూస్తే, నువ్వి
ప్పుడు పూర్తిగా యిక్కడుండిపోయి మాకు తోడ్పడుదా
మనుకొంటున్నావ్ గదా ?”

“ఔను—అందుకే వచ్చాను.”

“అదే అవివేకమంటాను. నువ్వు మాకొరకు పని
చెయ్యదలిస్తే మాతో పాటు ఉండి ఏమీ చెయ్యలేవు.
పైగా భరింపరాని కష్టపరిస్థితుల నెదుర్కొనవలసి వస్తుంది—
మా మేలు తలిస్తే - మీ రక్కడే ఉండి మాగుర్తెచ్చేట్లు
చాలా పని చెయ్యాలి. అదే మాకు చేసే మహాపకారం”
అన్నాడు రాజు.

క్షణంలో లలిత మనసు మారిపోయింది. కేవలం
రాజుతో కలిసి అతని భావాల కనుగుణంగా తోడ్పడాలని
వచ్చింది. కాని, అది జరగనిఫలి అనుకొంది. ఓచెంప

రాజేల్లానూ కృషిచేస్తూనే ఉన్నాడు. అదే కృషి మరో చెరిసాల కూడా చేస్తే ఇద్దరి కృషి సఫలీకృతం కావచ్చునని గట్టిగా నిరపడిపోయింది.

“రాజూ! నీ భావం నాకు బాగా వచ్చింది. నీ వన్నట్లు అలాగే కృషిచేస్తాను... మీరు కూడా గట్టిగా పనిచేయండి” అంటూ నిలవకుండానే వెళ్ళిపోయింది. ఆ తర్వాత రాందానూ, ఏసోబులు కూడా సెలవు తీసుకొని బయటకు వెళ్ళిపోయారు. రాజు గట్టిగా నిట్టూర్చి ప్రక్కకు వొత్తిగిలాడు.

11

నిన్నా మున్నా వర్షాలు కురిసి, యివ్వేలే కాస్త తెరిపిచ్చింది. సందులూ, గొందులూ బురదతో చిత్తడి చిత్తడిగా ఉన్నాయి. పగలే దోమలు బుయ్మమని మనుషులపై దాడిచేస్తూ ప్రాణాలు తీస్తున్నాయి.

యిలాంటి బాధకు తట్టుకోలేక పోయాడు రాజు. అతనికి పూర్తిగా వంట్లో కులాసా చేకూరింది. పొలాలపై పసందైన వాత వరణం అనుభవించి చాలా గోజులైంది యివ్వాల అలా బయటికి వెళ్ళి పొలాలు చుట్టి తుమ్మల దొంగలపై కాసేపు సరదాగా గడిపి రావాలనుకొన్నాడు.

అలా అనుకొంటూనే తుమ్మలదొంకమీదికొచ్చాడు. యిరువైపులా ఉన్న గుబురైన తుమ్మలమధ్య దొంకపై మొలిచిన పచ్చట గరికపోచలపై కూర్చున్నాడు. తొలకరి జల్లుల స్పర్శతో ప్రకృతికన్య పచ్చని చీర సింగారించుకొని కొంగ్రొత్త శోభలతో ప్రత్యక్షమౌతున్నట్లున్నది. అక్కడక్కడ పసిడిజల్లులు పల్లెల్లో నిల్చి వెండిలా తళుక్కున మెరిస్తూన్నవి. ఒత్తి మట్టిమయమై బీటలువారిన భూదేవి తేలేత తుంగ మొక్కలతో పచ్చల కంబళి కప్పుకొన్నట్లున్నది. చల్లని పిల్లవాయువులు తాకుతూ పక్షుల కోలాహలం అంతులేకుండా ఉంది. ఎక్కడో పొంచిఉన్న గండు కోయిల గొంతువిప్పి శ్రావ్యమైన శ్రుతితో "కుహు కుహూ" మని నిఘ్నాలు పిక్కటింప జేస్తూంది. గొట్టెల మట్టు కడుతూ, చేల మధ్యనే కాపురం చేస్తున్న కాపరిమందను వెంటేసుకొని గుబురైన తుమ్మచెట్లన్నీ వంచి, పసిపిల్లమల్లేవాటికి తినిపిస్తున్నాడు. దున్నీ దున్నీ చేలలో కొండ్ర మధ్య నాటుకుపోయిన నాగళ్ళు వర్షానికి చెదిరిపోయినట్లు బొడిగా బిక్కు బిక్కుమంటూ కనపడుతున్నాయి —

రాజు కిదంతా కనులపండువుగా ఉంది. ఎంత సేపు చూచినా చూడబుద్ధిస్తుందేగాని, చూపులుమాత్రం మళ్ళించ బుద్ధికావడంలేదు. పట్ట బలవంతాన వెళ్ళిపోదామనుకొన్నాడు. తేవడానికి సంసిద్ధపడుతూండగా వెనుక నుంచి ఎవరిదో మృదువైన అడుగుల చప్పుడు కిదంసేపు వినిపించి ఆగిపోయింది. తానటు తల తిప్పుకుందానే ప్రక్కన ఓ స్త్రీ నిలబడి ఉండటం గమనించాడు.

“రమణీ! ఎక్కణ్ణించి ఇలా వూడిపడ్డావ్?” అన్నాడు కాతుకంగా.

“పాలంనుంచే—”

“ఏంపని చేస్తున్నావ్?”

ఆమె తలమీద ఉన్న తట్టను అందులోని పార జారి పడకుండా మెల్లగా దించి కిందబెట్టింది.

“చేనేమో తడిసింది. అక్క డక్కడా మెరకలుంటే మా నానొక్కడే ఎల్లి జిమ్ముతుంటే సాయమెల్లే—” అంటూ చనువుగా అతని ప్రక్కన కూర్చుని,

“రాజూ! వొంటో కాసంత బాగుంటే యింటి దగ్గర కాల్షిలవదుగందా!” అన్నది. —

“ఏం?”

“మొన్నటిదాకా ఒకమ్మగోరిని గురించి వొల్లు వూనం చేయించుకొని - యియ్యాల కాసంత గుళాలుగా వుండేతలికి యిటొచ్చేసేవ్ - ఈ బురదలోపడి యిటు రాక పోతే ఏమో! అవునులే! ఇంటిదగ్గర కాలు నిలితేగా అయ్యగారికి!!

“నిలవదని తెలిసే యింత ఉపోద్ఘాతం దంచుతావు దేనికి - ? అమ్మగారిని చూడందే అయ్యగారికి కాలు నిలుచుద్దామరి ?

ఈ మాట అనేసరికి తక్కున రమణమ్మ ముఖం సిగ్గు సింగారించుకొంది. రెప్పలు అరమోగాడ్చు పడ్డాయి. చూపులు మాంద్యమయ్యాయి

“అంతా అబద్ధం. నాతో పరియాసం ఆడుతుండావు.”

“లేదు రమణి ! నువ్వు నాకు చేస్తున్న సేవ మరువలేను. మరువాలని ప్రయత్నించినా దుస్సాధ్యం.”

అట్లానే అంటారేబాబూ మొగోళ్ళు. ఏదైనా చేయిచ్చుకొనేదాకే ? అంటూ ఆదమరపులో జారి పడుతున్న పయ్యదను గబుక్కున సవరించుకుంది—

“అంత సిగ్గుచ్చి పడిందా !” అంటూ పవిత్రకొంగు పట్టుకోబోయేసరికిసరికి “అబ్బో ఇదెక్కణ్ణేర్పారో” అంటూ తట్ట నత్తిన పట్ట గుని కోడిలా గెంతుకుంటూ పరుగెత్తింది.

12

నారు బాగా ఎదిగి ఏతకు సిద్ధంగా వచ్చింది. కూలీలకు ఎద్దడి వచ్చింది.

రైతు కూలీలకోసం వాడావుడి పడుతున్నాడు— ఎక్కడపిన్నా రెండున్న మూడువరకు రేటు పెరిగి కూలీలకు గిరాకీ తగిలిందనేవాళ్ళేగాని, ఆ రేటు యిచ్చేవాళ్ళైవరోమాత్రం బైటకు రావడంలేదు. అసలు అంతవరకీస్తారా అన్న అనుమానంకూడా వేస్తోంది. ఎంచేతనంటే మరోవేపునుంచి రూపాయి, రూపాయిన్నరకంటే పెన నయ్యాపెనా ఇచ్చేది లేదని పుల్లిగాడు బూర తగిలించుకొని

ఉరంతా ఉదుతూనే వున్నాడు. ఆ మాటే ప్రతి రైతు నోటా ప్రబలి రెండున్నర, మూడు మరుగున పడిపోయింది. అంతకూ రాకుంటే పొరుగుూళ్ళనుంచి కూలీల్ని దించుతామని బెదిరిస్తున్నారు. ఈ బెదిరింపు ఓంకారయ్యగారి నోట బాగా వినవస్తూంది. ఆయనెంత బెదిరింప జూచినా ఆ పప్పులేం ఉడకనివ్వడంలేదు రాజు. పొరుగుూరునుంచి ఒక కూలీకూడా యీ గ్రామంలో అడుగు పెట్టడానికి వీలేదని తనవాళ్ళందరికీ చెప్పేశాడు. ఈ విషయమై లలితమీదకూడా కొంత బాధ్యత పెట్టాలనుకొన్నాడు. ఆవిడతో మాట్లాడి అప్పగించిన పని ఎంతవరకు నెరవేర్చిందో కనుక్కుందా మనుకున్నాడు. అదీగాక ఇవ్వాళ ఉదయాన్నే లచ్చవమ్మద్వారా లలితవద్దనుంచి కబురొచ్చింది. పాఠశాల ఆవరణలో మహిళలంతా కూడి వన మహోత్సవం జరుపుతున్నారట. నీడకోసం ఈ రకాల చెల్లు అక్కడ నాటుతారట! దీనికి తమకూడా హాజరు కావలసిందని అభ్యర్థన.

రాజు పాఠశాలదగ్గర కొచ్చాడు. ఆవరణలో ఇనుగు పొరుగు మగవాళ్ళు తప్ప అందరూ ఆడవాళ్ళే. అందరి చేతుల్లోనూ వేప, చింత, నిదగన్నేరు, గంగరావి, ఇలారకరకాల మొక్కలున్నాయి. వన మహోత్సవాలంటే యీ ఊళ్ళో ఆడవాళ్ళ కెంతో సరదా.

రాజు ఆవరణలోనికి వెళదామనుకొన్నాడు. అక్కడ వున్న సీమంతినీ సమాజంలో ఒక్కరూ తన్నెరిగిన ఋషిం కనిపించలేదు. కనీసం లలితైనా అక్కడ కనిపిస్తుం దను

కొన్నాడు. ఆమె జాడకూడా అక్కడ లేదు. ఇంకా వెనక్కి వెళదామని తిరిగాడు.

ఇంతలో “రాజూ” అంటూ ఎవరో వెనుకనుంచి పిలిచినట్లయింది. అతను వెనక్కి తిరిగాడు. గాజువన్నె సిల్కు చీర సింగారించుకొన్న లలిత, చేతిలో పూల మొక్కలు మొలపించుకొని చిరునవ్వుతో తన పక్కన వచ్చి నిలబడింది.

“లలితా ! కనిపించలేదేం !! ఇప్పటిదాకా ఎక్కడున్నావ్ -” అన్నాడు.

గాలికి రేగిన వెండ్రుకలు చెంపలమీద పడుతూంటే వెనక్కి నెట్టుకుంటూ, మలయమారుతం తాకిడికి చీర కుచ్చిళ్ళు మోకాళ్ళపైదాకా ఎగిరెగిరి పడుతూంటే చేత్తో నొక్కిపెట్టి కొంగు కొసను బిగువుగా దోపుకొంటూ “వాళ్ళల్లోనే వున్నా. నువ్వు సరిగా చూడలా. సరేగాని యింతావచ్చి వెళ్ళిపోతున్నావేమిటి? మాతోపాటు నువ్వు రెండు మొక్కలు పాతు” అంది లలిత.

“అది నావల్ల కానిపని. ఆ పనేమిటో మీరు చూచుకోవలసిందే - ఆడవాళ్ళు చేసేపని నా కేందు కప్ప గిస్తావ్ !” అన్నాడు రాజు.

“అయితే వస్తానంటూ ఆమె నలుగురితోనూ మొక్కలు పాటించడానికని వెళ్ళిపోయింది. ఆమె చూచిన చోటల్లా మొక్కలు నాటినతర్వాత అమ్మలక్కలందరూ ఓ మర్రిచెట్టు నీడన పోగయ్యారు. అందులో ఒక్కో

క్కళ్ళూ లేచి వనమహోత్సవాన్నిగూర్చి ఘనమైన అభిప్రాయాలు వెలిబుచ్చారు.

చివరికి లలితలేచి, యిలా ఉపన్యాసం ప్రాగంభించింది.

“మనం వనమహోత్సవాలపేరిట ఇలాంటి సాతశాల ఆవరణలూ, రోడ్డులూ మొక్కలతో ముంచేస్తున్నాంగాని, దాని ధ్యేయమేమిటో తెలుకోలేకపోతున్నాం. భారత ప్రధాని సైతం ఒక్క మొక్కైనా నాటందే వుండలేదు. ఎందుకీ పిచ్చి? కారణాలు చాలా ఉన్నాయి. అవన్నీ ఏకరువుపెట్టడం కష్టంగాని మచ్చు కొకటిరెండు చెపుతాను- వనమహోత్సవంలో నాటే కొన్ని ఫలవృక్షాలు మనకు పుష్కలంగా పండగ నిస్తాయి. బొగ్గుపులుసు వాయువుల్ని హరించి ప్రాణికోటికీ అత్యంత ముఖ్యమైన ప్రాణవాయువుని ప్రసాదిస్తాయి. వాన లెక్కువ రావడానికి ఉపకరిస్తాయి. చక్కని గాలి, చల్లని నీడ యిస్తాయి. మనస్సుకు ఎంతో హాయిని చేకూరుస్తాయి. యింతగా ఉపకరించే ఈ ఉత్సవాన్ని మన మెప్పుడూ మరువరాదు....”అంటూ కాసేపాగి అందరివంకా తేరిపారచూచింది. అందరూ ఆమె చెప్పేది మానంగా వింటున్నారు. ఆమె మళ్ళీ ముఖభంగిమలు మార్చి చెప్ప నారంభించింది.

“ఐతే ఇలాంటి శ్రద్ధ ప్రతి విషయంలోనూ చూపించడం మంచిది. కేవలం మన మహోత్సవాలు జరిపి ఏదో ఘనకార్యం సాధించామని సంతోషిస్తే చాలదు. ప్రస్తుత

ప్రపంచంలోని లోటుపాటుకూడా గమనించాలి. వాటన్నిటిని బయటకు లాగాలి. సంపన్న కుటుంబాల్లో జన్మించిన మనలాగా కాక కష్టించి చెమటోడ్చి శ్రమ జీవులకు తగిన ప్రతిఫలం దొరుకుతోందా. లేదా అనేది ఆలోచించాలి. ఈనాడు ఊర్పులొచ్చాయి. కూలి ఎంత ఇస్తే న్యాయమీ పరిశీలించాలి. ప్రతిదానికి ధరలు విపరీతంగా పెరిగాయే! రూపాయి యిచ్చి సరిపుచ్చుకోమంటే సరిపోతుందా?....”

యింతలో ఒకావిడ లేచి “మరి ఎంతిస్తే సరిపోతుంది?”—అని అడిగింది.

“ఒకనాడు తక్కువ, యింకొకనాడు ఎక్కువ అనే మాటలేదు. ఒక నిర్ణీతమైన రేటు ఏర్పాటు చేసుకోవటం మంచిది. ఇన్ని పనిగంటలని ఏర్పాటు చేసుకుని రెండూ—రెండున్నర చొప్పున ఆడా మగ కూలీలకు ముట్టజెప్పాలి—అప్పుడే కాస్తోకూస్తో సాంఘికన్యాయం మనం చేకూర్చిన వాళ్ళ మాత్రం....”

“ఇది జరిగేపనేనా?” అంది ఇందాకటావిడ మళ్ళీ.

“ఎందుకు జరగదు? మన మందరం మనవాళ్ళకు చెప్పాలి.”

“అని దేవుడితరం కాదు. రెండూ రెండున్నర యివ్వడమంటే మాటలా. ముందు మీ నాన్నకు చెప్పి ఆ లెక్కన యిప్పించు.”

“మా నాన్న యివ్వడని గట్టిగా తెలుసు. అంత మాత్రాన ఈ మంచి ప్రయత్నాన్ని మానుకొంటారా?”

“ఆ సంగతి నీ కనవసరం. యింట గెలిచి రచ్చ గెలవమన్నాడు. మీ నాన్నకు చెప్పి చేయించగలిగితే నువ్వు మాకు చెప్పి పనే ఉండదు.”

“మా నాన్న ఎవరు చెప్పినా వినేవాడు కాదని మీ అందరికీ తెలుసుగదా! అందుకని మీకు నచ్చ చెప్పి చేయిస్తే మా నాన్నకి కూడా తెలిసొస్తుందేమోనని అనుకొంటున్నా—”

“ఇంకా నోరుముయ్యమని నేననకుండానే వీళ్ళంతా మీద పడతారు. చాలుచాలే!” అంటూ ఆవిడ అందరినీ బెలబెలా లేవదీసికెళ్ళిపోయింది. లలిత బిక్కుబిక్కుమంటూ ఒక్కరే నిలబడివుంది. యింత సేపటినుంచి చెల్లు చాటున పొంచి ఉన్న రాజు ఇవతల కొచ్చాడు.

“రాజూ ఇంకా ఇక్కడే ఉన్నావా?”

“ఆఁ ఉన్నా.”

“ఏతే మా సంభాషణ వినే ఉంటావు.”

“వినా - వాళ్ళన్నదాంట్లోను సబబుంది. ముందు మీ నాన్నను మార్చు.”

రాజు మాటలామెకు ములుకుల్లా గుచ్చుకున్నాయి. అతనూ వాళ్ళతో ఏకమైపోయాడనుకొంది.

“నువ్వు అంతే అంటున్నావా?”

“ఔను. యింటగెలిచి రచ్చ గెలవమన్నమాట యదార్థం.”

ఆమె ఆవేశంతో వూగిపోయింది. రాజును చెడా మడా నాలు గనాలనుకొన్నది. కానీ నోరు పిప్పికముందే

రమణి రొప్పుకుంటూ అక్కడి కొచ్చిపడింది. ఆయాసంతో నోటి మాటరాక కాసేపు ఉక్కిరి బిక్కిరై “రాజా ! ఓంకారయ్య పొరుగున్నుంచి జనాన్ని లారీల్లో దించు తుండాడు. మా నానా, ఏసోబు, కోటయ్యతాత ఆళ్ళ నడ్డుకొంటూ ముత్తేలమ్మ మానుదగ్గర ఉండారు. యా మవుద్దో యామో. తొరగా కదిలారాజు-” అంటూ లలిత వేపు సరుక్కున ఒక్క చూపు విసరి పరిగెత్తి పోయింది. ఆ పరుగుచూసి లలితకు వళ్ళు మండింది.

“వౌత్తి చిందులుగుట్టం!” అని లోలోన అనుకున్నది. ఐనా ఏమంటాడో అని ఎదురు చూస్తోంది.

రాజు ఇవేమీ గమనించడంలేదు. అక్కడేమి జరుగు తుందోనన్న ఆదుర్దాతో లలితవేపు చూడనైనా చూడ కుండా ఒక్క దవుడుతీసి ముత్యాలమ్మ మానువద్దకొచ్చి పడ్డాడు అక్కడ జనం కీటకిట లాడుతున్నారు. అందరి చేతుల్లోనూ, బడితెలూ, బరిసెలూ, పసికట్టలూఉన్నాయి. వీళ్ళందరూ ఎవరైందీ గుర్తు తెలీడంలేదు. తూట్లుపడి, పీలికలైయున్న మలినవస్త్రాలు వాళ్ళ శరీరాలపై జీరాడు తున్నాయి.

“ఒరే, యింక ఎల్లిపొండిమీరు. లేకుంటే పేదాలు పోతై” అంటూ ఆ జనంలోనుంచే ఏసోబుగొంతు భయం కరంగా వినవచ్చింది. అంతలోనే పెటపెటమంటూ కర్రలు కలిశాయి. కొందరు “బాబో” అన్నారు. కొందరు “హమ్మయ్యో” అంటూ అరచారు. తను ఆగలేక ఆజనం లోకి దూరిపోయాడు. కోటయ్యతాత జనంలోనుంచి

తూలుతూవచ్చి తన్నుగట్టిగా కావలించుకొన్నాడు-ఆతని తలమీద రక్తం కారుతుంది.

“బాబూ. నువ్వెనక్కి పో-రాందాసూ, ఏసోబూ ఆ జనంలో యామయ్యోరో తెలీదు” అంటూ వెనక్కి నెట్టుకుపోతుంటే రాజు, విడిపించుకొని బలవంతాన ముందుకు తోసుకు పోయాడు. హఠాత్తుగా రాందాసూ, ఏసోబులు సోయలేకుండా క్రిందపడివుండటం చూశాడు. వాళ్ళకి అపాదమస్త్రం రక్తమయమైపోయింది. వాళ్ళిద్దరి చుట్టూతా చాలమంది నిలబడివున్నారు. వాళ్ళకు పది గజాలెడంగా ఓంకారయ్యని, పుల్లిగాడిని ముందు పెట్టుకుని నాలుగైదొందలమంది పాటక జనం పరవళ్ళుతోలుతూ నిలబడ్డారు. వాళ్ళివారికి చెందినవాళ్ళుకాదని ఆ ముఖాలు చూడగానే తెలిసిపోయింది. దీన్నిబట్టి ఓంకారయ్య ఎంత కులంత్రంగా ప్రవర్తించాడో అర్థమైంది. పొరుగుాళ్ళనుంచి రప్పించిన కూలీలతోనే తనవాళ్ళమీద దాడి చేయించాడు. ఎంత కుయుక్తి! వాళ్ళూ కష్టిస్తేగాని కడుపు లిడవని పామరజాతివారే. ఐతేనేం! ఆలాంటివాళ్ళందరినీ రెచ్చగొట్టి తనవాళ్ళను చిత్తుచిత్తుగా శాదించాడు. ఇక్కడ తన బలగం తక్కువైంది. అంచేతనే ఓంకారయ్య, పుల్లిగాడూ అంత దండిగా, వచ్చి వాళ్ళముందు నిలబడ్డారు. లేకుంటే యీ పంచలకైనా తొంగి చూడగలరా?

“-ఇదిగో-నేస్తాలూ! మీరు మాలాంటి కష్టజీవులే- ఇక్కడ కూలిరేట్లకొరకు మీం పాటుబడుతూంటే మమ్మల్ని

కాదని చవుకగా దొరికిన మిమ్మల్ని మా గ్రామంలో
 దించారు - మీ కష్టానికి తగిన కూలి గిట్టకపోవడమనే
 సమస్యను మీరు మీమీగ్రామాలలో నిత్యం ఎదుర్కొం
 టూనే వున్నారు. మనది ఏ కైక కుటుంబం. మనమంతా
 ఏకమై కృషిసల్పితేనే మనహక్కుల్ని సాధించగలుగుతాం.
 మీరు మా విన్నపమాలకించి మా గ్రామాన్ని వదలిపెళ్ళి
 పోండి - ” అన్నాడు.

హఠాత్తుగా ఓంకారయ్య అందుకొన్నాడు—

“అది నీ వల్లగాని పని, నువ్వు వెళ్ళమనగానే నాళ్ళ
 కొచ్చే భుక్తి పోగొట్టుకొని వెళ్ళే మూఢులుకాదు! మర్యా
 దగా మాకో పంఠింమాని ఇక్కణ్ణుంచి వెళ్ళిపోండి.”

“వాళ్ళను వెనక్కి తరలించేవరకూ వెళ్ళేపని
 లేదు.”

“హూ! చూస్తారేరా” అనటమే తరువాయి పుల్లి
 గాడూ, తఱిమ్మావాళ్ళూ ముందుకు విరుచుకుపడ్డారు. రాజు
 అంతు తేల్చుకోవాలనుకున్నాడు. వాళ్ళందరూ అతనిమీద
 పడబోయే సమయంలో లలిత ఆగమని పెద్దగా కేకవేస్తూ
 వాళ్ళమధ్యకొచ్చిపడింది. కానీ, వాళ్ళాగలేదు. అడ్డం
 వచ్చిన ఆమెను ఆవతిలికి పడద్రోశారు. రాజు ఆగ్రహం
 ఆకళాన్నంటింది. ఆ ముందుకొచ్చిన వాళ్ళలో ఒకణ్ణి
 యుక్తిగాపట్టి కర్రలాక్కొని గరిడీ మొదలుపెట్టాడు. ఇంతలో
 ఆవతిలిముఠాలోని ఒకతను అంతకంటే చాకచక్యంగా
 గరిడీవేస్తూ రాజు చేతిలోనికర్ర పడగొట్టి బుర్ర రెండు
 పక్కలయ్యేలా కర్రవిసిరాడు. గాని ఆదెబ్బ అమాంశం

అడ్డునచ్చిన లలిత భుజంపై పడింది. లలిత కెవ్వననుస్తూ క్రిందకూలిపోయింది. అప్పటిదాకా కూతురక్కడున్నట్లు. దెబ్బతగిలి పడ్డట్లా ఓంకారయ్యకు తెలివదు. చప్పున వాళ్ళందరినీ గద్దించి కెనక్కి రప్పించాడు.

“ఛా వెధవ! నువ్వన్నా చూళ్ళేనట్లా దాన్ని” అంటూ పుల్లిగాడిపై కాంక్షుచున్నాడు.

“లలితా!” అంటూ తడబడుతున్న గొంతుతో — నిలువెల్లా ఆదుర్దాపడుతూ కూతుర్ని తేపబోయాడు. ఇంతలో అదివరకే అక్కడున్న రాజు ఆ మెను తనభుజంపైన ఎత్తుకొన్నాడు. ఆమె స్పృహతప్పి నిశ్చేతనంగా వుంది.

“ఈమె నూ ఆదర్శమూర్తి మాపట్లదరిగే అన్యాయాన్ని చూస్తూ సహించలేక తెగబడిన త్యాగమూర్తి” అంటూ రాజు కదలబోయాడు. కాని పుల్లిగాడితోసహా ఓ యిరవైమంది అతనిపైబడి ఆమెను బలవంతానలాక్కొని ఓంకారయ్య వెంట వెళ్ళిపోయారు. అక్కడే రాందాసు, ఏసోబుల చుట్టూ పరివృతులై వున్న వాళ్ళంతా బేలముఖాలతో “పాపం ఆయమ్మ చానామందిది” అన్నారు. రాజు కదేమీ వినబడలేదు. ఆ గుంపు చీల్చుకొని రాందాసు-ఏసోబు లెలావున్నారో చూద్దామని హడావిడి పడ్డాడు. వాళ్ళపరిస్థితి బాగానేవుంది. కాస్త తేరుకొని మరుషుల్ని బాగా గుర్తుపట్టగలుగుతున్నారు.

“రాజు బాబూ” అన్నారు యిద్దరూ కన్నీరు కారుస్తూ.

తాను మాట్లాడలేకపోయాడు. కన్నీరు కాల్యలుకట్టే

పరిస్థితి వచ్చింది. బలవంతాన ఆపుకొన్నాడు తాను కన్నీరు బట్టలే వాళ్ల ధైర్యం పూర్తిగా చెడిపోతుందనుకున్నాడు. గుండె నిబ్బరం చేసుకున్నాడు.

ఎవరెంత నచ్చజెప్పినా, గుండెలు పగిలి గొలుగొలుగున దుఃఖిస్తున్న రమణమ్మ శోకార్ణవానికి వారధికట్టే వాళ్ళుమాత్రం కన్నడరా.

“రమణీ! నువ్వేడిస్తే వీళ్ళు మరీధైర్యం చెడగొట్టుకుంటారు. నా మాట విని ఏడ్వకు” అని రాజు ఓదార్చాడు.

14

వ్వురాడురోజులు ‘ఓ’ అన్ననోటికి విరామం లేకపోయింది లలితకు. కొందరు ప్రచయ్యి తీసివేయాలన్నారు. కొందరదేం అక్కర్లేదని ధైర్యంచెప్పారు. ఆఖరి కెలాగైతేనేం శస్త్ర చికిత్సచేసి చేతికి గాజుపట్టీ తగిలించారు. ఆ పట్టీ పడుం రోజులదాకా విప్పడానికి వీలేదని డాక్టరు సలహా. విప్పకపోతే మాన విషరీతమైన బాధతో ఒళ్ళంతా జలదరించిపోతోంది. బ్రతికి యింతబాధ వెళ్ళబోసేకంటే ఆవేళే చచ్చిపోతే ఎంత బాగుండే దనుకొంది. ఆ బాధ కోర్కెలేక అన్నపానాలు మానివేసింది. పచ్చి మంచినీళ్ళతోనే కాలం వెళ్ళబుచ్చుతోంది. అసలు దెబ్బకన్నా యిది

లావయ్యేట్లుందని తల్లి చంద్రమతి బేజారేపోయింది.
కూతురు మంచంపక్కనే కూర్చోని వలవలనుంటోంది.
కూతుర్ని యీ స్థితికి తెచ్చినవాళ్లని దుమ్మెత్తిపోయడం
మొదలెట్టింది

“అమ్మా! అయిపోయిందిగా. ఇప్పుడని లాభ
మేముంది?” అని లలిత మందలించింది. ఆ నీరసత్వం
తోనే.

“నువ్వలా పడివుంటేనే చూడలేనమ్మా. లేచి ఒక్క
మెతుకు ఎంగిలిపడు. నేను తినిపిస్తానుగా తల్లీ!” అంది.

“ఆకలిలేదు. వద్దమ్మా” అంది లలిత.

ఇంతలో ఆగదిలోకి మెల్లమెల్లమెల్లని అడుగులతో
లచ్చువమ్మ ప్రవేశించింది. దానిచేతిలో ఏదో చీటీ
వుంది. ఆ చీటీ లలిత కివ్వబోయినదల్లా అక్కడే
చంద్రమతి వుండడంచూచి ఆగిపోయింది. “ఏమిటే అది?”
అంటూ గబాటున చంద్రమతి లాక్కొంది.

దాన్ని విప్పిచూచి “ఎవరిచ్చారే నీకిది” అంటూ
మిరిమిరి చూచింది. లచ్చువమ్మ చెప్పడానికి సంశయిస్తుండే
సరికి “చెప్పవేమే?” అని రెట్టించింది.

“దారే వొత్తుంటే రాజు బాబుగారు కనిపిచ్చి ఇచ్చా
రమ్మా—” అంది నసుగుతూ తడబడుతున్న గొంతుతో.

“హూ, నువ్వెందుకు తీసుకొన్నా?” అని కపిరింది.
లచ్చువమ్మ మాట్లాడలేదు. అపరాధినిలా తలవంచి నిల
బడింది.

“ఏమిటమ్మా అది?” అని లలిత కలిపించుకుంది.

“ఏం లేను లే” అంటూ చంద్రమతి ఆడ తరం చించి వేయబోయింది.

“అమ్మా! దాన్ని చించితే: నా ప్రాణం తీసుకొంటా. అదేమిటో ఇటివ్వు!” అంటూ హీన స్వరం లోనే కరుగ్గా అడిగింది. చంద్రమతి గత్యంతరం లేక దాన్ని కూతురు చేతిలో పెట్టింది.

“లలిత దాన్ని విప్పి చదివినా.”

“ప్రియమైన లలితకు—

నీ క్షేమ సమాచార మేమీ తెలియదు. వెంటనే లచ్చిద్వారా ఎలావుందీ కబురు అందజేస్తారనుకొంటాను.

ఇట్లు,

నీ శ్రేయోభిలాషి రాజు.”

లలిత దాన్ని మడిచి, తల్లి వేపుచూచి, “ఇందులో ఏమున్నదమ్మా—” అని అడిగింది.

“ఏం లేకపోయినా అతనికి నీ క్షేమ సమాచారం లడగ వలసిన అవసరమేముంది?—”

“చాలావుంది, ఎవరడక్కపోయినా అడిగేదే అతనసలు - నే నలావున్నదీ అతనికి చెప్పవలసిన బాధ్యకూడా నా మీదవుంది!—”

“ఏమిటే ఆ బాధ్యత ?” అని కొసమాట అందుకొని ప్రశ్నిస్తూ ఓంకారయ్య లోనికొచ్చాడు.

“అమ్మాయికి ఆ రోజునే ఆయన క్షేమ సమాచారం

రాలు తెల్పుమని చీటీ రాసి పంపారు" అంది అమాయకంగా, చంద్రమతి.

ఇంతలోనే ఎందుకు నోరు జారేనా అని పెదవి కొరుక్కుంది.

"ప్రాశాదూ ? ఏదా చీటీ?" అన్నాడు వరుణుడు. చంద్రమతి మాట్లాడలేదు కనీసం కూతురు వద్ద వున్నదని కూడా చెప్పలేదు.

"మాట్లాడవేమే ముంగి దయ్యమా ? ఎక్కడుంది?" అన్నాడు నోరు చించుకొంటూ.

"నా దగ్గరే వుంది. చింపేశాను" అంటూ లలిత చెప్పింది.

"చింపుతావ్ ? ఎందుకు చింపవ్ ! నువ్వాడి తర వున పూసుకోబట్ట నీ కీ పని జరిగింది."

"ఫరా లేదు. మీరేం బాధపడ్డం లేదుగా."

"లేదు. కానీ నా కడుపున....

"ఇలాంటిది పుట్టిందేమా అని బాధ పడుతున్నారు అంతేగా." అంది లలిత ఓంకారయ్య మాట సాంగం పూర్తి చెయ్యకముందే అందుకొని.

"ఔను." అన్నాడు.

"మీరా బాధ ఎప్పుడూ పడతారు. న్యాయంగా వాళ్ళడిగిన కూలి రేట్లు వొప్పకోనంత కాలం అలాగే బాధ పడతారు. వాళ్ళ నిర్ణయం అమలు జరిగే వరకూ శాయ శక్తులా నేను ప్రయత్నించవలసి వుంటుంది."

“అమ్మామ్. ఈ పంథం మానుకో. మనిద్దరి మధ్యా ‘లడాయి’ ఎవరన్నా వింటే నవ్విపోతారు” అన్నాడు ఓంకారయ్య.

“ఆరు నూరయ్యేది, నూరు ఆరయ్యేది అనుకున్న దనుకున్నట్టు జరగాల్సిందే. నామీద చూపేదయా, సానుభూతి కాస్త ఆ పేదవాళ్ళ పట్ల చూపండి. అంది లలిత. దాంతో ఓంకారయ్యకు ఒళ్ళంతా శివమెత్తి పోయింది. కూతురేమీ అనలేక లచ్చువమ్మమీద విరుచుకు పడ్డాడు....

“లచ్చీ! ఆ వెధవ కాగితాలు మోసుకొచ్చానంటే నీ వళ్ళు హూసమైపోతుంది. ఉన్న మూన్నాళ్ళూ జాగ్రతగా మసలుకో. ఆ వుద్యోగం కాస్తా వూడిపోతుంది” అంటూ రుస రుసలాడుతూ వెళ్ళిపోయాడు. చంద్రమతికూడా భర్త ననుసరించింది.

“లచ్చీ! నువ్వేం భయపడకు. భయపడితే నువ్వేం పనిచేస్తావ్! రాజు కనబడితే కొంచెం క్షేమంగానే వున్నా చెప్పి, మర్చిపోకు” అంది. లచ్చువమ్మ అడక తైరలోపోకలా నలిగిపోతోంది. అటు ఓంకారయ్య ఆజ్ఞ శిరసావహించాలా యిటు చిన్నమ్మగారి మాట పాటించాలా అన్న మీమాంసలో కొట్టుమిట్టాడుతూ నెమ్మదిగా బయటకు నడిచింది. అంతవరకూ కూర్చుని వున్న లలిత ఎందుకో తేని నవ్వు తెచ్చుకొని నెమ్మదిగా మంచం మీదికి వత్తిగిలింది.

తగిలిన దెబ్బలన్నీ మాని గవర్నమెంటు ఆసుప్రతి
నుంచి బైట పడ్డారు రాందాసూ, ఏనాడులు. కోటయ్య కంత
పెద్ద దెబ్బలేం తగలకపోబట్టి ఆసుప్రతితో పని లేకపోయింది.
గవర్నమెంటు డాక్టరు దగ్గర సర్టిఫికేట్లు తీసుకొని చార్జి
పెడదామనుకున్నారు. కానీ కోర్టుల చుట్టూగడం పెద్దఖర్చు
తోకూడిన పని రాజు మందిలించడంతో ఆగిపోయాయి.
వాళ్ళు ఆసుప్రతితో పనుండగా రమణమ్మ చేసిన శ్రేవ
ధంతింటి గాదు. ఆవిడ పుట్టిందే అసలు యితరులకు న్యూడి
గం చేయడానికేమో అనుకున్నాడు రాజు.

వాళ్ళు ఆసుప్రతితో వున్నన్నాళ్ళు తిరగ లేక కాళ్ళ
రిగిపోయాయి. వాళ్ళ అనుమతయింక. ఎందు కిరగవు ?
వాళ్ళకింక పని పాటా మటుకేముంది? వాళ్ళను ఒక్క సారి
పిలిచిన పాపాన పోలేదు ఊళ్ళో ఎవరూ. ఊళ్ళు కాస్తా
పొరుగువాళ్ళే చేసుకు పోయారు.

“నాన్నా ! మన శేలోకి ఒక్క సుక్క ఏ గ్రామీను
టము లేదు ఓంకారయ్య పోలేరు. శేలోకి నీ లైకదామని
‘బోదె’ కడ్డుకట్టేయిచ్చి కోటయ్య తాతతో ‘గండ్డె’కోరితా
వుంటే, ఆ డడ్డుకొని అడ్డుకట్ట తెంచేశాడు. శేన్నేరేసి
పోయింది. తొరగా కదలుండి నాన్నా” అంటూ ఆవేశ

పడింది. రమణమ్మ అక్కడే వున్న రాజు కోపోద్రిక్తంతో ముగ్ధులను రిక్కించాడు. రాందాసు స్థానే తనుండి చేనికి వూడ్పు వేయించాడు. అది ఓంకారయ్య చేల మధ్య నున్న మాట వాస్తవమే. అంతమాత్రానే 'నీరు' రానియ్యడా ? ఆ చేను గట్టేగా ఆ కాల్యకు సరిహద్దు-పారతో ఒక్క దెబ్బ వేసినా నీళ్ళు పొలంలోకి పరవళ్లు తోలుతాయే? ఆ కాల్య ఓంకారయ్య దొక్కడిదే కాదు. అక్కడున్న రైతు లందరికీ ఆ కాల్యపైనా, నీటిపైనా హక్కుంది. ఓ ఎకరం మాగాణుంది గనక రాందాసు అక్కడున్న రైతుల్లో ఒకడి గానే భావించాలి. జాయింటు హక్కు ద్వారేన రాందాసు పొలంలోకి నీళ్ళు రానియ్యక పోవడంలో ఉద్దేశం ?

"రమణి ! నువ్వక్కడి కెందు కెళ్ళావ్ ? అన్నాడు రాజు.

"చెప్పొను కదూ ? వూడిశినా కింతవరకూ కేనుకి నీళ్ళు పెట్టలేదుగదా అని కోటయ్యను ఎంట్టుకొని నీళ్ళు పెడదామనెల్లెను. ఆ డడ్డు తగిలాడు. అసలే ఎండ్రుమీను ఊడితి మాయ చేను."

అంది లలిత. దాసూ ఏసోబులు వుగ్ర రూపులై బయలుదేర బోయారు. ఆ పని తానొక్కడే చూచుకోగల నని రాజు వాళ్ళ నాపి, పొలం చగ్గరకొచ్చి పడ్డాడు. తన పెనకాడి తే రమణమ్మ కూడా వచ్చింది. రాజు అసలాడ వున్న పరిస్థితి చూచాడు. పుల్లిగాడు కర్ర చేత పట్టుకొని కాపలా కాస్తున్నట్లు పెడల్పాటి ఆ గట్టుమీద గస్తీతిరుగు తున్నాడు. కోటయ్య తాత హంగుంటే మీద పడదా

మన్నంత యిదిగా నిల్చుని నిస్సహాయుడై కట్ట తెగిపోతున్న
కాల్వ నీటివేపే చూస్తున్నాడు

“తాతా ! చూస్తావేం బోదె కట్ట!” అన్నాడు
హఠాత్తుగా రాజు. గస్తీ తిరుగుతున్న పుల్లిగాడు పులికి
పడ్డాడు. కోటయ్య వెయ్యి ఏనుగుల బలమొచ్చినట్లుగా ఎగిరి
గంతేసి బోదెలోకి దిగబోయాడు

“ఒరే కోటిగా ? నీ బుర్ర రెండొక్కలవుద్ది. కట్టెట్టా
వుందో చూసి మరీ దిగు - అన్నాడు పుల్లిగాడు మన్నా
మిన్నా ఏకమయ్యేట్లు అరుస్తూ.

“ఏసూ నే దిగుతుండా” అంటూ దిగేసరికి అమాం
తం కర్రెత్తి విసిరాడు. రాజు తన వద్దనున్న కర్రతో ఆ
దెబ్బను తట్టి - వూపిరాడకుండా వాడిపై సూటులు సాగిం
చాడు. వాడు తిట్టుకొంటూ సందు దొరికినప్పుడు కర్ర విసు
రుతూనే వున్నాడు. ఇద్దరూ ఓ పది నిమిషాలు ఒకరికొకరు
'దొంగ' సూట్లు విసరుకొన్నారు. ఆఖరి కెలాగైతే పుల్లిగాడి
చేతితో కర్ర ఎగిరి యాభై గజాలావల పడేట్లు కొట్టాడు
రాజు. అంతలోకే రాందాసూ, ఏసోబులు పది పదేను మంది
అక్కడికొచ్చి పడ్డారు. పుల్లిగాణ్ణి ఆపశంగా పట్టి పై పంచ
పెడ రెక్కలు విరగ్గి పోక పీటిన ఒక్క తన్న తన్నారు.
వాడు బలంగా తూలి పంట చేలోనుంచి బోదెలో పడి తప
తపా కొట్టుకొంటున్నాడు.

“రాందాసూ వాడి పని యిప్పుడు కాదు. తిన్నగా
వాణ్ణి మా యింటికి తీసుకు పదండి !” అన్నాడు రాజు.
వాణ్ణి ఆటే బోదెలోనుంచి రాందాసూ ఏసోబులు నెట్టు

కంటూ పోయారు. కోటయ్య యింకా యీ కాల్యతోనే సతమతమాతున్నాడు.

“తాత! నీ వల్ల కాదు. నే నడ్డువేస్తా. ఆ పాఠ నాచేతి కివ్వ-” అని తీసుకొన్నాడు రాజు. తను వంగి బోదెకు అడ్డకట్ట వేస్తుంటే రమణమ్మ సాయంవచ్చింది. ఇంద్రుకలసి గజమెత్తు కట్టవేసి ఒడ్డుకెక్కారు. ఈ లోపల కోటయ్య చేతు కి నీళ్ళు మళ్ళించి తనూ గట్టెక్కాడు.

“పొలంకన్నోకూడా ఆరితేరింది. తాతా! రమణి అసలు మొగడై పుట్టవలసింది!”

“పో రాజా! నాకోకపమొచ్చిందంటేనా-”

“కోటవుగదా!?”

“ఉహూ! కొత్తపాటి శెత్తుంటే ఆమాటే అన వుగా?—”

“మీ రిట్టా ఆటకాయతనంగా నడితే కాదు రాజు బాబు. ఆ శ్మేల్లేరు; తొరగానడవాలి-” అన్న కోటయ్యమాట చెవిని పడగానే వాళ్ళిద్దరూ గబగబా నడచి వాళ్లతో కలుసుకొన్నారు. అందరూకలిసి రాజు యింటికి చేరు కొన్నారు. పుల్లిగాణ్ణి యింట్లోకి తీపికెళ్ళి నిలబెట్టారు. ఆ యిల్లంతా జనంతో క్రిక్కిరిసిపోయింది. “తాతా? వీణ్ణెం చేద్దాం” అన్నాడు రాజు. తాత మాట్లాడలేదు. బదులుగా రాందాసుగొంతు విప్పి వురి దీసెయ్యమన్నాడు. దాన్నే వస్తోబ్ బలపర్చాడు. అందరూ అవునంటే అవునని తలాబక తన్నూ తన్నబోయారు.

“సంపేవాణి యింకా కొడతందేనికి” అని రమణమ్మ తీర్చిచ్చింది. దాంతో ఎవరికివారే ఆగిపోయారు.

కోటయ్య అప్పటికీ ఏమీ మాట్లాడలేదు.

మానం అరాంగీ కారమన్నట్లు మాలానికి చాంతాడు బిగించి, పుచ్చుబోసి, దాన్ని పుల్లిగాడిమెడకు తగిలించారు.

పుల్లిగాడు వాడిపోయాడు. నిలువెల్లా ముచ్చెమటలు పోసి వణికిపోతున్నాడు. వాడి కిరుపక్కలా రాందాసూ ఏసోబులు నిలబడి పెద్దవాళ్ళ ఆనతితోసం ఎదురు చూస్తున్నారు.

“రాజు బాబూ! నన్నొదిలి పెట్టింది. పున్నముంటుంది. నే సింకే మార్కప్పనీ సెయ్యను; మీ పాదాలాన,” అంటూ కళ్ళవెంట బొలబాలా నీళ్ళు కార్చాడు. అది చూచేసరికి రాజు గుండె ద్రవించింది.

“ఇంతకూ కోటయ్య తాతా! నువ్వేం మాట్లాడవేం. నీ సలహాతోసం ఎదురుచూస్తున్నాం” అన్నాడు రాజు.

“నా సలహా పెకారమయితే ఆ పని నా గూల్ని యిడిసి పెట్టింది. ఏడుతున్నాడుగా! ఇక బాగయి పోతాడులే బాబూ” అన్నాడు కోటయ్య తాత.

“సరే. రాందాసూ! కట్టు విప్పండి” అన్నాడు రాజు.

రాందాసూ కట్టు వూడదీసి పొమ్మని ఒకతన్ను తన్నాడు. వాడు జనంమీదుగా తూలుతూ వాకిట్లోకొచ్చి ఓడ్డాడు. అప్పటికే పెద్దరణగొణధ్వనిచేస్తూ కేలు బొబ్బ

లతో ఒక గుంపువచ్చి పడుతోంది. ఓంకారయ్య, వెసి డెంటు పరంధామయ్యదానికి నాయకత్వం వహించాడు. వాళ్ళను చూచాడో లేదో పుల్లిగాడు పరమానందంతో ఒక్క పరుగున వాళ్ళల్లోకి వెళ్ళిపడ్డాడు.

“దొగా! ఆ నాయాళ్ళు నన్ను పురితీర్తానికి తల పడ్డారు! తమరొత్తసూసి దడిసిపోలిపెట్టారు” అంటూ మీసం తిప్పాడు.

“అరి నాకొడకా, నీ రోజు మంచిదైంది పో! శూశావా! కోటయ్యా! నువ్వేటో అన్నావు - జటుజారాక ఆ నాయాలెట్టా తిరగబడ్డాడో మళ్ళీ” అన్నాడు ఏసోవ్ పళ్లు పటపటా కొరుకుతూ.

“ఒరే పుల్లిగా! ఇప్పుడు తప్పించుకొన్నావని మిడిసి పడకు. నువ్వేక్కడ వున్నా నీ స్థానాన్ని గుర్తుంచుకో” అన్నాడు రాజు.

“వాడి స్థానాన్ని నువ్వేం ఎంచక్కర్లేదు. నీ స్థానం నువ్వేం చూకొంటే చాలు” అంటూ ఓంకారయ్య కావాలని కలిపించుకొని....

“అయ్యా! తమ రిలా వూరేగురుగూరేం జనంతో. ఏనన్నా వుత్సవం జరుపు కొంటున్నారా?” అన్నాడు హేళనగా

“క్షణంలో తప్పిపోయింది. ఏదైందీ తెలిసేది ...

“ఓహో! తమరు మాపై దండెత్త వచ్చారన్న మాట” అని ఓంకారయ్య లాల్చి జేబునుంచి పిస్తోలు తీసి

రెండు సార్లు పెరిపేల్చాడు. ఆ మోతకు ఎక్కడివాళ్ళక్కడ జడిసి పరుగు తెత్తారు.

“పిరికి పెధవలు పారిపోయారు” అంటూ సగర్వంగా వెనక్కి తిరిగేసరికి తన వెంట వచ్చిన వాళ్ళలో ఒక్క పిట్ట కూడా అక్కడ కనిపించలేదు.

దాంతో పిరికి దోచింది. ఆందోళన పడ్డాడు.

గభాలున రాజు బైటకొచ్చి “పట్టుకొండి” అంటూ అరచాడు. వెంటనే నలువేపుల్నించీ జనం కమ్ముకు రాబోతున్నారు.

గభాలున పిస్తోల్లో తూటా లమర్చుకొని, కమ్ముకు వస్తున్న జనంవేపు గురిపెట్టి చూపుతూ అదే పనిగా పరుగా లంకించుకొన్నాడు ఓంకారయ్య.

16

ఊరి మూల వెదురు గుమ్మల దగ్గరకెళ్ళి నీడన కూర్చున్నాడు రాజు. ఇదే చోటకు రమ్మనమని లలితకు నిన్ననే లచ్చపుమ్మ ద్వారా కబురంపించాడు. ఆమె రాక కొరకు చాలా సేపట్నుంచి నిరీక్షిస్తున్నాడు. ఆమెతో మాట్లాడ వలసిన సంగతులెన్నో వున్నాయి. తనవాళ్ళు పసీ పాటా లేక పచ్చి మంచినీళ్ళు అంగిట్లో పోసుకొని ప్రాణం నిలుపు కొంటున్నారు. కొందరు నిలువలేక పొరుగుాళ్ళు వలస బోతున్నారు. కొందరు పళ్ళ బిగువున యిక్కడేవుండి

దిన దినం తమభవిష్యత్తుకోసం ఎదురు చూస్తూ వున్నారు. ఊడ్చుకు పోయి కలుపు లొచ్చాయంటే అందుకు తమ నెవ్వరూ పిలువలేదు. దానికి కూడా పొరుగుశాశ్వ వాశ్వనే రప్పించుకొని ముప్పావలా, పద్నాలుగణాల చొప్పున ఇచ్చే దినవారీ బత్తెం కూడా ఏర్పాటు చేశారు.

వెనకైతే తిరుగుబాటు లేవదీశాడు గాని, ఇప్పుడంత వరకూ పోదలుచుకోలేను. రాజు చెవిటి ముందు శంఖం వూదినట్లే వాళ్ళముందెంత వాగినా ప్రయోజకత్వం లేదను కొన్నాడు రాజు. ఏదు వండల రూపాయలు పేను ధనం క్రింద లేబర్ సంఘం రిజిష్టరు చేయించుకుంటే, ఆ ఒక్క పనీ తెప్పించి మరో చిన్న మెత్తు పనికూడా చూపించలేను. సమితివాళ్ళు ఎప్పుడో క్వార్ పనులు వస్తే వాటికోసం కాచుకు కూర్చోమంటే అవి వచ్చు; చచ్చును. అందాకా బ్రతికే దెవరు? ఇప్పుడే జనం మల మల మాడిపోతున్నారే!

రాజు కెటూ పాలు పోకుండా వుంది. దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నుడై ఉండగా లలిత చినునవ్వు లొలికిస్తూ తనముందు సాక్షాత్కరించింది.

“చాలా సేపయ్యిందేమో మీరొచ్చి?” అంటూ అక్కడే చతికిల బడింది.

“ఎంతసేపైతేనేం గాని, ముందు మీ ఆరోగ్య మెలా గుందో చెప్పండి.”

“మీలాగే ! అనేసరికి రాజు తన్ను తాను పరకా యించి చూచుకొని నఖశిఖ పర్యంతం ఆమె నవలోకిం చాడు. ఆమె అన్నది నిజమే ననుకున్నాడు. పైపెచ్చు

బుగ్గలవీ పూడి వెనకటికన్నా కాస్త పుష్టిగానే వుందని చెప్పగోవచ్చు. ఆమెకు ఆ నాడు దెబ్బ తగిలిన తర్వాత ఆమె ఎంతో క్రుంగి కృశించి వుంటుందనుకున్నాడు. కాని ఆమె పుష్టిగానే ఉంది. ఆమె గోలుకున్న తర్వాత ఇదే తిరిగి కలుసుగోవటం.

“నా గూర్చి చాలా త్యాగంచేశారు. స్త్రీగా ఎవ్వరూ చెయ్యలేనిది...” అన్నాడు.

ప్రతిగా ఆమె చిరునవ్వు నవ్వి పూకుకొంది.

“ఏమిటలా నవ్వుతారు. మీరు చేసింది త్యాగం కాదంటారా?”

“ఏమో నాకు తెలీదు. స్త్రీగా ప్రతి ఒక్కరూ చేయవలసిన పనిని తెలుసు.”

“మీ మూలంగా నా చావు తప్పింది. లేకపోతే మీకు నేను కనిపించక పోదునేమో?”

“అందుకేగా మిమ్మల్ని రక్షించుకొంది....”

“మీకు చాలా రుణపడ్డాను. మీలాంటి స్త్రీకత్తా లెంతమంది ఉంటారంటారు?”

“ఏమో! అంతవరకూ అంచనా వేయలేదు.”

యిద్దరి దగ్గరా మాటలైపోయాయి. ఒకరి ముఖం ఒకరు చూచుకొని మానంగా ఉండిపోయారు.

“సరే. ఇంతకూ నా క్కబురుచేసిం దెందుకో—?” అని అడిగింది పౌమ్యంగా.

“నేనూ అదే చెబుదా మనుకొంటున్నాను. మన వాళ్ళకి పనేమీ దొరకడంలేదు. ఆ ముప్పావలా, పద్నాలు గణాలుకూడా పిలిచేవాడులేదు. చాలామంది కొంపొదిలి వలస పోతున్నారు. యిటువంటప్పుడు మనం ఏమీ చెయ్యి లేకపోతే ఎలా చెప్పండి!”

“నిజమే! నాకు ఏదీ తోచడంలేదు రాజూ. మా నాన్నకూ, నాకూ యిప్పుడు మాటల్లేవు - ఆయన వితం డుడు. వాదించి వాదించి విఫలత చెందాను.”

కాదు మన ప్రయత్న మేమిటో కొనకంటా కొనసా గిద్దం” అంటూ తన చేతిలో ఉన్న పర్పు తెరిచి అందు లోంచి నాల్గు పచ్చచెక్కలు బైటకు తీసింది.

“వీటిని వరీ లేనివాళ్ళకు పంచిపెట్టండి” చెయ్యి చాచి అందించింది.

“మీ ఆజ్ఞ” అంటూ వాటిని జేబులో పెట్టుకొం టూండగా “రాజూ! ఆ డబ్బులో నాకూడా బాగ ముందా?” అంటూ రమణమ్మ అక్కడకొచ్చి పడింది. రాజువేపూ, లలితవేపూ అదోలా చూచింది. వాళ్ళిద్దరూ అలా కూర్చుని ఉండగా తాను బంట్రోతులా నిలబడి ఉండడం సహించలేకపోయింది. ఏదో బాధతోనూ క్రుంగి పోయింది. ఏదో అమూల్యమైన వస్తువును పోగొట్టుకొన్న దానిలా సంక్షోభ పడింది.

“రాజూ నవ్విక్కడ ఊసులాడుతూ కూకుంటే కుద రదు - నీ కొసం ఎవరో వచ్చేరు.

నూ నాన్నా, ఏసోబు. కోటయ్యతాతా అక్కడాయనో మాట్లాడుతుండారు-బోగా, ఊరంతా తిరిగితే మాత్రం ఎక్కడుంటావ్ దొరవు? - యిదే నాకు తెలీదు ఎక్కడుండావని ఎవురో సెపితే పరిగెత్తుకొచ్చా-, ఎన్నోల్లీనుం చేటి? ఈ మకాము?"

ఆ మాట్లాడే వీరుచూచి లలిత నొచ్చుకొంది. రమణమ్మ ఏమి వాగుతున్నా రాజు మాట్లాడకపోవడం లలితకు కష్టం కలిగించింది.

“మరి ఆ వచ్చిందెవరో, ఎనేమటో చెప్పవే” అని లలిత అందుకొన్నది.

“అడిగినోళ్ళందరికీ చెప్పటానికి నేనేం నొకరినీ కాదు. సెప్పిచ్చుకోటానికి నువ్వేం దొరసానమ్మవూకాదు” అని చిటపటలాడింది రమణమ్మ.

“అడగటంకూడా తంటానేవుంటే?” అనుకొని లలిత మళ్ళీ నోరెత్తలా.

కాని రమణమ్మ అంతటితో వదలిపెట్టేట్లుగా కనబడలేదు. ఉన్న అక్కసు కాస్తా వెళ్ళగ్రక్కేద్దామన్నట్లు ధుమధుమలాడుతూ ముఖం చేటంత చేసుకొని లలిత కేసి నేరుగానే తిరిగింది. ఏదో కొంప మునిగేట్టుందని రాజు గ్రహించాడు. అక్కడనుంచి లేచి చరచరా నడవ నారంభించాడు. అతనితోపాటు ఆ యిద్దరూ వెనకా ముందూ బయలుదేరి వస్తున్నారు. తిన్నగా రాజు తన యింటికొచ్చే సరికే అక్కడో నలభై, యాభై మంది ఆయనకోసం ఎదురు చూస్తూ నిలబడి ఉన్నారు.

“జాజా - యింతసేపు ఏడకెల్లరు” అని ఆళ్ళలో ఉన్న కోటయ్యతాత అడిగాడు.

“ఎక్కడికిలేదు-” అన్నాడు.

“అంతా అబద్ధం. ఆ యమ్మతో ఎదురు గుమ్మల సాటున రాసికమాడుతుండాడు-” అంది రమణమ్మ.

అక్కడే ఉన్న లలిత ముఖం చిన్నబోయి అరకాసం తయింది.

రాజు ముఖకవళికల్లో బయటకేమీ కనబడక పోయినా లోలోనమాత్రం మధనపడుతూనే ఉన్నాడు.

కోటయ్యతాత అని కనిపెట్టి ‘నోరుముయ్’ అని రమణమ్మను గద్దించాడు.

“రాజు బాబూ ఈయన రయిల్వేషని చేస్తుంటారు. వాళ్ళు కొత్త లయినొకటి ఏత్తుండాగంట. కూలీల్ని అగావుగా తీసుకెళ్లావని వొచ్చాడు - ఆడా, ముగా లేకుండా అందరికీ రూపాయిన్నర యిత్రారంట - తవురేమంటారు” అన్నాడు కోటయ్య ప్రక్కనే ఉన్న రైల్వే ఉద్యోగిని చూపిస్తూ—

“అదృష్టం! ఇంకా మన కావలసిందేముంది” అంటూ ఆ ఉద్యోగివేపు చూచి ఐతే ఎంతమంది కావాలి?” అని అడిగాడు రాజు.

“మీ రెంతమందినైనా తీసుకోండి — అందరినీ భరించగలం.”

“మరెప్పుడు పనిలో ప్రవేశించమంటారు” లలిత అందుకొని అడిగింది.

“రేపే ! మీరు వస్తేసరి ! లేకపోతే మరొకళ్ళకోసం పరుగెత్తాలి.”

“అబ్బే ! తప్పకుండా వొత్తామండి !” అని యింత వరకూ అద్దినబామలలే నిలబడివున్న ఏసోబూ, రాందాసూ అందుకొన్నారు.

“మరి మీ సంగతి ? మీరు మాప్రక్కనే వుండాలి” అన్నాడు రాజు లలితతో.

అదేమాట తన్నడగలేదామా యని రమణమ్మ రాజువేపు కొరకొగలాడుతూ చూచింది.

“తప్పకుండా. మీరు కోరడమూ, నేను కాదనడమూనా ? మీతోపాటు పనిచెయ్యాలని నాకూ అభిలాష గానే ఉంది” అని లలిత అందుకొంది.

“ఏమయ్యా ! రేపు మీరంతా సిద్ధమేగా ? అని రాజు అందరినీ ఒకసారి కలయజూశాడు. సిద్ధమే నన్నట్లు అందరూ తలలూపారు.

పని జోరుగా సాగిపోతోంది. ఆడ - మగ అందరికీ కోజుకి రూపాయిన్నర, రూపాయిపావలా చొప్పున పడుతున్నది. ఐనా నిస్పృహ చెందకుండా సంతృప్తితో పని చేసుకుపోతున్నారు.

“హేలీలోం, హేలీలోం హేలేస” అంటూ కొందరు మీటరుగేజి పట్టాలు వూడబెరుకుతుంటే “జెంభై రే జారు లంగరు” అని మరి కొందరు పరవళ్ళు తోలుతూ వాటి స్థానంలో బ్రాడ్ గేజి పట్టాలు మార్చుకుంటూ వస్తున్నారు.

వీళ్ళ కవతలగా కొందరు చిన్న చిన్న బ్రిడ్జిలు కట్టగొడుతున్నారు. మరికొందరు కొత్త కట్టడాలు నిర్మిస్తున్నారు.

కొందరు వీళ్ళెవ్వరితోనూ పాతు లేకుండా నత్తిన తట్ట బెట్టుకొని అల్లంత దూరంలో మట్టి తవ్వి రైలు కట్టి కిరుక్కలా భరంతు పోస్తున్నారు. మొత్తంమీద అన్ని జట్లీలా శ్రమను సమంగానే పంచుకొంటున్నారు. ఎటుతిరిగి రాజమట్టుకు అంతగా చెయ్యలేక పోతున్న మధ్య మధ్య 'సాలి' తీర్చుకొంటూ అలాగే బండి లాగుతున్నాడు. కాని ఎలువూ సుళువుల్ని మాత్రం అందరికీ నూరిపోస్తున్నాడు. ఎవరికి వాళ్ళు తట్టలతో మోసేకంటే ఒకరి పక్కన ఒకరు నుంచుని అందించుకోటం మంచిదనుకున్నారు. యెన్నడూ పనిముఖం యెరగని లలితకూ వీళ్ళతోపాటు పని చేస్తూనే ఉంది. చీర యెగట్టి గోచీపెట్టి చెంగు చెంగున యెగురుతూ తట్టలు ఒకళ్ళ కందించకుండా తానే వెళ్ళి పోసి వస్తూంది. ఆమె అలా వెళుతుంటే తనేనా అంత తక్కువ తిన్నదని రమణమ్మకూడా వరుసలోంచి వైదొలగి ఆవిడతో పోటీపడి చలాకీగా పరుగులెత్తుతోంది.

“ఫర్వాలేదు ! మీ యిద్దరికీ సరిపోయింది !” అంటున్నాడు రాజు. వాళ్ళ వైరానికి నవ్వుకుంటూ.

“ఏం” అంటూ అందుకొంది లలిత—

“ఏముంది? అంత ఒళ్ళు విరుచుకోకపోతే ఆ వగుసలోనే నుంచోకూడదూ ? కొత్త బిచ్చగాడు పొద్దెరుగడన్నట్లుంది మీ వరస—”

“నా కలవాటేలే రాజా” అంది రమణమ్మ మొన విరుపుగా—

“నీలాఁ అందరూ చెయ్యలేరుగా—సరే. లలితా ! మీరు వరుసలోకి రండి. నే అందిస్తా” అంటూ రాజు ఆ మెకన్నా ముందే వెళ్ళి వరుసలో నిలబడ్డాడు. ఆ వెనుక లలితకూడా వచ్చి వరుసలో నిలబడింది. రాజు తన చేతుల మీదుగా ప్రక్కనున్న లలితకు మాటితట అందిస్తూ ఉంటే ఆమె బరువు భారం మరచి హుమారుగా ప్రక్కవారి కందిస్తూ ఉంది

ఒంటరిగా మోస్తున్న రమణమ్మ ఇదిమూచి అసూయ పడింది. తను మోస్తూ ఉండగా రాజు చూస్తూ ఆనంద పడాలని ఆమె ఉద్దేశం, కానీ తను మోస్తున్నది యిప్పు డెవరు చూస్తారు ? ఆ చూపులు, ఆ చేష్టలు అన్ని ప్రక్కనున్న ఆపడమీదనేనయ్యే, అలాంటప్పుడు తన పనితనం, తన నడక, చూడాలని అతనికేం పట్టింది.

రమణమ్మ ఆ వేషపడింది ఉద్రేకంతో ఒళ్ళు కంపించింది. కోపంతో ముఖం జేవురించింది. ముక్కు పుటాలు లేచి పడ్డాయి. నెత్తిపెనున్న తట్టెడుమన్నూ అమాంతం క్రింద దిమ్మరించింది. చరచరా రాజా లలితల మధ్యకు వెళ్ళి ఖాళీచేసుకొని నిలబడింది.

“రమణీ ! ఏమిటి పెంకితనం ?” అంటూ అందించ బోయిన తట నాపాడు రాజు. ఈ ఒక్కదాని మూలంగా అందరెవరీ ఆగిపట్టయింది.

“పెంకితనమేటి రాజు. నేనానుచుంటా. నాకేనా అంత పరిగెత్తి మొయ్యాలని హుమారు?” అంది ప్రక్కనే ఉన్న లలితను కాస్త ఆచంటికి భుజంతో తోస్తూ.

“నన్ను నిలబడవదంటావా చెప్పమ్మామ్. ఎందు కలా నెట్టుతావ్ భుజంతో. బాగా బలముందనా? నాకూ ఉందామాత్రం బలం” అంటూ రమణమ్మను కాస్త అటు నెటింది.

రమణమ్మనా తక్కువ తిన్నది! చూడండి నా ప్రతాప మన్నట్లు మొరటుగా ఆమెను ఢీకొంది. యిద్దరూ చేతులు కలుపుకున్నారు. ప్రక్కనున్న జనమంతా పని ఆపి చోద్యం చూస్తున్నారు.

“ఛీ ఛీ” అంటూ రాజు అసహ్యించుకొని లైను వదలి యివతలకొచ్చాడు.

“లలితా! ఏమిటది? ఒకళ్ళకు కాకపోయినా ఒకళ్ళకైనా తెలియొద్దా? పని చూడండి! యెంత కుంఠయి పోతుందో మీ మూలంగా!” అంటూ ఎవరిపని వాళ్ళు చేసుకు పొమ్మని అందరినీ ఆదేశించాడు. వెంటనే బెలబెల మంటూ అందరూ వరుస త్రెంచుకొని యెవరికి వారే యమునాతీరేగా పని చేయటం మొదలుపెట్టారు.

“రాజూ! నే వెళతాను. నేను మీతోవుండి పని చెయ్యడం రమణికి గిట్టనట్టుంది—” అంది లలిత.

“నేనే యెల్తాను. మీ యిద్దరే చేసుకోండి—” అంది రమణి.

మళ్ళీ పోటాపోటీతో రాజు తల తిరిగిపోయింది. వీళ్ళకీ చులాటకు సమయం సందర్భం లేకపోవడం చిత్రంగా తోచింది. వాళ్ళ కడుపులోవున్న కలతేమిటో తనకు బోధపడడంలేదు. యిందులో ఏ ఒక్కరినీ గద్దించడానికీ తనకు అధికారం లేదు.

“దయచేసి మీ యిద్దరూ వెళ్ళండి. అప్పుడైనా మా పని సక్రమంగా సాగిపోతుందేమో” అన్నాడు వినముడై.

“నే నొచ్చింది. పని చేసుకొంటానిగ్గాని - నీతో యెల్లమనిపించుకోటానికి కాదు. రాజు - అట్టా ఎల్లమనే అధికారం నీకు లేదు” అంది రమణమ్మ.

తక్కు-స రాజునోటికి తాళంపడింది “గడ్డు చిక్కే వచ్చిందే” అని తెల్ల ముహంవేశాడు.

ఇంకా ఇంకా పట్టాలమర్చే పనిలోవున్న రాందాసు, కూతురి చేష్టలు చూచి కసకసలాడుదూ అక్కడి కొచ్చాడు.

“రమణీ! నువ్వు మనిషివా పశువువా! ఇది పని అనుకొన్నావా ఆటనుకొన్నావా? అంటూ ఒకకుమచ్చున తిట్టి పోశాడు రమణమ్మ కుక్కినపేనల్లే తలవంచుకొని నిలబడింది.

“సూడుండమ్మా, అదొట్టి మొరటుముండ. తవురేం లక్ష్మీ పెట్టుకోకండి - నామాటిని తమపని చేసుకుపోండి. రాజు బాబు దగ్గరనుంచుని పని ఎట్టా చెయ్యాలో ఆళ్ళకి చెప్పండి”

అంటూ వెళ్ళబోయాడు. అంతలోకే లైన్ ఇన్ స్పెక్టరు ట్రాలీ దిగి అక్కడికొచ్చాడు. తలపైవున్న హేట్ సరిచేసుకొంటూ క్షణకాలం అందరికేనీ దృష్టి పోనిచ్చాడు - కళ్ళ ద్వారా తీసి చేతిలో పోటుగా దిప్పుకుంటూ లలితకేసి ఓరగా చూశాడు. ఆ చూపుకు లలితబళ్ళు మండింది. “వెధ చూపు!” అని ముఖం పక్కకు త్రిప్పుకొంది. పక్కనున్న వాళ్ళమీద పెట్టి నాలుగు చదామడా తేడదామనుకొంది గాని ఎందుకులెమ్మని ఆగిపోయింది.

“మీరంతా సుకుమారుల్లాగా వున్నారే” అన్నాడు ఆఫీసరు.

తక్కున లలిత ఆతనివేపు కొర్రునచూచి రాజుదగ్గరకు వచ్చేసింది.

“లేదండీ! అంతా చెమటోడ్చి కష్టపడేవాళ్ళమే!” అన్నాడు రాజు.

“కనబడుతూనే వుంది మీ వాలకం”

“అంటే? ఏమిటి?” అన్నాడు రాజు కాస్త ఘాటుగా.

“ఏం లేదు. మీ వల్ల మా పని బరిగేట్లు కన్నడంలా, మీరు యిళ్ళకెల్లిపోండి!” అంటూ అవతలివాళ్ళుచేప్పేది వినిపించుకోకుండా చంచరా వెళ్ళిపోయాడు. ఇంతలో ఏ సోబుకూడా ఓనలభైమందిని వెంట బెట్టుకొని అక్కడ కొచ్చాడు.

“ఏం ఏసోబ్! ఇటు వచ్చారు?” అన్నాడు రాజు.

“బాబూ మమ్మల్ని పని సేతకాదని ఎల్లిపోమ్మ
న్నాడా ఎద....

“ఇష్!” అంటూ మూతిమీద వ్రేలేసుకొన్నాడు
రాజు.

“ఇందులో సాటేటిబాబూ - అంతకాబట్టినోడు
ఎందుకు పిలవాలి ..” అంటూ ఇంకేదో అనబోతుండగా
మధ్యలో రాందాసు అడ్డంనచ్చి రాజును తట్టాడు.

“బాబూ అటు ట్రాలీకేసి సూడుండి” అంటూ
చెయ్యెత్తి దూపించాడు రాజు. అప్రయత్నంగానే అటు
తిరిగాడు. ట్రాలీమీద ఇన్స్పెక్టర్ ప్రక్కనే ఆనుకొని ఓం
కారయ్య తీవిగా మీసందువ్యూహా యిటుకేసి చూస్తు
న్నాడు.

“అదా సంగతి?” అంటూ పళ్ళు కొరికాడు
రాజు.

“బాబూ! ఆడే ఈ యెత్తుమానం చేస్తుంటాడు -
అన్నాడు రాందాసు.

“ఔనాను” అంటూ రాజు లలితకేసి చూచాడు.

“చూశావా లలితా మీ నాన్న ఎంతవర
కొచ్చాడో!” అన్నాడు - అటువంటి మనిషే! వర్తి నీచుడు
అంటూ లలితతోపాన్ని దిగమింగుకొంది.

“సరే ఇక నడవండి యింటికి?” అంటూ రాజు
రమణమ్మకేసి మిరిమిరిచూస్తూ యింటిముఖం పట్టాడు.
అంతా ఒకరు తర్వాత ఓళ్ళు బరువెక్కిన కాళ్ళను
యీడ్చుకొంటూ నెమ్మదిగా ఇళ్ళకెళ్ళిపోయారు.

“ఆ బ్రతుకుకూడా బ్రతకనిచ్చేట్టులేరు. వినాశకాలే విషరీతబుద్ధి” అంది భర్త వెలులనుంచి యింట్లోకి వచ్చిరావడంతోనే చంద్రమతి.

“ఏమిట ఆ కూతలు” అంటూ ప్రక్కనే కూర్చుని వున్న కూతురు లలితను చూసి ముఖం చింపరించుకున్నాడు.

“వంగ నా చిలా మాట్లాడుతున్నారే! పాపం ఏమీ ఎరుగరు. చేసేచేసే పనివాళ్ళను ఆ పనిలోనుంచి వెళ్ళగొట్టించడం దేనికి?”

“నే నేపనివాళ్ళను వెళ్ళగొట్టించానే?” అంటూ బట్టి అమాయకంగా అడిగాడు.

“ఏ పనివాళ్ళనా! అంత తెలీక మాట్లాడుతున్నారా, మనం పిలువకపోగా దొరికిన ఆ రైల్వేపని కూడా వాళ్ళకి దక్కనీకుండా చేశారే! పాపం వాళ్లేదో కష్టపడి చేసుకొంటూంటే ఇన్ స్పెక్టర్ కు చెప్పి వాళ్ళను వెళ్ళగొట్టించాల్సినంత కర్మమీ కేంవచ్చింది! వాళ్ళమీద మీ కంత కసి ఎందుకు? వాళ్ళు మీ పనులకేమన్నా అడ్డంవచ్చారా? వాళ్ళను కాదని పొగుగురించుంచి కూలోళ్ళను రప్పించుకొన్నారాయే! వీళ్ళజోలి మీకెందుకు అని చంద్రమతి ప్రశ్నలవర్షం కురిపించి భర్తను ఊపిరాడనివ్వకుండా నిలవేసింది.

“నేను వెళ్ళగొట్టానని అమ్మాయిగారు తెలియ జేశారా?”

“లోకం కోడై కూస్తోంది. ఒక్క అమ్మాయేకాదు. ఏ నోటవిన్నా చిలవలుషలవలుచేసి చెప్పకొంటున్నారు.”

“మరేం ఫర్వాలేదు. నాకంతంలో వూపిరుండగా వాళ్ళను వుత్తనే వదలిపెట్టను. వాళ్ళకి పచ్చిమంచిసిళ్ళు కూడా ఫుట్టకుండా చేస్తాను”

“చేద్దురుగాని శే! తొందర పడకండి. గాలిలో దీపం పెడితే తట్టుకోలేక ఆరిపోతుంది. అదే అగ్ని గోళమై పొగలతోనూ, శైగలతోనూ వెలుగుతున్నప్పుడు అడ్డు వచ్చిన ప్రతిదాన్నీ దహించి వేస్తుంది! అప్పుడు పరమ శత్రువైన ఆగాలే దానికి మిత్ర మౌతుంది” అన్నది లలిత వున్నట్టుంది.

ఆ మాటల అంతరార్థ మేమిటో ఓంకారయ్య గ్రహించలేక పోయాడు. కన్న కూతురులో యింత ఆడంబరం పెచ్చు పోతోండేమిటా అని మాత్రం ఆలోచించ నాగాడు. తనంలో అతని కళ్ళు ఎర్రబడ్డాయి. ముఖం వికృత రూపం దాల్చి కందగడ్డలా తయారైంది.

“హద్దు మీరి మాట్లాడుతున్నావ్ ! జాగ్రత్త ! ! తండ్రిని కాదని అలగా వెధవలతో కలిసి పనిచేస్తావ్ ? నీకు సిగ్గు ఎగ్గు, చీమూ నత్తురూ వుంటే అలా వెళతావా ?

“ఏమండి చేస్తే ? అమ్మాయి కలా చేయడం ఇష్టమైంది, చేస్తూంది”

“రేపు నువ్వు పెళ్ళి చేస్తానంటావు. అందరూ ఒక్కసారి దొమ్మరాళ్ళలా కలసిపోండి పీడా వాదలి పోతుంది.”

“అన్నంతా అయితే గాని తెలిసి రాదా !” అంది చంద్రమతి.

దాంతో ఓంకారయ్య కోపం విజృంభించింది. తన భార్య తెగబడి అడ్డు చెప్పడం యిదే మొదలు. ఒళ్ళు మండి పోయింది. ఒక్కసారిగా భార్యపై విరుచుకు పడ్డాడు. “ఏమన్నావు” — అంటూ జట్టుపట్టి కుదిపి అలా విసిరిపారేశాడు ఆమె ఆ విసురు కాగలేక కుప్పలా కూలిపోయింది.

“చంపండి ! కింద పడేసి నిలబడ్డావే ! ! మీదపడి తొక్కి చంపండి. నాతో పాటు దీన్ని కూడా చంపేసెయ్యండి ఒక్కడివే వుట్టికట్టుకొని వేశాడొచ్చు—” అంది కిందపడి రెచ్చిపోయిన కోపంతో తేవబాతూ

“మొండిదానివి నొరికావ్ ! కొట్టినా కోసినా లాభం లేదు—” అంటూ వెనక్కి తిరిగాడో కేదో ఇంతలో హఠాత్తుగా కరణం కరోరశాస్త్ర “శరణు శరణంటూ” వచ్చి ఓంకారయ్యను లుంగవేసుకొన్నాడు. అతని నెత్తి చిల్లుపడి కణతలమీది నుంచి బుగ్గలమీదుగా నెత్తురు దొనవడి కారు తోంది. ఓంకారయ్య కదిగారు పడ్డా ఏమిటని అడిగే సావకాశం అయినా లేకుండా పుల్లిగాడు లచ్చవమ్మ కొప్పు

పట్టుకొని బడబడా యీడ్చుకొంటూ అక్కడికొచ్చాడు. అలా లాక్కొస్తుంటే అది కయి కయి మనడం లేదు.

“ఏవిట్రా పుల్లీ, దాని కొప్పు విడవరా ! పూడి పోయేట్టు పట్టుకొన్నావ్” అన్నాడు ఓంకారయ్య. “దొరా, ఇది చెడు ముండయిపోయింది. పట్టపగలే ఆ నాయాలుతో వసాట్లో కులుకతుండాది” అంటూ దాన్ని వదలి ఓంకారయ్య దగ్గరున్న కఠోర శాస్త్రిమీదికి ఉర్రబోయాడు.

“అగరా ! ఇంత రాదం దేనికీరా ? ఇంతలోనే కొట్టాలట్రా ? చూడు. ఇతనికి నెత్తురెలా కారుతోందో ? అన్నాడు.

“కొట్టాలా కట్టెయ్యలా! ఆదెవుడు! అదెవుతి! దాని జోలి కెల్లాదంటే నా కల్లముందే తూత్ —” అంటూ మళ్ళీ మీద కెళ్ళబోయాడు. ఓంకారయ్య వాణ్ని వెనక్కి నెట్టాడు.

“నే నెట్టా స ఆడికేటి దొరా. పూరికే మీర కొచ్చి కొడుతుండాడు ?” అంది లచ్చువమ్మ అందుకు.

“ఈ యింటో ఇట్లాటియి సాగుతుంటే తవురెట్లా పూరుకుంటారు. చెప్పండి దొరా మాలానికి కట్టెయ్యండి. బాయిక లిరగ బాడుతా” అన్నాడు.

ఓంకారయ్య ఆలోచనలో పడ్డాడు కరణం కఠోర శాస్త్రి తన కన్నీ విధాలా సహాయకారి ఆయన్ని ఏమనడానికీ వీలేదు. అట్లని పుల్లిగాడి మాటా తోసెయ్యకూడదు. ఈ యింటిలో యిలాంటి అగడాలు జరుగుతుంటే లోకులకు తనే పలచనపూతాడు. పోనీ లచ్చువమ్మను గద్దించి

పోమ్మిందామంటే, యింటి పసంతా నమ్మకంగా అదొక్కటే యీడ్చుకొస్తూ వుంది. ఇంతకూ యీ అల్లరంతా పుల్లిగాడే చేసుకొస్తున్నాడని తనకి తెలుసు. లేకపోతే దీన్ని కఠోరశాస్త్రీని కొట్టవలసిన పని వాడికేముంది; వాడికి దీని మీద కన్ను పడింది. కాని వాడి ఆటలు దానిముందు సాగడం లేదు. అదీ వాడి ప్రకోపమల్లా.

“పుల్లీ! దాన్నలా ఈడ్చుకురావడానికే మధికారముందిరా!” అన్నాడు—

“తీర్పరీ!” అనుకొంది చంద్రమతి కసిగా.

“అదా! నాకాబోయ్ పెల్లాం—”

“ఛీ పో” అంది లచ్చువుమ్మముఖం చిట్టింది—

“దానికివ్వం లేనప్పుడు నీ పెండ్లామెట్లా అవుతుందిరా. అటువంటి ఆశ మానుకో. వాళ్ళేలా కిందా మీరా పడితే నీకెందుకు! ఏమయ్యోయ్ కఠోరశాస్త్రీ! నువ్వు కూడా వెళ్ళు. ఈ ఆవరణలో వుండగా దానితో నువ్వేం మాట్లాడవద్దు” అన్నాడు ఓంకారయ్య

పుల్లిగాడు ఏగిరెగిరిపడుతూ వెళ్ళిపోయాడు. ఇప్పుడప్పుడే పంపించడం మంచిదికాదని శాస్త్రీని తన గదిలోకి పోసుకొనివెళ్ళాడు ఓంకారయ్య. ఏమీ స్వర్థలేనట్లు భార్యను పిలిచి కాస్త విడిన్ తెచ్చి ఈయన నెత్తిన తగలెయ్యమన్నాడు. “వేసుకో” అంటూ చంద్రమతి, లలితాకింద కెళ్ళిపోయారు. లచ్చువుమ్మను వెయ్యమంటే ‘నాకేటి సంబంధం’ అని అదీ వెళ్ళిపోయింది. ఓంకారయ్య పళ్ళు పటపటా కొరికి తనే ఆపని కాస్తాచేసి ఆయన్ని నెమ్మదిగా

సాగనంపి తిరిగివచ్చేసరికి పుల్లి. మాట్లాడుతున్నాడు. ప్రక్కనే లచ్చువుమ్మకూడా నిలబడివుంది. ఏమిటో విందామని గోడపక్కకుబరిగి చెవినిక్కబెట్టి వింటున్నాడు.

“లచ్చీ! నీకా కోతిమూతి తప్పించి పుల్లిగాడు నచ్చలేదట” అన్నది చంద్రమ్మ గొంతు—

“ఆ మాట నేననేదమ్మగోరూ. ఆడే వరిరంకు కడుతుండా మాటియ్యిలా?” అన్నది లచ్చువుమ్మగొంతు—

“ఏంరా! మరి నువ్విట్లా కొట్టుకొంటున్నావ్?”

“ఇది ఒట్టికిలాడమ్మగోరు. తమవద్ద అట్టనే అంటది.”

“ఏం లచ్చీ! నిజంమేనా?”

“వుట్టిదమ్మ. పుల్లిగాడు నాయెన కాడితే — ఏనో తప్పు చేస్తుండాననే పడతాడుగాని, ఎప్పుడూ నోరుజారి అడగలా.”

“ఏంరా?”

“నిజమే కాదమ్మగోరు; ఎట్లా అడగాలో తెలవలా.”

“అంతా నీదగ్గరే వుందన్నమాట. ఏమే లచ్చీ నీకు పుల్లిగాడంటే యివ్వమేనన్నమాట!”

“అదేమాట పుల్లినికూడా అడగండి!” అంటూ చింతనేవున్న పుల్లిగాడి దొక్కలో యీచీత్తో పొడిచి ఒక్క గంతేసి బయటకు పరుగుతీసింది పుల్లిగాడు ఎగిరిపడి వెంట

బడ్డాడు. ఇంతవరకూ దాగివున్న ఓంకారయ్య గబగబా లోనికివెళ్ళి “అన్నిటికీ తగిపోయారు!” అన్నాడు వుక్రో మంతో—

“దొమ్మరివాళ్ళకు ఆ మాత్రం తేకపోతే ఎట్లా?” అంది చంద్రమతి.

ఓంకారయ్య మారుమాట్లాడకుండా బుసలుకొట్టాడు.

19

కోతలు కోశారు. కుప్పలువేశారు కానీ గాంధాసూ వాళ్ళుమాత్రం పని దొరక్క అల్లాడిపోతున్నారు. ఇప్పటికే కొంతమందివలన పోయారు. ఉన్నవాళ్ళు వూపిరి బిగబట్టి పళ్ళబిగువున నిలబడ్డారు. ఏనా వాళ్ళలో సత్తువలేదు. ఒట్టి అస్తిపంజరాలై వున్నారు. వ్రాళ్ళను చూస్తూంటే చాణం తరుక్కుపోయేస్థితి కొచ్చారు. ఎంత పంతంపట్టి నిలబడినా రైతులు కన్నెత్తిచూడడంలేదు. ఎందుకు చూస్తారు? కోతలూకుప్పలుకూడా పొరుగుారిజనాన్నిరప్పించివేయించు కొన్నారు. రేపోమాపో కుప్పలు దించి మార్చడానికికూడా ఆ జనాన్నే అట్టిపెట్టుకున్నారు. పొట్టకొరకు దేవుల్లాడే తమ లోనే యింత ఐక్యతలేనప్పుడు ఎవరేం జేయగలరు? నాళ్ళ కెంత బోధించినా వదిలిపెట్టి వెళ్ళలేదు. పైపెచ్చు వాళ్ళు శాశ్వతంగా యిక్కడే వుండి పోయేదానికోసమని ఓంకా

గయ్య ఇళ్ళూ - వాణ్ణూ ఏర్పాటు చేస్తున్నట్లు వినికి
డయ్యింది. ఇలాంటి అరాచకం ఎంత కాలం కొనసాగిస్తాడో!
అఖిరికి తను ఆడమన్నట్టలా ఆడిన పుల్లిగాడికికూడా బాగా
బుద్ధి చెప్పాడు. వాడిమధ్య లచ్చువుమ్మని చక్కేసి పెళ్ళి
చేసుకుని కాపురం పెట్టాడు. ఓంకారయ్య చావట్లోనే
ఓమూల దడికట్టుకొని సంసారం సాగిస్తున్నాడు. ఒంటిగా
పున్నప్పుడు ఏడు ఎగిరిపడ్డా, జోడు వచ్చేసరికి కొత్తకాప
రానికి కావలసిన సరంజామా ఏర్పాటు చేసుకోడం తలకు
మించినదైంది పుల్లిగాడికి.

ఒకనాడు “ఇవ్వాల పొందిమీది పిల్లిలేచేటట్లు కన్న
డటం లేదు. ఇదేం సంసారమయ్యా! ఇంట్లోవియ్యంలేవు!
ఏమివండను” అంది లచ్చువమ్మ మొనవిరుపుగా పుల్లిగాణ్ని
ఎత్తిపొడుస్తూ.

పుల్లిగాడు మీసం మెలేళాడు. అదెంతభాగ్య
మన్నాడు. ఓంకారయ్య వద్దకొచ్చి ‘గింజలు’ కాపాలి
దొరా!” అని అడిగాడు.

“నా దగ్గర గింజలిప్పుడు లేవురా. కుప్పలెలాగూ
నూరుస్తాంగా. అప్పుడు కొలిపిందువులే ఎన్ని కావాలో”
అన్నాడు ఓంకారయ్య.

“అట్లాకాద్దొరా. ఈ పూటకేమీలేవు. కొలిపిచ్చా
ల్సిందే-” అన్నాడు ఖగాఖండీగా.

“కొలవాలన్నా యిప్పువొక్క గింజలేదు. కొట్లో
వడ్లన్నీ నిన్ననే బేరమిచ్చేళా.”

“ఇత్తే ఇయ్యొచ్చు, ఇప్పుడు నాకు రావాల్సినవన్నీ కొలవాల్సిందే.” అన్నాడు కర్రపోటు వేసి.

“అంత పట్టుదలగా అడుగుతున్నావుగనుక గింజ కొలిసేదేలేదు” అన్నాడు ఓంకారయ్య.

“కొలవురూ?” అని పుల్లిగాడు పొగలు గ్రక్కుతూ వెళ్ళిపోయాడు. లచ్చువుమ్మ మేడమీదికొస్తూ, ఎదురైనా ఏ సంగతి చెప్పకుండా తలవంచుకొని అదేపనిగా వెళ్ళి పోయాడు. ఆ వాలకాన్నిబట్టి గింజ లివ్వలేదన్న సంగతి లచ్చువుమ్మ పసిగట్టి ఓంకారయ్యగారివద్దకొచ్చింది.

“దొరా! తవురంతా సెప్పబట్టి ఆడితో కాపురానికి దిగా. ఇంట్లో గింజలేవు కొలుదురూ!” అంది.

“లేవని నాడితో చెప్పానుగదా!”

“ఆడి జీతం లో లేవన్నారు సరే. నాకియాల్సిన వన్నా యియ్యండి.”

“వాడికివ్వనప్పుడు నీకుమట్టు కేక్కణ్ణుంచివస్తాయ్? నీకూవాడితో పాటే కొలుస్తాను.”

లచ్చువుమ్మ కింక మాట్లాడడానికి వీలులేక పోయింది. ఇంకా పడిగాపులు పడి ఆయనఎదుట నిల్చుండడం దండు గని మెల్లగా వెనక్కి తిరిగింది. అంతలో కేకరణం కఠోర శాస్త్రీ రొప్పుకొంటూ అక్కడికొచ్చాడు. పట్టరానికోపంతో ఎదురుగా వున్న లచ్చువుమ్మ ముఖాన తుపుక్కున వూసి “అడ్డంలేముండా” అంటూ ఓంకారయ్య దగ్గరకొచ్చి.

“కొంప మునిగింది, వుత్తరప్పాలానవంక తాటి దగ్గర కుప్పనెవరో నూర్చుకుపోయారు.”

“నిజమేనా?” అంటూ ఓంకారయ్య ఎగిరిపడి దశదశ
లాడుతూ ఆడిగాడు.

“సజరం. నలిపినగడ్డి, కుప్పచుట్టూ చిందవందరగా
పడివుంది. ఓ రెండుమూగు బస్తాలవరకూ నలుపుకుపోయి
ఉంటారు.”

“నువ్వక్కడి కెందుకెళ్ళావ్?—”

“ఇవ్వాల ఉదయం అక్కడో చేను మషాయిదా
చెయ్యడానికని వెళ్ళాను.”

ఈ కబురు వినేసరికి ఓంకారయ్య ఆగ లేకపోయాడు.

ఆ సంగతి లలితా, చంద్రమతులకు తెలిసినా ముభావంగానే
వుండిపోయారు. ఎటు తిరిగి ఓంకారయ్య కే వళ్ళంతా తేళ్ళు
కుట్టినట్లయి నిలువ లేక పోయాడు. కఠోరశాస్త్రీని తీసుకొని
అంగలు పంగలు వేసుకొంటూ వుత్తరప్పాలం వంక తాటి
వద్ద కొచ్చాడు. కుప్ప కొపిరినుంచి అడ్డంవరకూ క్రిందకు
పడవేసి ‘బోడిగా’ వుంది. సగం సగం నలిగిన వడ్ల కంకులు
కుప్ప కన్ని వేపులా పడివున్నాయి దీనికి ఓ యిరవైగజాల
అవతల రాందాసు కుప్ప తణుకు బెణుకూ లేకుండా నిలబడి
గర్వంగా తన కప్పనువేళాకోళం చేస్తోందా అన్నట్లువుంది.
ఎందుకో ఓంకారయ్య కళ్ళు కసిగా అరమీడ్చు పడ్డాయి.”

“శాస్త్రీ! ఇదెవరు చేసుంటారో నీకేమైనా అను
మానం వుందా?”

“ఇంకెవరండీ! ఆ రాందాసు, ఏసోబుగాళ్ళే.
వాళ్ళకు తోడు వుసికొలపటానికి ఆ రాజుగా దొకడు తద్దిన
మయ్యాడుగా?”

అదీ నిజమే ననుకొన్నాడు ఓంకారయ్య. ఈ పనోళ్ళు తప్పించి మరెవరూ చెయ్యరని గట్టి నమ్మక మేర్పడి పోయినది. వాళ్ళే పని చెయ్యలేదనుకోవడం మాత్రం ఎలా ?

ఓ వేపు రాందాసు గాడికుప్ప సజావుగానే వుందాయె పొరుగు దొంగలైతే వాడి కుప్ప వదిలి తన కుప్పపైనే ఎందుకు పడతారు ? ఇది వాళ్ళు చేసిన పనే. లేకుంటే తన చేయ కాలు మోపడానికి ఇంకెవరికీ దమ్ములుండ వను కున్నాడు.

“కరెకుగా ఆలోచించి చెప్పానయ్యా-”

“అదేనండీ ! నిన్న చీకటేల రాందాసు ఏసోబూ మా యింటి ముందుగా యిటువేపు రావడం చూశాను !”

“ఇంకేం వాళ్ళే ! ఆ పెద్దవల్లి వుత్తినే వదిలిపెడితే వీడి పేరు ఓంకారయ్యే కాదు” అంటూ ప్రతిన బూని, శాస్త్రి ఇవిలో ఏదో వూదాడు.

“ఏం ! అర్థమైందా ? నువ్వీ పనిచెయ్ ! ఆ తర్వాత నే చూచుకొంటాను”

“అలాగే !”

ఇద్దరూ యింటికి తిరిగి వచ్చేళారు. ఓంకారయ్య కాసేపు విచ్చెత్తినట్లు వరండాలోనే పచారుకొట్టి చప్పున సబ్ పోస్టాఫీసుకొచ్చి పోలీసులకొరకు ఫోన్ చేశాడు. ఫోను చేసిన ఓ గంటన్నరకల్లా పని హేనుమంది సాయుధ పోలీసులు వ్యాన్ లో వచ్చి వాలారు.

“ఎవరండే మీ కుప్ప ననిపిన వాళ్ళు అని అడిగాడు హెడ్.

ఎంతమందిమీద చెప్పాలా అని ఓంకారయ్య ఆలోచించ సాగాడు. రాందాసూ, ఏపోబు, ఆఖరుకి రాజకూడా చెప్పడం మంచిదేమో అనుకొన్నాడు. కాని, ఇలా ముగ్గురు మీద ఒకేసారి చేస్తే పాత కక్షల్ని పురస్కరించుకొని చేసినట్లవుతుందనుకొన్నాడు. అలాగా రాజును వాళ్ళిద్దరిమీదే పులిమితే ఎలా వుంటుందా ? అని ఆలోచించాడు. అదే శాగుండనుకున్నాడు. వాళ్ళిద్దరూ ఒట్టి గడుగ్గాయలు. ముందు వాళ్ళ పీడ వదలాలి. మూడోవాడి సంగతి తరవాత పడదామనుకున్నాడు.

ఈ విషయం చెప్పబోతుండగా భార్య పిలుస్తున్నట్లు లచ్చవమ్మ వచ్చి చెప్పింది.

“ఎందుకే పిలిచావట!” అన్నాడు చిరాకుగా వెళ్ళి.

“కుప్ప సంపితే నలిపారు, మీ రెవ్వరిమీదా రిపోర్టు చెయ్యవద్దు” అంది ప్రాధేయపూర్వకంగా.

“నువ్వు వద్దంటే ఆగే ఘటం కాదిది. వాళ్ళకు తగిన శాస్త్ర జరగాల్సిందే !”

“ఐతే వాళ్ళు నలపడం మీరు చూశారా !” అంది లలిత.

“లేదు. వాళ్ళ మీద నాకు పూరా అనుమాన ముంది. వాళ్ళే చేసుంటారు లెప్పకుండా.”

“వాళ్ళలా కక్కుర్తిపడే గళం కాదని నేను గట్టిగా చెప్పగలను. నమ్ముతారా ? అంది లలిత.

“నమ్మను- వాళ్ళే చేశారు” అంటూ అక్కణ్ణుంచి విడిలించుకొని వచ్చేశాడు.

పోయేకాల మొచ్చినపుడు అంతేలే అంటూ ఆవేశ పడి, ఏనా ఏం చెపుతాడో పిందామని తలుపు దగ్గరకొచ్చి నిలబడింది.

“చినరి కెవరెవరున్నారో తేల్చి చెప్పండి” అని అడిగాడు మళ్ళీ హెడ్డు విసుగ్గా.

“ఇద్దరి మీద నాకు బాగా అనుమానముంది. వాళ్ళు తప్ప యీ పని ఇంకొకరు చేసి వుండరు.

“వాళ్ళెవరండి ?”

“ఒకడు రాందాసు, ఇంకొకడు ఏసోబు.”

ఇద్దరి పేర్లు వ్రాసుకొన్నాడు హెడ్.

వెంటనే తన ఆధీనంలో వున్న పోలీసు కానిస్టేబుళ్ళ కందరికీ ఏమో సంజ్ఞ చేశాడు. అందరూ లాటీలు తక్కున వ్రక్కన తొడలనుంచి మోకాళ్ళ క్రింది వరకూ ఆన్చి పట్టి అటెన్షన్ ఆర్డర్తో నిలబడ్డారు. ముద్దాయిలెవరో వాళ్ళ కూకడా డిప్టి పట్టుకొమని ఫర్మాచా యిచ్చారు. అలాగే నంటూ వాళ్ళు శాల్యూట్ కొట్టి కరకుబారిన గుండెలు మరింత కఠినపర్చుకొని టిక్కు టిక్కుమని నడవసాగారు. ఆ నడకలో ఇనప నాడాల బూట్ల తాకిడికి భూదేవి తట్టుకోలేక అదరి పోతోంది.

“వాళ్ళను వెంటనే పోల్చి పట్టుకోడం కష్టం. ఎవరి నైనా పంపిస్తారా మాతో పాటు” అన్నాడు హెడ్.

ఓంకారయ్య పుల్లిగాడికోసం వెదికాడు. వాడివ్యాఖ్య ఎందుకనో తన కంటి కగపడలేదు. ఎక్కడికి వెళ్ళిందీ తెలీదు.

“ఎవరో ఎందుకు ! నేనే వస్తాలెండి—” అంటూ ఓంకారయ్య వాళ్ళతోపాటు బయలుదేరాడు. కొంతదూరం వెళ్ళిన తర్వాత వాళ్ళు రావడం కోటయ్య కనిపెట్టి ఏదో కుంభకోణం జరుగనున్నదని భయపడ్డాడు ఒక్క పరుగున రాజుదగ్గరకొచ్చాడు. అక్కడే రాందాసూ, అతని కూతురూ ఏసోబూ వుండి ముచ్చట్లాడుకొంటున్నారు. కోటయ్య తాత ఆకస్మికాగమనానికి వాళ్ళు కాస్త తొట్రుపాటు పడ్డారు. తగ్గటుగానే కోటయ్య చెప్పేశాడు.

“బాబూ, యాందోకొంప ములిగేటుంది ఓంకారయ్య పోలీసోళ్ళ నెంటేసుకొత్తుండాడు. నా మాటిని యీణుంచి పారిపొండి” అన్నాడు.

రాజు వెటకారంగా నవ్వి—

“మనమేం తప్పు చేశాం వాళ్ళు మన దగ్గరకు రావడానికి ?” అన్నాడు.

“అదే తెలవటంలా బాబూ”

“సరే, రానీ తెలుస్తుందిగా. ఇంత మూతానే జడిసి పారిపోవలసిన ఖర్చేం పట్టింది ?”

“అంతే బాబూ ! ఆళ్ళకు దడిసేదెవుడీ రోజుల్లో” అంటూ అందుకొన్నారు రాందాసూ, ఏసోబులు.

“ఎందుకు జడవరో చూస్తాం. మజా” అంటూ హెడ్ తోసహా పదిమంది యింట్లోకి దూసుకువచ్చి చుట్టివేశారు.

“మీ రెండు కొచ్చాలో మాకు తెలీను. ఏవన్నా వుంటే బయటకు పిలిచి అడగండి. చెప్పకుండా చెయ్యకుండా

ఇలా ఇంట్లోకి రావడం సబబూ కాదు; చట్టమూ కాదు” అన్నాడు రాజు తారాజవ్వలా లేచి.

“దొంగల్ని పట్టుకోడానికి మాకన్ని అధికారాలు వున్నై. ఇదేం చట్ట విరుద్ధం కాదు” అని హెడ్డు దశా యించాడు.

“దొంగలా ? ఎవరు ?” రాజు విస్తుబోయి అడిగాడు.

“ఇందులో రాందాసూ, ఏసోబూ ఎవర”న్నాడు హెడ్డు.

“అదేం ! ఓంకారయ్యగారు తోడు వచ్చారుగా. చెప్పమనండి ?”

ఓంకారయ్య చెయ్యెత్తి వాళ్ళిద్దరినీ చూపించాడు. నలుగురు పోలీసులూ వాళ్ళని పట్టుకొని చేతులకు బేడీలు తగిలించారు.

ఈ అక్రమ దండనకు రాజు ఉగ్రుడై “మీరు వాళ్ళ చేతులకు బేడీలెందుకు వేస్తారు ? విప్పండి” అంటూ కొట్టబోతున్న వాడిలా పోలీసుల్ని సమీపించాడు.

“త్వరపడకు మిస్టర్. వీళ్ళు పచ్చి దొంగలు, ఓంకారయ్యగారి కుప్ప నలిపి వడ్లు దోచుకుపోయారు.

“చిత్రంగా వుందే మీరు చెప్పేది. వాళ్ళా పని చెయ్యలేదని నేను హామీ యిస్తా. విడిచిపెట్టండి”

“కుదరదు మిషర్ - అలా అని ఓంకారయ్యగారు రిపోర్టు చేశారు. దోపి దోపే - దొంగ దొంగే !”

రాజు కళ్ళు ఎర్రబడ్డాయి, ఓంకారయ్య కేసి చూచి,

“మీ రిపోర్టు సవ్యమైందేనా ఓంకారయ్యగారూ. మల మలా మాడుతూ అన్నమో రామచంద్రా ! అని అలమటిస్తున్న సమయంలోనే మీ గాదెల్లోని ధాన్యం నిక్షేపంగా వుందే ! ఇప్పుడు ఆ గుప్ప జోలికొందుకు వస్తారు ? నిజం చెప్పండి ! ఏళ్ళేనా మీ గుప్ప నలిపింది !” అని ఆవేశాన్ని అణచుకొంటూ అడిగాడు

“ఔను” అని ఓంకారయ్య నిష్కర్షగా జవాబిచ్చాడు.

“ఛీ ఎంత పాపాని కొడిగొట్టావు? మేం నీ శేగో కొచ్చి నీ గుప్పలు నలుపుకొంటామా? చూసుకోండి మాయిల్లంతా సోదా. ఆ భాషతు ఒక్క గింజంటే కాలేయ్యండి” అంటూ రాందాసు బలవంతాన బేడీలతోనే చేతులు లేపుతూ ఓంకారయ్య మీదికెళ్ళబోగా ప్రక్కనున్న పోలీసులు ఆపారు. ఇంకా ముదురుతుండేమోనని హెడ్డు వాళ్ళని తొందరించి తీసుకుపోతూంటే రమణమ్మ గబాలున వెళ్ళి తండ్రినికొగలించుకొంది.

“నాన్నా” అంటూ ముప్పిరిగొన్న దుఃఖంతో భోరున ఏడ్చింది. రాందాసు కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగినా ఆపుకొన్నాడు.

“తల్లీ! నీకేం బయం లేదు. నేనెక్కడుండా, నాకన్నా ఎక్కువగా సూసుకొనేరాజు బాబుండా. వూరుకోతల్లీ!” అన్నాడు రాందాసు ఆమె నతిబలవంతాన ప్రక్కకులాగి వాళ్ళిద్దరినీ తీసుకుపోయారు పోలీసులు.

“జాగ్రత్తగా మెసులుతూ వూడండి బాబోయ్!”

ఆయన మనమీద పగబట్టి నట్టుండాడు" అంటూ కోటయ్య తాత కొలికిల్లోని కన్నీటిబిందువుల్ని పంచెకద్దు కొన్నాడు.

"పట్టనీ; చూద్దాం!" అంటూ రాజు రమణమ్మ చెంతచేరి ఓదారుస్తున్నాడు. కానీ ఆమె ఏడ్చుకట్టడంలేదు. అసలే తల్లిలేనిది. అందులో మళ్ళీ తండ్రి వియోగం - ఈ రెండూ ఆమెను దుఃఖాగ్రవంలో ముంచివేశాయి. ఆమె దీనావస్థకు రాజు కళ్ళుకూడా చెమ్మగిల్లాయి ఏనా పైకి మాత్రం కనపడనీయలేదు.

"రమణీ! ఏడ్చి లాభమేముంది? వంటికి లేని ఆవేశం తప్ప - నే నున్నాను మీ నాన్న వచ్చేవరకు" అన్నాడు రుద్రకగిరంతో. రమణమ్మ కళ్ళు తుడుచుకొని, రాజముఖం లోకి చూచింది. ఆ ముఖంలోని బేదార్థం, ఆ కళ్ళలో కానవస్తున్న నిస్వార్థ ప్రేమ, ఆమెకు పూరట కలిగించాయి.

"మళ్ళీ నాన్న నెప్పుడిడిశి పెడతాత్రాజా?" అని అతి అమాయకంగా అడిగింది, బుగ్గలపై సారెలుకట్టిన కన్నీరు కొంగుతో తుడుచుకొంటూ. "చెప్పలేము" అంటూనే రాజు అలా చూసేసరికి లచ్చువుమ్మ పుల్లిగాణ్ణి తోసుకుంటూ లోనికి వచ్చింది.

"శెప్పు. రాజబాబుకు తప్పుశెప్పి శెమించమని ఏడుకో" అంది.

రాజుకీ రమణమ్మకీ ఏమీ అర్థంకాక తికమక పడుతున్నారు. కోటయ్యతాత పరిస్థితికూడా అలాగేవుంది. అపరా

ధిలా నిలబడివున్న పుల్లిగాడేం తప్పు చేశాడో ఎవరికి బోధపడడంలేదు.

“బాబూ ఓంకారయ్య కుప్ప నలిపించి నేనే. జీతం వడ్లు యియ్యవంటే యియ్యాలా. ధైర్యంచేసి కుప్పనలిపి వాటిని కోమిటి కొండయ్య కమ్మేశా. పేటకెళ్లి కావలసిన కంచర సామాను కొనుక్కొని యిప్పుడే వచ్చా. లచ్చి సెప్పింది ఇట్టా రాందాసునూ ఏసేబ్ నూ పట్టుకుపోయారని. నన్ను శ్రమించుండి బాబు - చేసింది నేనే - ఎల్లి యిడి పించి ఆ జెల్లో నేనేవుంటా” అన్నాడు పశ్చాత్తప్త హృదయంతో.

రాజు ఆశ్చర్యానికి, కోపానికి అంతులేకపోయింది. కోటయ్య గమణమ్మకూడా అలాగే విస్తుపోయారు. గతంలో వీడి కుతంత్రాలు చూచి గుంజకు పురితీయాలని తీర్మానించి కూడా తాత మాటవిని విడిచి పెట్టేశాడు. అంతలోనే మేలు మరచి ఓంకారయ్యతో కలసి ఎదురుతిరిగాడు వాడు. ఈ నాటికి ఓంకారయ్య వేసే మోసపు ఎత్తుగడలకు భుజమేసుకొంటూనేవున్నాడు. అందుకని కోపం వస్తున్నా, వాడిలో ఇంతటి అనూహ్య పరివర్తన కలగడం రాజుకు ఆశ్చర్యంగానేవుంది. వాణ్ని వెనకటిలాగా పట్టి కట్టెయ్యడం గానీ, పురి దీయడమన్న పూహగానీ లేదు రాజుకిప్పుడు. ఒకనాటికి కాకపోయినా మరోనాటికైనా వాడితప్పు వాడే గుర్తించక తప్పదన్న నిర్ణయానికొచ్చాడు.

“పుల్లీ! క్షమించడ మనేది మా శక్తిమించిన వ్యవ

హారం. చేసింది నువ్వే కావచ్చు. కానీ వాళ్ళెలాగూ దోషులై వెళ్ళిపోయారు. మధ్యలో నువ్వు తలదూర్చుటం చేనికి? నువ్వు యధేచ్ఛగా వెళ్ళి నీ పని చూచుకో. వాళ్ళ సంగతేమీ ఆలోచించకు”

“అంతేనంటారా బాబు?” అని బేలముఖంకో అడిగాడు.

“అంటే...”

“ఐతే నేను తమకు చేసిన అన్యాయం.”

“అదేం పెట్టుకోకు - నీ తప్పును నువ్వు తెలుసుకొన్నావ్, అదే మేం కోరేది!

“బాబూ ! నే నేసిన కుచ్చితానికి తవురికెట్లా మేల్పెయ్యాలో తెలియాలా. శెప్పండి శేత్తాను.”

“అది నే చెప్పితే తెలిసేదికాదు. మనసు కేది మంచి దని తోస్తే అది చెయ్యటమే...” పుల్లిగాడింక మాట్లాడలేదు. లచ్చిని తీసుకొని తోటకు వెళ్ళిపోయాడు. ఇంతవరకూ ఏదో పరధ్యానంలోవున్న రమణమ్మా, కోటయ్యలు తేరుకొన్నారు.

“ఉప్పటికి తెలిసింది నాయాలుకు” అన్నాడు కోటయ్య.

“అదే పదేలు” అంది రమణమ్మ. రాజు మాత్రం ఏదో సుదీర్ఘమైన ఆలోచనల్లో మునిగిపోయినట్లు అతని ముఖ భంగిమలు తెలియజేస్తున్నాయి.

“రాజూ ! అయిపోయింది; అంతా బుగ్గిచాలయి పోయింది” రమణి గుండె బాదుకొంటూ పరిగెత్తి వచ్చింది

“ఏమైంది ?” రాజు హడావిడి పడ్డా అడిగాడు.

రమణమ్మ యివ్వాల వుదయాన్నే తేచి కుప్ప నూర్పించడానికి కళ్ళం కోద్దామని వెళ్ళింది. ఇంకేముంది ? కుప్ప రాత్రి ఎప్పుడు కాలిపోయిందో ఎర్రని నిప్పుల నుసి మటుకు మిగిలిపోయింది. ఇంక నిలువతేక పగిలి విచ్చే గుండెలు అదిమిపట్టి పరుగెత్తి వచ్చింది. “కుప్ప తగలబడి పోయింది. బూడిదకూడా గాలికి శానామట్టుకి ఎగిరిపోయింది అని చెప్పింది. అది విని, రాజు నిశ్చేష్టుడయ్యాడు. తనకా లం అతని కెటూ తోచలేదు. అంతలోనే కనుబొమ్మలు ముడిపడ్డాయి. కళ్ళు చింత నిప్పులయ్యాయి.

రాందాసూ, ఏసోబును తీసుకొని వెళ్ళినప్పుడైనా అతనింత తొభ పడలేదు. సంవత్సరం కష్టించి పండించు కొన్న పంట అగ్గిపాలైంది. ఇది కేవలం ఓంకారయ్య కానా లని చేయించినట్లుగానే వుంది. ఇంకా యిందులో అను మానం లేదు, యెంతకాలమని యిలా సహించేది ? దీనికి విమోచన లేదా ? న్యాయం ధర్మం అనేవి కనిపించవా ” ఎంతకాల మిలా జీవచ్ఛవాలై నీటిపై చెండులా తేలియా జేది ?

రాజు తన్ను తాను తమాయించుకోలేక పోయాడు.

గుంజ కొట్టుకుంటున్న సవ్వడి వినే వాళ్ళను కలవర పెట్టేంత దేంజరుగా పైకి వినవస్తూంది.

“తాతా ఇంక మనం కళ్ళు మూసి వుంటే లాభం లేదు. తనువులు శాశ్వతం కాదు- నడవండి- మన వెల్లువను కదలించండి- మనలో చైతన్యం లేకపోబట్టే అడుగడుగునా మన జీవితాలు క్షుద్ర పీడితా లవుతున్నాయి- ఏమంటావ్” రాజు గొంతు భయంకరంగా ధ్వనించింది.

తాతయ్య కూడా “పదండి” అన్నాడు. గమణమ్మకు ఒకరు చెప్పి పని లేకపోయింది. వీరనారి రుద్రమ్మలా కళ్ళ నిప్పులు చెరుగుతూ ఒక పరుగులో తోటి శ్రామిక స్త్రీల నందరినీ వెంటబెట్టుకొని వచ్చింది. రాజు కూడా పాలిక్రేక బెట్టాడు. అందరూ దూకులు దూకుతూ వచ్చి పడ్డారు. వాళ్ళిప్పుడు మానవులుగా కనుపించడంలా ? పచ్చి మాంసానికి పరుగులు దీసే సింహంలా, రక్తాన్ని వొడిచి త్రాగే పెంజేరుల్లా- వాళ్ళ ప్రతి అవయవ కదలికలోనూ రాక్షసత్వం స్వారీ చేస్తోంది ఈ సమయంలో వీళ్ళ నడ్డుకొనేదీ లేదు. అడ్డినా నిలవగలిగేది లేదు.

“మిత్రులారా ! మనం ఆకటితో అలమటిస్తున్న సమయంలో కూలిరేట్ల కొరకు పోరాడాలి. ఫలితం శూన్యం కాగా అనేక యిబ్బందులకు గురై ఎముకల గూళ్ళలా తయారయ్యాం. ఏనా అన్యాయాలూ, అక్రమాలూ మితిమీరి పోతున్నాయి. వీటిని ధైర్యంగా ఎదిరించకపోతే ఇక లాభంలేదు.

హుం, పదండి !

“మరో ప్రపంచం

మరో ప్రపంచం

మరో ప్రపంచం పిలిచింది !

“పదండి ముందుకు

పదండి త్రోసుకు,

పోదాం పోదాం పై పైకి !

కదం త్రొక్కుతూ,

పదం పాడుతూ,

హృదాంతరాళం గర్జిస్తూ,

దారి పొడుగునా గుండె నెత్తురులు తర్పణచేస్తూ
పదండి ముందుకు !!

అని ఆ జన ప్రవాహం ఓంకారయ్య ఆవరణలోకి
వచ్చి పడింది. ప్రళాంతమై యున్న ఆ పల్లె వాతావరణం
బీభత్సమై భీషణఘోష పెడుందితో.

ఓంకారయ్య మేడ పై అంశస్టులో వుండి యీ
వెల్లువను పరికించాడు. ఖంగు తిన్నాడు; పిచ్చెత్తినట్లు

అటూ యిటూ పరుగు మొదలెట్టాడు. ప్రక్కన వున్న పాలేరు పుల్లిగాడు, కరణం కఠోరశాస్త్రి గడగడలాడి పోతున్నారు.

“పదండి మేడెక్కి వాళ్ళని పట్టుకోండి ! అని రాజు ఆదేశించాడు.

జనం మేడమెట్లక్కడం ప్రారంభించింది.

చంద్రమతీ, లలితలు కూడా మేడ వరండాలోకొచ్చి యీ దృశ్యం చూస్తూ బిత్తరపోయారు. లలిత ఉద్రేకంతో గంతు వేసి జనంలో కలువబోయింది. ఓంకారయ్య పరుగెత్తి వచ్చి కూతుర్ని పట్టి, “దీన్ని యాడ్చుకు వెళ్ళి గదిలోకి తోసి తాళం బిగించు” అంటూ కరణం కఠోరశాస్త్రి నుద్దేశించి హుంకరించాడు. కఠోరశాస్త్రి లలిత చెయ్యి పట్టుకొని యాడ్చుకుంటూ గదిలోకి నెట్టి తలుపులు బిడాయించాడు.

“రాజూ ! దారుణం. లలితను యాడ్చుకు పోతున్నారు” అంటూ రమణమ్మ మేడమీదికి పరవళ్ళుతోలింది. అందరూ ఆమె వెంట పరుగెత్తారు. ఓంకారయ్య మేడమీదనే ఓ వేపుకు వెళ్ళి నిలబడ్డాడు.

“పట్టుకోండి ! పట్టుకోండి ! అని రాజు అరిచాడు. అందాకా ఓంకారయ్య ప్రక్కనవున్న పుల్లిగాడికి ఏం పుట్టి నదో, వెంటనే మహా పౌరుషంతో దాడులీసి ఓంకారయ్యను పట్టుకోబోయాడు. “ఛాం” అనే ప్రేలుడు శబ్దం వినబడింది. పుల్లిగాడు నెత్తురు కాగుతున్న గుడ్డతో వెనకడుగు వేసి;

“చాలు ! యనక్కి మల్లండి, ఆయన దగ్గర పిస్తోలు వుంది” అని రాజునూ, తతిమ్మా వాళ్ళనూ ఉద్దేశించి కేక వేశాడు. వాళ్ళ కా మాట వినిపించలేదు. పుల్లిగాడి భుజం వెంట రక్తం కారటం చూచి మరీ రెచ్చిపోయాడు. రాజు దూకి పడుతున్నాడు. రమణి అంతకన్నా ముందే దూసుకు పోయి ఓంకారయ్యను పట్టుకోబోతుండగా మళ్ళీ పెద్ద మూత మేడ ప్రతిధ్వనించింది.

“రాజూ !” అని రమణమ్మ కేక పెడుతూ బిళ్ళ బీటుగా వెనక్కి విరుగదీసుకొని పడిపోయింది. రాజు పట్టుకో బోయాడు. కాని లాభం లేకపోయింది. రొమ్ములోనుంచి రక్తం ధొనవడి కారుతూ నేలపై కాలువలు కట్టింది.

రాజు దుఃఖాన్ని అణచిపట్టుకొని పళ్ళు కొరుకుతూ ఓంకారయ్య మీదికి దూకాడు. పిస్తోలు లాక్కొని గురి పెట్టాడు. ఓంకారయ్య యెగిరి క్రిందికి దూకాడు.

జనం బెల బెలమంటూ క్రిందికి పరుగులు దోలింది. ఏతే తాత మాత్రం కదలేక పోయాడు.

“రాజూ !” అని రమణమ్మ హీనస్వరంతో పిలిచింది. ఇంతలో తాత, లలిత కూడా అక్కడికి వచ్చారు. రాజు రమణమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళాడు, ఆమె కళ్ళనిండా నీళ్ళు తిరుగు తున్నాయి. రమణమ్మ తాతచేతిని విడువకుండ పట్టుకొని వుంది. కోటయ్య తాత నెత్తురు చూడలేక చేత్తో కళ్ళు మూసుకున్నాడు.

లలిత ఆ దృశ్యం చూచి కెప్పున అరుస్తూ రమణమ్మ మీద వాలిపోయింది.

లలితా ! నే నింకో క్షణంలో యీ లోకాన్ని విడిచి పోతుండా! నీ పట్ల నేనేమన్న తప్పుగా ప్రవర్తిస్తే మన్నించు, నువ్వు నా చెల్లిలాంటి దానివి

“.... రాజూ ! యిట్టా రా... నీ మీద నే నెన్నో కలలు కన్నాను — నా శివరి కోరిక మన్నించు ఏదీ నీ శైయ్యి ఇటివ్వు... లలితా ! నువ్వు కూడా శైయ్యి ఇట్టాతే ! ఆ మీ యిద్దరూ మీ యిద్దరూ సుఖంగా పెళ్ళి” హఠాత్తుగా రమణమ్మ గొంతు ఆగి పోయింది.

“రాజూ. లలిత, ఆఖరికి అక్కడున్న వాళ్ళందరూ “రమణీ! రమణీ” అంటూ మేడ పగిలిపోయేట్టు భోరున ఏడ్చారు. ఇంతలో కొంతమంది గోండుపెట్టి మూల్గుతున్న ఓంకారయ్యను కిందినుంచి పైకిలాకొచ్చారు.

అలాన్ని చూచి చంద్రమతి ఏడుస్తూ, వచ్చిమీద పడబోయిందిగాని, ప్రక్కనున్న వాళ్లు ఆమెను చేరనివ్వకుండా నెట్టివేశారు. మేడమీదనుంచి దూకేసరికి ఓంకారయ్య కాళ్ళు చేతులూ విరిగి ఎముకల ప్రోవులా ఐపోయాడు.

అతని నోటినుంచి గోండు గోండు మన్న ధ్వని వినవస్తుంది.

ఇంతలోనే పుల్లిగాడు తనకి తగిలిన దెబ్బ లెక్క చెయ్యకుండా కొంతమందిని వెంటబెట్టుకుని కరణం కఠోర శాస్త్రీని పట్టించి అక్కడికి నెట్టించుకొచ్చాడు. అందరూ కఠోర శాస్త్రీమీద నిరుచుకు పడబోయారు. రాజు వాళ్ళని గద్దించి ఆపాడు.

ఓంకారయ్య ఇదంతా చూశాడు. మూలుగుతూనే “రాజూ! అతన్నేమీ అనకండి. అన్నిటికీ నేనే కారకుణ్ణి. వెట్టి అహంకారంతో గాందాసు కుప్పకు అతనిద్వారా నేనే నిష్పాపెట్టించాను. ఆవేశంలో ఒక నీండుప్రాణాన్ని కూడా బలిగొన్నాను. మీకు కూలి నాలీ లేకుండా బ్రతి కున్నన్నాళ్ళు ఎన్నో హింసలు పెట్టాను. ‘చెఱసాల్లో’ పడి మ్రగ్గే ప్రాణులకన్నా అధిక బాధలు పెట్టాను, మీ ‘చెఱసాల’ జీవితం నేటితో ఆఖరైంది; ఇక నాపని అయిపోయింది. మీరు జయభేరి మ్రోగించుకోండి. నా సర్వస్వం మీకు దఖలుచేస్తున్నా” అంటూ ఇంకా ఏమో చెప్ప బోతుండగా మధ్యలో అనూంతం మాట పడిపోయింది. గుడగుడ లాడటం మొదలుపెట్టింది. క్షణంలో అదికూడా మాయమయింది. ఎన్నో బాధల్ని, ఎంతో బరువునూ దించేసు కొని తేలిగ్గా దాటిపోయినట్లు ముఖం తేటపడింది. ఎంతో హాయిగానూ, సంతృప్తిగానూ సాగిపోతున్నట్లు కనులు ప్రశాంతంగా మూతలుబడ్డాయి. గుండెలు పగిలి చీల్చు కొనివస్తున్న దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేక భార్య చంద్రమతి ఆ మృతక లేబరం పైనబడి ‘హోరు’మని విలపించింది.

హృదయం అగ్నిపర్వతంలా పగల సిద్ధంగా వున్నా,
 దుఃఖమంతా మింగి నిండుకుండలా వుండిపోయింది లలిత.
 ఊహకందని, భావాలకు దొరకని ఏదో, ఏదో వాడిన
 నవ్వాకటి రాజు పెదవులనుండి అలా గాలిలోకలసి తేలి
 పోయింది.

లేచుచుంటావే
 తేలిపోవు గంధాలయం,
 :: కృష్ణ శిలా.

—స. మాస్టర్ —

మహానామ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావర్తిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA131B186
పుస్తకం పేరు	చెలపాల
తారీఖు	30/10/24
ముందు అర్థ	NO
వెనుక అర్థ	NO
మొత్తం పేజీలు	137
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	4,
MISSING PAGES	17,18
తయారు చేసినది	RUKSANA
పేజీలు విద్యదీనినది	RUKSANA
నిర్దేశించినది	HAASEEMA
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైబ్రరీంగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good